

Міністерство освіти і науки України

**Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника**

Навчально-науковий Юридичний інститут

IV КОНКУРС ПРАВНИЧИХ ТВОРІВ-ЕСЕ

(для учнів 9-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів)

**«Сучасні проблеми правового регулювання в умовах
воєнного стану (погляд учнів-правників)»**

06 травня 2023 року

Івано-Франківськ, 2023

УДК 340

ББК 67.9

Кн 53

Матеріали друкуються в авторській редакції.

За повного або часткового відображення матеріалів даної публікації, посилання на видання обов'язкове.

Кн 53

Сучасні проблеми правового регулювання в умовах воєнного стану (погляд учнів-правників). *Матеріали IV конкурсу правничих творів-есе (для учнів 9-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів)* (м. Івано-Франківськ, 06 травня 2023 року) / упорядник Книш В. В. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. 228 с.

У збірнику вміщені матеріали учнівських творів-есе, представлених на IV конкурсі правничих творів-есе (для учнів 9-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів), що був організований Навчально-науковим Юридичним інститутом Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та проведений в Івано-Франківську до 06 травня 2023 року.

Для науково-педагогічних працівників, науковців, аспірантів, вчителів правознавства, практикуючих юристів, та усіх тих, хто цікавиться первинними науковими пошуками учнів загальноосвітніх навчальних закладів у галузі права.

УДК 340

© Навчально-науковий юридичний інститут, 2023

© Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, 2023

ПЕРЕДМОВА

06 травня 2023 року на базі Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника було завершено проведення IV конкурсу учнівських творів-есе з правової тематики. Даний конкурс мав на меті активізувати не лише ретроспективну активність учнів, спрямовану на відтворення отриманих знань з правознавства, а й їх перспективну (творчу) діяльність, пов'язану з формуванням власних пропозицій по удосконаленню державно-правової системи України.

Конкурс учнівських творів-есе з правової тематики проводився у декілька етапів:

1) 1-ий етап – підготовка та подання робіт на конкурс (до 20 квітня 2023 р.);

2) 2-ий етап – перевірка та рецензування творів-есе з правової тематики фахівцями Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника з урахуванням профілю та спеціалізації кафедр (з 21 квітня 2023 р. до 06 травня 2023 р.);

3) 3-ій етап – узагальнення та оприлюднення результатів зазначеного конкурсу (після 06 травня 2023 р.).

Конкурсантам для виконання творчих завдань було запропоновано на вибір два блоки тем для дослідження:

Спеціальність 081 «Право»

1. Основні аспекти удосконалення Воєнної доктрини України на сучасному етапі.

2. Проблеми функціонування та збалансування гілок влади в умовах воєнного стану.

3. Особливості реалізації майнових та особистих немайнових прав внутрішньо переміщеними особами.

4. Здійснення права на безпечне довкілля в умовах війни.

5. Проблеми судового та адміністративного захисту прав призовників та мобілізованих осіб.

6. Стан та шляхи удосконалення кримінальної відповідальності за колабораціонізм в умовах воєнного стану.

Освітня програма «Міжнародне та європейське право»

1. Організаційно-правові засади реформування сучасних міжнародних організацій в умовах сучасних викликів та проблем.

2. Перспективи членства України у НАТО чи інших альтернативних військових чи військово-політичних союзах.

3. Етапи, стан та перспективи вступу України до ЄС.

4. Організаційно-правові проблеми поводження з військовополоненими: міжнародний та національний аспект.

5. Міжнародно-правові засади волонтерської діяльності в умовах війни.

6. Основні напрями та способи притягнення воєнних злочинців до кримінальної відповідальності.

На конкурс, незважаючи на воєнний стан, надійшла значна кількість учнівських творів-есе на правничу тематику. При цьому, основна питома вага учнів-дослідників була присвячена наступним темам:

Спеціальність 081 «Право»

1. Здійснення права на безпечне довкілля в умовах війни.

2. Стан та шляхи удосконалення кримінальної відповідальності за колабораціонізм в умовах воєнного стану.

Освітня програма «Міжнародне і європейське право»

1. Перспективи членства України у НАТО чи інших альтернативних військових чи військово-політичних союзах.

2. Етапи, стан та перспективи вступу України до ЄС.

3. Організаційно-правові проблеми поводження з військовополоненими: міжнародний та національний аспект.

4. Міжнародно-правові засади волонтерської діяльності в умовах війни.

5. Основні напрями та способи притягнення воєнних злочинців до кримінальної відповідальності.

З числа рецензованих праць визначено 15 переможців та призерів, дані про яких викладені у зведеній таблиці результатів IV Конкурсу учнівських творів-есе з правової тематики.

Атаманюк Вікторія Сергіївна,
учениця 10-А класу Ліцею № 17
Івано-Франківської міської ради
Науковий керівник: вчитель правознавства
Ліцею №17 Івано-Франківської міської ради
Одольчук Оксана Андріївна

Проблеми здійснення права на безпечне довкілля в умовах війни

Тема дослідження доволі розповсюджена і обговорена протягом багатьох десятиліть, а свого апогею зазнала ще до початку воєнних дій у нашій країні. Важко писати есе у художньому та публіцистичному стилі, але з точки зору юриспруденції у мене сьогодні дебют.

З дитинства ми намагаємось зрозуміти, що таке природа, навколишнє середовище, природні ресурси та забрудненість не лише конкретних територій, а планети в цілому. Безліч статей, брошур, санбюлетнів та книг розкривають зміст проблем людей і пропонують шляхи їх вирішення, та тільки люди чомусь не можуть, чи не хочуть самі собі допомогти. Книги про природу та екологію — це та література, яка допомагає нам краще дослідити світ, у якому живемо, пізнати його потреби та проблеми, виникнення яких здебільшого спричинили ми самі. Ігнорувати цю тему просто неможливо, адже навіть без надскладних пристроїв чи спеціальних новин нескладно помітити підвищену забрудненість повітря чи води, велику кількість сміття, що розкидане навколо тощо. Попри це, однак, через недостатню обізнаність екологічні проблеми не тільки не вирішуються, а й стрімко нагромаджуються. Отже, розуміти важливість даної проблеми ще не означає вміти і могли її вирішити.

Проте тема дослідження ще проблематичніша, бо мова йде про мою країну, де зараз точиться повномасштабна війна. Як боляче не

було б людям втрачати землю, власність, рідних, але ми маємо емоції, з допомогою яких можемо абстрагуватись до тієї чи іншої проблеми. Якою є наша природа, наше довкілля? Як має повідомити про свої «рани»? Багато хто, можливо, не зрозуміє мого порівняння між живими людьми та природою, але смію стверджувати, що ми живемо доти, допоки живе довкілля. Тому допомогти природі означає допомогти собі.

Моніторингом щодо забрудненості займаються спеціальні служби, а також небайдужі, сенсом життя котрих є не просто допомогти вижиті природі, але і навчити людство берегти це середовище для майбутніх поколінь.

Отже, щоб вміти застосувати право на здорове довкілля, слід спершу розібратись, про що йде мова і якими нормативними документами це право регулюється. Право на здорове довкілля або право на стійке та здорове довкілля - це право людини, яке захищають правозахисні організації та екологічні організації для захисту екологічних систем, що забезпечують здоров'я людини. Це право взаємопов'язане з іншими правами людини, такими як : право на їжу та право на охорону здоров'я. Право на здорове довкілля використовує правозахисний підхід для захисту якості довкілля, на відміну від правової теорії, розробленої для прав природи, яка намагається розширити права людей або інших юридичних осіб на природу.

Право зобов'язує державу регулювати та виконувати екологічне законодавство, контролювати забруднення довкілля та іншими шляхами забезпечувати справедливість та захист громад, яким шкодить екологічна проблема. Право на здорове довкілля було важливим правом для створення екологічних правових прецедентів для судових процесів про зміни клімату та інших екологічних проблем.

Про що ж можемо говорити ми в умовах війни, до яких наслідків себе готувати? Зараз навіть неможливо повністю оцінити вплив війни

на довкілля через брак точної інформації. Причин цьому дві. Насамперед, навіть збирати ці дані небезпечно для фахівців, оскільки тривають активні бойові дії. По-друге, не вся інформація може бути озвучена публічно з тактичною метою. У даній роботі я спробую розібратись з проблемами довкілля у військовий час та запропоную певні шляхи вирішення.

Актуальною проблемою сучасного світу є забезпечення прав людини під час збройних конфліктів, однак у сучасному міжнародному праві захист права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля та інших екологічних прав в умовах збройного конфлікту не врегульований. Передумовою забезпечення фундаментального екологічного права людини під час збройних конфліктів є охорона природного середовища її існування, тим більш, що тісний зв'язок між якістю довкілля та правами людини, зокрема правом на життя та правом на охорону здоров'я, підтверджується міжнародними природоохоронними інструментами, регіональними договорами та судовою практикою, в яких йдеться про життя та здоров'я людини в контексті охорони довкілля.

Згідно з Конституцією України право на безпечне для життя і здоров'я довкілля складається з таких особистих немайнових прав: - право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище; - право на достовірну інформацію про стан довкілля та якість харчових продуктів і предметів побуту, а також збирання та поширення такої інформації; - право на безпечні для життя і здоров'я продукти споживання (харчові продукти та предмети побуту); - право на належні, безпечні і здорові умови праці, проживання, навчання тощо. Саме тому питання захисту екологічних прав громадян регламентуються багатьма нормативно-правовими актами України, серед яких: - Конституція України.

Статтею 50 постулюється, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням

цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена. Статті 50 і 66 Основного Закону України не лише гарантують право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля, а й передбачають відшкодування завданої порушенням його права шкоди. Цивільний кодекс України (ЦК). Відповідно до ст. 293 «фізична особа має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на достовірну інформацію про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її збирання та поширення».

Статтею 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачено, що кожний громадянин України має право на: 1) безпечне для його життя та здоров'я навколишнє природне середовище; 2) об'єднання в громадські природоохоронні формування; 3) вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом; 4) участь у публічних слуханнях або відкритих засіданнях з питань впливу запланованої діяльності на навколишнє природне середовище на стадіях розміщення, проектування, будівництва і реконструкції об'єктів та у проведенні громадської екологічної експертизи; 5) подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище; 6) оскарження у судовому порядку рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо порушення екологічних прав громадян у порядку, передбаченому законом.

Також слід зазначити і інші законодавчі акти: - Інше екологічне законодавство: Земельний, Лісовий, Водний кодекси, Кодекс про надра, Гірничий закон України, Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про екологічну експертизу», «Про природозаповідний фонд України», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про охорону атмосферного повітря», «Про відходи», «Про поводження з радіоактивними відходами» тощо; - Законодавство про охорону праці: Кодекс законів про працю України, Закони України «Про охорону праці», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення» тощо; - Законодавство про стандартизацію, сертифікацію та метрологію: Закони України «Про стандартизацію», «Про метрологію та метрологічну діяльність», «Про підтвердження відповідності», «Про основи містобудування», «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини», «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції», Декрет КМУ «Про стандартизацію та сертифікацію», а також цілу низку державних стандартів, будівельних норм і правил тощо. Спробуємо висвітлити один з аспектів екологічного права, а саме – право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище та право на достовірну інформацію про стан довкілля. Проаналізувавши наведене вище законодавство України, можна виокремити низку способів захисту прав людини на безпечне довкілля. Але мова у цих документах йшла про мирний цивільний стан. Та сама ж міжнародна система вдосконалювалась протягом десятиліть і її становлення відбувалось у декілька етапів.

Перший етап становлення міжнародно-правової охорони довкілля в період збройних конфліктів можна охарактеризувати як опосередковану охорону навколишнього природного середовища, де була прийнята низка міжнародних конвенцій, спрямованих на обмеження засобів ведення війни та заборону певних видів озброєнь. Це, зокрема, IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі (1907) та додаток до неї; Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсинної зброї та про їх знищення (1972 р.), саме цей документ був спрямований не тільки на охорону життя та здоров'я людей, але й на охорону біорізноманіття ; Конвенція про захист цивільного населення під час війни (1949 р.), спрямована на захист лісів та сільськогосподарських угідь, які знаходяться на окупованій території, а також забороняє наругу над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження .

Другий етап характеризується екологізацією міжнародного права збройних конфліктів, що пов'язано з усвідомленням наслідків Другої індокитайської війни, під час якої застосувалися засоби ведення війни проти навколишнього природного середовища (дефоліанти для знищення лісів, використання важкої гусеничної техніки для руйнування родючих ґрунтів). У 1976 р. була прийнята Конвенція про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище.

Додатковий протокол I до Женевських конвенцій 1977р. (ст.55) проголошує, що при веденні воєнних дій має бути виявлена турбота про захист природного середовища від широкої, довгочасної і серйозної шкоди, а також забороняє використання методів або засобів ведення війни, що мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть такої шкоди природному середовищу й тим самим призведуть до шкоди здоров'ю або виживанню населення. Стаття 56 Додаткового протоколу декларує неприпустимість нападу на

установки і споруди, що містять небезпечні сили, якщо такий напад може спровокувати звільнення небезпечних сил і наступні тяжкі втрати серед цивільного населення. У Декларації РІО (1992) зазначено, що держави повинні поважати міжнародне право, що забезпечує захист навколишнього середовища під час збройних конфліктів .

У 1998 р. був прийнятий статут Міжнародного кримінального суду, п. 2 ст. 8 якого до воєнних злочинів відносить умисне здійснення нападу, коли відомо, що такий напад буде причиною великого, довгострокового і серйозного збитку природному довкіллю. Стаття 7 Римського статуту до злочинів проти людяності відносить винищення, тобто навмисне створення умов життя, розрахованих на те, щоб знищити частину населення, що, на нашу думку, охоплює погіршення якості навколишнього природного середовища та перетворення його на небезпечне, тобто таке, що створює реальні загрози життєво важливим інтересам людини, зумовлених антропогенними чи природними чинниками .

Третій етап визначається посиленням уваги до захисту екологічних прав людини під час збройних конфліктів. Ще у 1992 р. було запропоновано розробити п'яту Женевську конвенцію про захист навколишнього природного середовища під час збройного конфлікту, однак, ця ідея не була реалізована. Натомість 1 травня 2019 року Комісія міжнародного права ООН прийняла в попередньому порядку проекти принципів «Захист навколишнього середовища у зв'язку із збройними конфліктами». У проекті було підкреслено зв'язок прав людини з охороною природного середовища та визначено цілі охорони – зведення до мінімуму збитків навколишнього середовища в час збройних конфліктів за допомогою превентивних та поновлювальних заходів. Проект принципів структурно поділено на п'ять частин, включаючи вступну частину, яка містить правила про сферу застосування та цілі. Друга частина містить керівні положення про захист навколишнього середовища до виникнення збройного

конфлікту, а також проекти принципів більш загального характеру, дія яких не обмежується якоюсь однією фазою. Третя частина стосується захисту довкілля під час збройних конфліктів. Четверта присвячена захисту довкілля у ситуаціях окупації. П'ята містить проекти принципів захисту навколишнього середовища після збройного конфлікту. У проекті визнається взаємозв'язок між наданням допомоги особам, що переміщені як через міжнародні кордони, так і у своїх 346 країнах внаслідок збройних конфліктів та зменшенням впливу на навколишнє середовище, оскільки такі переміщення призводять не тільки до людських страждань, але й до спричинення шкоди навколишньому середовищу. В сучасних умовах в Україні, на наш погляд, непересічне значення мають принципи, які застосовуються в ситуації окупації. Держава-окупант має вживати належних заходів для запобігання заподіяння значної шкоди навколишньому середовищу окупованої території, яка здатна завдати шкоди здоров'ю та благополуччю населення такої території. Щодо України, то вона не має можливостей контролювати ситуацію на окупованих територіях повною мірою з-за дій незаконних збройних формувань та Російської федерації, тому не несе відповідальності за становище на цих територіях до їх повної деокупації. Все це, однак, не означає, що Україна може повністю усунути від вирішення проблеми. В умовах, що склалися, надання інформації про загрози екологічній безпеці є майже єдиним засобом забезпечення екологічних прав людини. Однак вже сьогодні необхідно розробити Програму дій на період після закінчення збройного конфлікту. За участі ОБСЄ, ООН та зацікавленої громадськості має проводитися регулярна оцінка впливу воєнних засобів на навколишнє природне середовище та небезпечні промислові та інфраструктурні об'єкти. Програма ООН із відновлення та розбудови миру в Україні має бути розширена за рахунок включення компоненти «Відновлення довкілля».

Відшкодування шкоди, заподіяної порушенням права на безпечне довкілля - це активне право особи, яке реалізується шляхом звернення до суду з позовом до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди не лише здоров'ю, а й майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище. Шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, підлягає компенсації у повному обсязі. Особи, яким заподіяно таку шкоду, мають право на відшкодування неодержаних прибутків за час, необхідний для відновлення здоров'я, якості навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням.

Відповідно до чинного законодавства шкода здоров'ю людини, яка спричинена несприятливим впливом навколишнього природного середовища, може бути відшкодована (компенсована) різними способами, в тому числі:

- оформленням листа тимчасової непрацездатності працівника у випадках захворювання, спричиненого забрудненням навколишнього середовища, в тому числі виробничого середовища;

- оформленням інвалідності з причин, пов'язаних з впливом на здоров'я людини несприятливого навколишнього природного середовища;

- наданням громадянам, які постраждали від несприятливого впливу забрудненого довкілля, заходів соціально-економічного захисту, пільг та компенсацій;

- страхуванням ризику заподіяння шкоди здоров'ю або майну громадян від забруднення навколишнього середовища;

- відшкодуванням шкоди здоров'ю та майну громадян за рішенням суду. Особи, що володіють джерелами підвищеної екологічної небезпеки, зобов'язані компенсувати заподіяну шкоду громадянам та юридичним особам, якщо не доведуть, що шкода

виникла внаслідок стихійних природних явищ чи навмисних дій потерпілих.

Право громадян на одержання екологічної інформації розглядається як вільний доступ до інформації про стан навколишнього середовища та вільне отримання, використання, поширення та збереження такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом. Екологічна інформація - це будь-яка інформація в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи іншій матеріальній формі, зокрема, про таке:

- стан навколишнього природного середовища чи його об'єктів - землі, вод, надр, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу та рівні їх забруднення;
- біологічне різноманіття і його компоненти, включаючи генетично видозмінені організми та їх взаємодію із об'єктами навколишнього природного середовища;
- джерела, фактори, матеріали, речовини, продукцію, енергію, фізичні фактори (шум, вібрацію, електромагнітне випромінювання, радіацію), які впливають або можуть вплинути на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей;
- загрозу виникнення та причини надзвичайних екологічних ситуацій, результати ліквідації цих явищ, рекомендації щодо заходів, спрямованих на зменшення їх негативного впливу на природні об'єкти та здоров'я людей;
- екологічні прогнози, плани і програми, заходи, у тому числі адміністративні, державну екологічну політику, законодавство про охорону навколишнього природного середовища;
- витрати, пов'язані зі здійсненням природоохоронних заходів за рахунок фондів охорони навколишнього природного середовища, інших джерел фінансування, економічний аналіз, проведений у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля.

Основними джерелами такої інформації є дані моніторингу довкілля, кадастрів природних ресурсів, реєстри, автоматизовані бази даних, архіви, а також довідки, що видаються уповноваженими на те органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, окремими посадовими особами.

Міндовкілля є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує: формування та реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної та в межах повноважень, передбачених законом, біологічної і генетичної безпеки; формування та реалізує в межах повноважень, передбачених законом, державну політику у сфері лісового та мисливського господарства; формування державної політики:

- у сфері розвитку водного господарства, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів;
- у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр;
- у сфері управління зоною відчуження і зоною безумовного (обов'язкового) відселення, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему, а також здійснення державного управління у сфері поводження з радіоактивними відходами на стадії їх довгострокового зберігання і захоронення (далі - поводження з радіоактивними відходами);
- щодо здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів.

Основними завданнями Міндовкілля є забезпечення формування державної політики у сфері:

- охорони навколишнього природного середовища, екологічної та в межах повноважень, передбачених законом, біологічної і генетичної безпеки;
- геологічного вивчення та раціонального використання надр;
- поводження з відходами, зокрема радіоактивними, з небезпечними хімічними речовинами;
- поводження з пестицидами та агрохімікатами;
- подолання наслідків Чорнобильської катастрофи;
- радіаційного захисту;
- раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів;
- охорони та раціонального використання земель;
- збереження, відтворення та невиснажливого використання біологічного і ландшафтного різноманіття, охорони, захисту, використання та відтворення лісів, формування, збереження та використання екологічної мережі;
- організації охорони та використання природно-заповідного фонду;
- охорони атмосферного повітря, моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів з установок, розташованих на території України (далі - моніторинг, звітність та верифікація), а також регулювання озоноруйнівних речовин та фторованих парникових газів, охорони озонового шару та запобігання зростанню рівня глобального потепління, зміни клімату і виконання вимог Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, Кіотського протоколу до неї та Паризької угоди;
- розвитку водного господарства, управління і контролю за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів;
- державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства про раціональне використання, відтворення і охорону природних ресурсів, використання та охорону земель, екологічну та

радіаційну безпеку, оцінку впливу на довкілля, охорону і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, збереження, відтворення та невиснажливе використання біологічного і ландшафтного різноманіття, формування, збереження та використання екологічної мережі, охорону атмосферного повітря, моніторинг, звітність та верифікацію викидів парникових газів, регулювання озоноруйнівних речовин та фторованих парникових газів, а також з питань поводження з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами), небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами, дотримання вимог біологічної і генетичної безпеки щодо біологічних об'єктів природного середовища під час створення, дослідження та практичного використання генетично модифікованих організмів у відкритій системі;

- оцінки впливу на довкілля, стратегічної екологічної оцінки;
- здійснення державного геологічного контролю.

Таким чином, саме Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України є ключовим і відповідальним органом щодо ситуації з забезпечення права на безпечне довкілля.

Уже давно не є таємницею, що Україна посідає одне з провідних місць у світі за ступенем забруднення навколишнього природного середовища. Проаналізувавши ситуацію за останні роки (до повномасштабного вторгнення), можна говорити про певні позитивні зміни в цьому напрямі, проте права громадян на безпечне довкілля ще й досі залишаються незахищеними, хоч і зафіксованими на папері. А в даний час постає сакраментальне запитання: «Як пересічному громадянину захистити себе в умовах війни від впливу на нього негативних явищ при забрудненні навколишнього природного середовища?».

Слід зауважити, що хоча діючим законодавством України і передбачено низку способів захисту екологічних прав громадян, проте вони й досі важко реалізуються на практиці, а реалізація їх потребує

часу та значних зусиль, в першу чергу, від пересічних громадян України. Незважаючи на це, право на безпечне довкілля та охорону навколишнього природного середовища постійно вдосконалюється, створюються нові прецеденти. Так, за будь який доведений прецедент, де йдеться про порушення законодавства України про охорону навколишнього природного середовища є покарання, що тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільну і кримінальну відповідальність. Застосування заходів дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності не звільняє винних від компенсації шкоди, заподіяної забрудненням навколишнього природного середовища та погіршенням якості природних ресурсів. Незаконно добуті природні ресурси та виготовлена з них продукція підлягають безоплатному вилученню, а знаряддя правопорушення - конфіскації.

Після повномасштабного вторгнення стає практично неможливим здійснити моніторинг, контроль та дати оцінку стану довкілля. Потребують посилення і механізми судового захисту екологічних прав людини внаслідок збройного конфлікту. Умови для такого захисту створені Міжнародним судом ООН, Міжнародним кримінальним судом та Європейським судом з прав людини, які однак не враховують тісний зв'язок та взаємообумовленість права на безпечне для життя і здоров'я довкілля з правом на життя та людську гідність, що є особливо актуальним під час збройних конфліктів.

Навіть в умовах війни українці працюють на зміцнення та удосконалення своїх законів. Про це свідчить відкрите звернення представників екологічної громадськості України. Від початку війни вони працюють на перемогу над агресором та не залишаються осторонь питання збереження довкілля України. Нижче поданий текст звернення:

Російське вторгнення – це трагедія. Але це також вікно можливостей. Можливостей забезпечити вищий рівень безпеки та

добробуту українців. Зараз Україна як ніколи близька до інтеграції з ЄС. Чи буде процес успішним? Залежить також від того, як наша держава захищатиме довкілля.

Охорона довкілля започаткована в Європі ще в червні 1972 року Стокгольмською міжнародною конференцією, на якій вперше обговорювалася концепція сталого розвитку, були розроблені 26 принципів збереження довкілля. Ці принципи лягли в основу всіх подальших міжнародних екологічних договорів, стали основою наскрізної екополітики країн ЄС.

Ми, і не тільки, давно працюємо над гармонізацією українського та європейського довкілльового законодавства. Є окремі успіхи. Однак більшість ключових екологічних законопроектів і досі не ухвалені. Деякі з них прямо передбачені Угодою про асоціацію Україна - ЄС. А без сучасного природоохоронного законодавства євроінтеграція під загрозою.

Ми переконані: довкілльові реформи потрібні зараз, як ніколи! Це база українського зеленого курсу й сталого повоєнного відновлення країни. Це шанс продемонструвати, що Україна – держава, де довкілля є одним з пріоритетів, що забезпечує добробут громадян у довгостроковій перспективі. Цей шлях містить сім нагальних кроків, сім законопроектів, які потребують ухвалення.

Ми також переконані, що довкілля є пріоритетом навіть під час війни. Тому нас дивують деякі антиекологічні законопроекти, ухвалені в березні цього року. Це рух у напрямку росії, а не ЄС. Ми чекаємо якнайшвидшого ухвалення семи законопроектів, надважливих для захисту довкілля та успішної євроінтеграції:

- 3091 (Про державний екологічний контроль).
- 6004-2 (Про забезпечення конституційних прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля).
- 2207-1д (Про управління відходами).
- 4461 (Про території Смарагдової мережі).

- 4197-д (Про ринок деревини).
- 5413 (Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони та збереження особливо цінних ділянок природних водойм та водотоків).
- Законопроект про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відновлення функціонування окремих довкіллевих норм (потребує реєстрації).

Ці сім кроків мають бути впроваджені прямо зараз, без жодних зволікань. Ми готові до будь-якої співпраці для збереження довкілля України!»

Зрештою, для поліпшення ситуації та вдосконалення процедури захисту екологічних прав, закріплених Конституцією України, треба вдосконалювати шляхи захисту на практиці, виховувати в суспільстві любов до природи та екологічну мораль з дитинства.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни.
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій 1977 р. від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977.
3. Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку. Прийнята Конференцією ООН по навколишньому середовищу і розвитку, Ріо-де-Жанейро, 1992 р.
4. Римський статут міжнародного кримінального суду від 17.07.1998.
5. Glen Plant Environmental Protection and the Law of War: A «Fifth Geneva» Convention on the Environment in Time of Armed Conflict. London : Belhaven Press. 1992. 284 p.
6. Програма із відновлення та розбудови миру в Україні.
7. Проблеми здійснення права на безпечне довкілля (Вікіпедія).

Бундзяк Богдана Василівна,
студентка 2 курсу Івано-Франківського фахового коледжу
Прикарпатського Національного університету ім. В. Стефаника
Науковий керівник: викладач-методист, спеціаліст вищої
категорії **Малиновська Ірина Володимирівна**

Реформування сучасних міжнародних організацій в умовах сучасних викликів та проблем

Збройна агресія російської федерації проти України, що розпочалася з окупації Криму в лютому-березні 2014 р., а також гібридної війни на Донбасі – з квітня того ж року , та відкритого повномасштабного збройного вторгнення 24 лютого 2022 р., супроводжується знищенням українського цивільного населення , включаючи дітей, руйнуванням міст, змушує звичайний людей та керівництво країни апелювати до норм міжнародного гуманітарного права (МГП).

Починаючи з 2014 року, у зв'язку з незаконною анексією Криму Росією, НАТО розширила підтримку, що надається Україні, у галузі розвитку потенціалу і розбудови спроможностей. Держави–члени Альянсу засуджують та ніколи не визнають анексію Криму Росією, а також її дестабілізуючі й агресивні дії на сході України та у Чорноморському регіоні. Збільшено присутність НАТО у Чорному морі й активізовано співпрацю у військово-морській галузі між НАТО та Україною.

5 грудня 1996р., підписано Будапештський меморандум між Україною, США, РФ і Великою Британією. Країни зобов'язалися: поважати незалежність, суверенітет та існуючі кордони України; утримуватися від загрози силою, її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України; ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України, крім цілей самооборони або

будь-яким іншим чином згідно зі Статутом ООН; утримуватись від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, і таким чином отримати будь-які переваги; домагатися негайних дій з боку Ради Безпеки ООН з метою надання допомоги Україні, якщо вона стане жертвою акту агресії чи об'єктом погрози агресією з використанням ядерної зброї; не застосовувати ядерну зброю як проти України так і проти інших держав-учасниць Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, крім випадку нападу на них самих, їхні та підопічні території, збройні сили, їхніх союзників; проводити консультації у випадку виникнення ситуації, внаслідок якої постає питання стосовно цих зобов'язань [1].

Але зараз ми чуємо погрози з боку РФ щодо застосування ядерної зброї на території України. РФ завдає авіаударів по критичній інфраструктурі України, що також порушує норми гуманітарного права. Міжнародні організації є важливим інструментом співпраці між країнами у вирішенні сучасних викликів та проблем. Постає питання, а чи справді ці організації ефективно виконують свої обов'язки? Для потреб, з якими стикнулася Україна, в контексті подій, що відбуваються майже щодня на нашій території, необхідний дієвий механізм реагування міжнародних організацій. Тому, я вважаю, що деякі з них потребують негайного реформування або ліквідації.

24 лютого 2022 року життя кожного українця змінилося. Повномасштабне вторгнення РФ на територію України змусило весь світ та міжнародні організації висловити свою позицію, та запровадити санкції проти РФ та її союзників. Ми бачили реакцію міжнародних організацій ще на початку війни:

Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюції, що засуджують вторгнення РФ та вимагали повного виведення військ з території України. 07.04.2022 р. призупинене членство РФ у Раді ООН з прав людини через повномасштабну війну в Україні.

Президент Міжнародного комітету Червоного Хреста Пітер Маурер заявив, що команди в Україні продовжать роботу з відновлення життєво важливої інфраструктури, підтримають заклади охорони здоров'я медикаментами та обладнанням, а також сімей харчовими продуктами та предметами гігієни.

Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг засудив напад і назвав його «серйозним порушенням міжнародного права» [3].

Слова підтримки важливі і приємно чути що багато світових організацій висловили свою позицію, але потрібні рішучі дії, щоб перемога України не змусила нас довго чекати. А зараз більш детально про організації та їхні дії в ході російсько-української війни.

Україна є країною-засновницею ООН, і на відміну від росії має більше прав. Це міжурядова організація, прагне підтримувати міжнародний мир і безпеку, розвивати дружні відносини між державами. Країни які входять до ООН дотримуються цих положень.

Організація Об'єднаних Націй здійснює активну діяльність в ході російсько-української війни, яка триває з 2014 року. ООН відіграє важливу роль у забезпеченні міжнародного миру та безпеки в регіоні та наданні гуманітарної допомоги населенню, що постраждало від війни. Також засуджує незаконну анексію Криму та звертається до Росії з вимогою відмовитися від агресії проти України та повернути півострів під контроль України. Займається моніторингом ситуації на окупованих територіях та допомагає вирішувати проблеми, пов'язані з правами людини, гуманітарною ситуацією, економічним розвитком та реформами.

Дивлячись зараз на це, можна зробити висновки, що ООН справді виконує свої обов'язки, намагається допомогти населенню яке постраждало від війни та висловлює свою гостру позицію щодо російсько-української війни.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста став засновником Руху Червоного Хреста, основним завданням якого стало забезпечення

дотримання воюючими сторонами положень Женевських конвенцій 1949 р. про захист жертв збройних конфліктів та Додаткових протоколів до них. . Всім відомо, що одним із принципів МКЧХ є дотримання нейтралітету – вони не приймають нічию сторону, але для них є важливим безпека цивільного населення обох сторін. Неможливо не згадати про можливість Червоного Хреста стосовно військовополонених:

1. Делегати ЧХ мають права відвідувати місця , де можуть перебувати полонені.

2. ЧХ може розмовляти з полоненими.

3. ЧХ може допомагати пересилати листи військовополонених адресата.

Але чи насправді ці організації виконують свої обов'язки та статуту ? Чи все ж таки присутні порушення їхніх норм?

В ході російсько-української війни про жодні дотримання норм міжнародного гуманітарного права навіть не йде мова. З початку повномасштабного вторгнення збільшився перелік та обсяг порушених прав людини з якими стикаються українські громадяни. Щодня рф порушує безліч норм, зокрема Женевську конвенцію.

29 липня 2022 року в селищі Оленівка , що на Донеччині, стався вибух у бараці в'язниці де перебували наші полонені. За даними росіян, загинуло понад 50 українських захисників, кількість поранених невідома. За даними Офісу генпрокурора України, поранення дістали 130 людей. МКЧХ фіксує кількість людей , які потребують допомоги але зробити нічого не можуть, жодної реакції. Україна вимагала , щоб ООН отримала доступ до розслідування того , що сталося в Оленівці 29.07.2022р. «Організація Об'єднаних Націй обіцяє допомогу Україні у розслідуванні загибелі українських полонених в Оленівці, а Червоний Хрест хоче допомагати пораненим» - так звучали заголовки новин після подій в Оленівці. Під час візиту до Львова 18 серпня

Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш оголосив про створення місії з розслідування.

Була надія на те, що проводитимуться розслідування. Але 5 січня 2023 року Генсек ООН Антоніу Гутерреш розпустив дану місію начебто через брак необхідних умов для її роботи (як то недопуск до місця злочину). Місію розпустили без жодних пояснень навіть нічого не зробивши. Знову ж таки РФ не виконує жодних норм, а тим більше не допускає ООН на тимчасово окуповану територію.

Родичі полонених мають право на листування зі своїми рідними хоча б раз на місяць, вони повинні бути повідомлені якщо військовослужбовців переводять в іншу колонію. І Росія, як сторона конфлікту, повинна надавати доступ для моніторингу Червоного Хреста. Росія цього не виконує і не допускає МКЧХ. Представників МКЧХ не допускають до військовополонених і цивільних заручників, яких утримує РФ. Станом на січень 2023р., в Росії перебувають близько двох тисяч цивільних полонених. Багато з них з початку війни утримуються в колоніях без зв'язку та надії на швидке звільнення. МКЧХ не має доступу та зв'язку з полоненими, хоча ця організація має надавати їм допомогу.

15 березня 2022 року міжнародна місія Червоного Хреста, у складі 30 осіб залишила Маріуполь, у якому на той момент залишалося не менш як 350 тисяч цивільних мешканців, які перебували там без їжі, води, ліків, електрики та зв'язку[4]. Залишити на вірну смерть 350 тисяч цивільного населення – це для них головне завдання, щоб мешканці були в безпеці? І чи це не порушення Конвенції «Про захист цивільного населення під час війни»?

З початку повномасштабного вторгнення російські окупанти примусово вивозять до РФ українських дітей різного віку. Згідно з даними Уповноваженого Президентом України з прав дитини, станом на березень 2023 р., вивезено понад 16 200 дітей. Чому це досі не

визнано геноцидом? Адже примусове переміщення одної національності і є прямим визначенням геноциду.

Таке саме питання виникає про ті події, що відбувалися в Бучі, Ірпені, Гостомелі. Масове вбивство в цих містах супроводжувалося тортурами, викраденнями, розстрілами, катуваннями, зґвалтуванням а також мародерством.

Бюро демократичних інститутів та прав людини є головною установою ОБСЄ, головною метою якого є забезпечення прав та свобод людини, зміцнення та захист демократичних інститутів. БДПІЛ обов'язково повинно звернути особливу увагу на викрадення росією українських дітей. Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні (СММ) розпочала свою роботу 21 березня 2014 року та припинила свою діяльність 31 березня 2022 року. СММ була неозброєною цивільною місією, яка працювала 24 години на добу, 7 днів на тиждень, у всіх регіонах України. Її основні завдання полягали в тому, щоб неупереджено та об'єктивно спостерігати та звітувати про ситуацію з безпекою в Україні; а також сприяти діалогу між усіма сторонами конфлікту. ОБСЄ вирішила закрити Спеціальну моніторингову місію в Україні. Рішення було прийнято за відсутності консенсусу на Постійній раді ОБСЄ про продовження мандату.

Провідні країни світу та міжнародні інституції, зокрема, ООН, ЄС, ПАРЄ, ОБСЄ, НАТО, G7 виступили із засудженням і невизнанням псевдореферендумів. Своєю чергою, 30 вересня 50 країнучасниць 66-ї Генеральної конференції МАГАТЕ виступили зі спільною заявою, у якій закликали росію вивести війська з території ЗАЕС і зупинити ядерний шантаж. Шантаж, який відбувається нашою ж зброєю, яку згідно Будапештського меморандуму, ми передали РФ, а вона мала забезпечити нам повну безпеку [2].

10.10.2022р, 09.03.2023р – обстріли ЗАЕС, внаслідок яких пошкоджено лінію яка живила ЗАЕС. Росіяни ставлять світ на межу ядерної катастрофи.

НАТО, або Північноатлантичний альянс, є військовим і політичним союзом країн, який було створено для забезпечення колективної оборони та безпеки своїх членів. Під час Російсько-української війни, НАТО взяла ряд заходів з метою підтримки України та забезпечення безпеки своїх членів у регіоні.

Одним з головних заходів НАТО є підтримка України шляхом надання допомоги в усуненні наслідків конфлікту. НАТО надала гуманітарну допомогу та медичне обладнання для лікування поранених військових та цивільних осіб. Крім того, НАТО надає підтримку у забезпеченні безпеки та захисту кордону України.

НАТО також вживає дипломатичні зусилля, щоб вирішити конфлікт мирним шляхом та домовитися про перемир'я. Наприклад, в лютому 2022 року НАТО відкликала свого постійного представника в Росії, щоб висловити своє рішуче засудження дій Росії в Україні та підтримати Україну.

Також НАТО проводить військові навчання та збільшує свою військову присутність в регіоні, щоб запобігти подальшому наступу Росії та забезпечити безпеку своїх членів. Наприклад, НАТО збільшила кількість військових на кордоні з Росією, провела серію військових навчань та засвідчила плани збільшити кількість бойової техніки та військових, що розміщуються в регіоні.

Резюмуючи усе вищесказане, зауважу:

1. ООН - Генеральний секретар Антоніу Гутерреш оголосив про створення місії з розслідування щодо подій в Оленівці.

Результат: місію розпущено через брак необхідних умов для її роботи. Окупанти викрадають та незаконно вивозять дітей а також людей з території України, але це не визнають геноцидом.

2. ОБСЄ – головна мета забезпечення прав та свобод людини , зміцнення та захист демократичних інститутів.

Результат: ОБСЄ закриває спеціальну моніторингову місію в Україні.

3. МКЧХ - не приймають нічию сторону, але для них є важливим безпека цивільного населення обидвох сторін. Забезпечення зворотного зв'язку з полоненими та їх родичами. Результат: у складі 30 осіб залишають Маріуполь та населення на вірну смерть. Не мають доступу до військовополонених.

4. Генеральна конференція МЕГАТЕ закликали росію вивести війська з території ЗАЕС, припинити обстріли і зупинити ядерний шантаж. Як бачимо, шантаж триває кожного дня.

Міжнародні організації є важливим інструментом співпраці між країнами у вирішенні сучасних викликів та проблем. Однак, вони потребують реформування з метою ефективного функціонування та відповідності потребам сучасності. Організаційно-правові засади реформування сучасних міжнародних організацій включають:

1. Розширення компетенцій і повноважень міжнародних організацій для відповіді на нові виклики, такі як глобальні економічні, екологічні та соціальні проблеми.

2. Підвищення рівня демократії та прозорості у прийнятті рішень міжнародними організаціями. Для цього необхідно залучати громадянське суспільство, розвивати механізми громадського контролю, забезпечувати відкритість процесу прийняття рішень та підвищувати відповідальність членів організації перед громадськістю.

3. Забезпечення відповідності міжнародних організацій міжнародним правовим нормам та стандартам. Необхідно розвивати систему контролю за додержанням прав людини, забезпечувати дотримання міжнародних угод, які регулюють діяльність організацій, та вживати заходів проти порушників.

4. Розвиток інструментів ефективного управління ресурсами та координації дій міжнародних організацій. Для цього необхідно вдосконалювати механізми фінансування та планування діяльності, розробляти механізми координації.

5. Притягнення до відповідальності винних у скоєнні кримінальних правопорушень під час Російсько-української війни може здійснюватися різними способами залежно від виду злочину та місця скоєння. В Україні, наприклад, механізми притягнення до відповідальності можуть включати кримінальне переслідування, проведення слідства, судові процеси та виконання вироків. У міжнародному праві механізми притягнення до відповідальності можуть включати міжнародні трибунали та суди, такі як Міжнародний кримінальний суд, який має компетенцію щодо військових злочинів, злочинів проти людяності та злочинів лише миру. Загалом, притягнення до відповідальності за кримінальні правопорушення, що сталися під час російсько-української війни, є складним та тривалим процесом, який співпрацює з різними країнами та органами правосуддя.

Серйозні порушення МГП називаються воєнними злочинами, за їх вчинення, згідно Женевських конвенцій, передбачена кримінальна відповідальність фізичних осіб на національному та міжнародному рівнях. Тобто на злочинців поширюється принцип універсальної юрисдикції, згідно якого будь-яка держава може притягнути особу, винну у вчиненні воєнних злочинів, до кримінальної відповідальності, незважаючи на місце вчинення злочину та громадянство суб'єкта злочину чи його жертви. До воєнних злочинів строки давності не застосовуються.

Скільки ще повинно загинути людей аби міжнародні організації та інституції почали застосовувати більш рішучі дії ніж прості слова підтримки? Можливо, якщо відбудеться реорганізація міжнародних організацій , відбудеться справедливий військовий трибунал , то воєнні злочини вже не будуть відбуватися, злочинці будуть покарані і рф понесе відповідальність.

Список використаних джерел

1. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї.

2. УКРАЇНА: ВІД ВІЙНИ ДО МИРУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ. URL: <https://razumkov.org.ua/>

3. Міжнародна реакція на російське вторгнення в Україну 2022 року. URL: <https://uk.wikipedia.org/>

4. URL. <https://novynarnia.com/2022/03/24/dopomoga-ukrayinczyam-iz-rostova-chomu-oburyuyut-domovlenosti-glavy-chervonogo-hresta-z-lavrovym-ta-shho-mkchh-robyt-v-ukrayini/>

Віхтюк Марія Олегівна,
учениця 10 класу ліцею № 3 Івано-Франківської міської ради
Науковий керівник: вчитель суспільствознавчих дисциплін
ліцею № 3 Івано-Франківської міської ради
Середюк Тетяна Володимирівна

**Правові проблеми поводження з військовополоненими:
міжнародний та національний аспект**

Людську історію можна розглядати як довгу низку воєн і конфліктів. Статистика Міжнародного комітету Червоного Хреста свідчить, що протягом останніх 5 тис. років відбулося близько 14 тис. війн, у яких загинуло приблизно 5 млрд. людей. За останні 3 тис. 400 років на Землі було лише 250 років загального миру. Отже, війна є звичайним станом відносин між людьми. Цифри говорять самі за себе. Очевидно, наведені приклади свідчать про необхідність захисту прав людини в період воєн і збройних конфліктів. Але виникає зустрічне запитання: а чи правомірно взагалі говорити про які б то не було права людини в ході військових дій? Адже ще Гуго Гроцій підкреслював, що «війни абсолютно не сумісні з правом», маючи на увазі, що війна допускає, навіть «санкціонує» право на злочин, у тому числі позбавлення людського життя. Я погоджуюся з думкою, що війна навіть тоді, коли викликане нею насильство якимось чином обмежується і регулюється, заподіює величезні страждання. І саме для того, щоб запобігти або принаймні зменшити вакханалію, що відбувалась на полях битв, мінімізувати людські страждання, необхідно зробити все можливе для захисту невід'ємних прав людини в період збройних конфліктів.

Безсумнівно, право є найважливішим регулятором суспільних відносин у кожній державі. Варто зауважити, що необхідність ефективного міжнародного правопорядку визначається існуючими

загрозами миру та безпеці та перешкодами для належної дипломатії та співробітництва. Міжнародно-правове регулювання збройних конфліктів є одним із найефективніших правових інструментів, що є у розпорядженні міжнародного співтовариства, для забезпечення безпеки, поваги та гідності людини та пом'якшення наслідків збройного конфлікту на основі гуманітарних міркувань.

Загалом, під час чисельних збройних конфліктів, що відбуваються по всьому світу, порушуються фундаментальні права людини та вчиняються злочини проти цивільних осіб, поранених і хворих комбатантів, військовополонених. Це відбувається, незважаючи на те, що практично всі держави є учасниками Женевських конвенції 1949 року та Додаткових протоколів до них 1977 року – основних договорів в сфері міжнародного гуманітарного права, що регламентують захист прав людини під час збройних конфліктів, як міжнародного, так і не міжнародного характеру.

Однак, незважаючи на існуючу правову основу, питання дотримання та забезпечення багатьох норм залишається відкритим. Тому як національним урядам, так і міжнародним організаціям необхідно зосередитись на ефективному застосуванні існуючих правових стандартів для захисту прав людини під час збройних конфліктів.

Протягом усього розвитку світового суспільства, держав та міжнародного права поняття війни мало різні визначення. З початком міжнародно-правового регламентування збройних конфліктів вже почав використовуватися виключно термін «війна». Так, терміни «війна» і «воюючі сторони» були нормативно закріплені в Гаазьких конвенціях 1907 року. Термін «війна» знайшов своє відображення й у Женевському протоколі про заборону застосування на війні задушливих, отруйних та інших подібних газів і бактеріологічних засобів 1925 року, а також у конвенціях, які регулюють ведення морської війни. Також відмітимо, що термін «війна» став дедалі

частіше використовуватися до ситуацій, які не можуть кваліфікуватися як збройний конфлікт, наприклад інформаційна війна, ідеологічна війна, війна з тероризмом і т. д. У зв'язку зі зміною підходу до розуміння терміну «війна» починають застосовувати термін «збройний конфлікт». При цьому варто зазначити, що міжнародне гуманітарне право й досі не дає відповідь на те, що є збройним конфліктом.

Саме тому більшість науковців розвивають думку про важливість дослідження первісної історії становлення права війни на прикладі інституту військовополонених.

Відмітимо і те, що правові норми, які регулюють поведження з полоненими, мають давні коріння та генетичний зв'язок з нормами поведження з полоненими у первіснообщинних племен.

Варто відзначити і те, що упродовж усієї історії людства спостерігається еволюція гуманного ставлення до військовополонених та їх захисту. Незважаючи на фундаментальне розходження політико-ідеологічних, моральних, культурних і соціально-економічних характеристик різних цивілізацій, в однакові історичні періоди вони мали дуже схоже ставлення до полонених. Не останню роль при цьому відіграла релігія. Релігійні постулати були обов'язковими для виконання через віру в те, що вони впливають із божого веління, часто вони закликали до гуманності, терпимості та відмови від надмірної жорстокості. Вивчення історичних епох дає змогу визначити характерні для кожного періоду особливості поведження з військовополоненими, а також окреслити закономірності формування інституту воєнного полону.

На початку становлення інституту полону особливе місце займав звичай, що безумовно був головним джерелом права. Особливістю стародавнього періоду є феномен виникнення правового регулювання воєнного полону в різних регіонах світу – так званого «паралельного розвитку». Відзначимо, що норми інституту полону мали морально-

звичаєвий характер. Для середньовіччя характерним є становлення викупної та обмінної системи, які зробили свій внесок у розвиток гуманітарних ідей про пом'якшення жорстокості війни щодо військовополонених. У XVI-XVII ст. гуманізація війни набуває більш загального характеру та розвивається в двосторонніх міжнародних угодах. На місце окремих договірних норм XVIII ст. у другій половині XIX ст. прийшла прогресивна кодифікація норм, яку розглядають як процес трансформації елементів гуманної бойової моралі. Кодифікуючи відносини воюючих держав, уряди надали юридичної сили нормам у сфері захисту військовополонених.

Отож бо, статус військовополонених є однією з найбільш важливих правових проблем, яка виникає в умовах війни та збройного конфлікту. Ця проблема є особливо складною, оскільки стосується захисту прав та інтересів людей, які опинилися в непростій ситуації, та має велике значення для збереження міжнародного миру та безпеки.

Основні правові засади, що регулюють статус військовополонених, містяться в міжнародному гуманітарному праві, зокрема в Женевських конвенціях та Додаткових протоколах до них. Ці конвенції регулюють права та обов'язки військовополонених та країн, що ведуть війну.

Згідно зі статтею 4 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року, військовополонені є особами, які перебувають під владою противника в зв'язку зі збройним конфліктом. Вони мають право на повагу до своєї людської гідності, на повне повідомлення про свої права та обов'язки, на захист від насильства, на свободу думки, сумління та релігії. Також, військовополонені мають право на гуманне поводження та на лікування в разі захворювання або травми.

Додатковий протокол до Женевської конвенції про захист жертв збройних конфліктів від 8 червня 1977 року встановлює ще більш детальні правила стосовно поведінки сторін війни щодо

військовополонених. Він зокрема забороняє будь-яку форму насильства над військовополоненими, таку як фізичне та психологічне насильство, насильство стосовно честі та гідності, примусові операції, насильство стосовно статі та геніталій. Протокол також регулює питання щодо харчування, одягу, медичної допомоги та гуманного поводження з військовополоненими.

Україна є учасником Женевських конвенцій та Додаткових протоколів до них, тому згідно з міжнародним гуманітарним правом, має зобов'язання дотримуватися прав військовополонених у разі збройного конфлікту. Крім того, Україна має своє внутрішнє законодавство, яке також регулює статус військовополонених. Зокрема, стаття 23 Закону України "Про захист прав військовополонених, ветеранів війни та громадян, які постраждали внаслідок воєнних дій" встановлює права та обов'язки військовополонених у разі збройного конфлікту.

На жаль, навіть з усіх цих правових засад, є випадки порушення прав військовополонених відповідними сторонами війни. Тому необхідно забезпечити їх захист та дотримання прав як міжнародними, так і внутрішніми органами влади країни. Відповідальність за забезпечення дотримання прав військовополонених несуть як країни, що ведуть війну, так і міжнародні організації, що мають право контролювати дотримання міжнародних гуманітарних стандартів.

Інститут воєнного полону визначається як стан, у якому опоненти перебувають під контролем противника під час воєнних дій. Сучасне міжнародно-правове регулювання воєнного полону базується на Гаазьких конвенціях 1907 року та Женевських конвенціях 1929 та 1949 років.

Інститут воєнного полону має свою структуру, котра складається з норм та принципів поводження з військовополоненими, які утворюють режими та підінститути: початку полону; інтернування військовополонених; покарань військовополонених; звільнення і

репатріація військовополонених; режиму допиту військовополонених; режиму проживання, харчування, одяг, умов гігієни, медичного обслуговування військовополонених, трудового режиму військовополонених, режиму захисту жінок-військовополонених та ін.

Основною метою регулювання статусу військовополонених є забезпечення поваги до прав людини та їх захисту в умовах воєнного конфлікту. Основними рисами та структурними елементами інституту воєнного полону є:

1. Забезпечення безпеки та здоров'я військовополонених: військовополонені мають бути захищені від будь-якого насильства, тортур, небезпечної праці, недостатнього харчування, неприйнятних умов проживання та інших факторів, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю.

2. Забезпечення доступу до медичної допомоги та догляду: військовополонені мають мати доступ до медичної допомоги та догляду відповідно до своїх потреб.

3. Забезпечення права на комунікації та інформацію: військовополонені мають мати право на спілкування зі своїми рідними та право на інформацію про стан справ в світі та війні.

4. Забезпечення права на повернення додому: військовополонені мають мати право на повернення додому після закінчення війни або обміну за інших військовополонених.

Основні риси інституту воєнного полону передбачають, що особа, яка потрапила в полон, має бути захищена від будь-якого вживання насильства, жорстокості та не людського поводження. Крім того, їй не може бути заперечено доступ до медичної допомоги, а також до кореспонденції та відвідування з родичами та представниками міжнародних організацій.

Структурні елементи інституту воєнного полону включають в себе різноманітні норми міжнародного гуманітарного права, які стосуються прав та обов'язків полонених, правил поводження з ними,

умов їх утримання та звільнення. До таких норм входять, зокрема, Женевські конвенції про захист жертв війни та Додаткові протоколи до них, Статут Міжнародного комітету Червоного Хреста, а також різні резолюції та рішення міжнародних організацій, зокрема ООН.

Зокрема, міжнародне гуманітарне право встановлює, що військовополонені мають бути поважані і захищені від будь-яких форм насильства, поганих умов утримання та інших незаконних дій. Вони також мають право на повне харчування, медичну допомогу та достатній рівень гігієни. Жодні військовополонені не можуть бути піддані жодним формам тортур або жорстокості.

У національному законодавстві, зазвичай встановлюються конкретні процедури та правила, які повинні дотримуватися при утриманні військовополонених. Наприклад, вказується, що військовополонені повинні бути розміщені в окремих таборах, інформація про їх місце знаходження повинна бути передана Міжнародному Комітету Червоного Хреста, а також родичам військовополонених.

Проте, у сучасному міжнародно-правовому регулюванні інституту воєнного полону все ще існують прогалини та недоліки. Зокрема, нерідко немає достатнього контролю за тим, як полонені утримуються, і часто виявляється, що їх права порушуються. Також іноді військовополонені можуть бути використані як заручники, або ж їх звільнення може бути умовлено політичними домовленостями.

Інститут воєнного полону є важливим компонентом міжнародного гуманітарного права, який має на меті захист прав полонених та забезпечення гуманного поводження з ними.

На жаль, історія війн свідчить про багато прикладів порушень прав військовополонених. Одним з прикладів можна назвати порушення прав військовополонених під час Другої світової війни, коли нацистська Німеччина систематично порушувала міжнародні

закони, висилала військовополонених на примусові роботи, масово убивала їх або використовувала як об'єкти наукових експериментів.

Іншим прикладом може бути війна в Україні, де бойовики, які контролюють окремі території, здійснюють порушення прав військовополонених. Наприклад, недотримання правил, пов'язаних з регулюванням статусу військовополонених, які затримали бійців Збройних Сил України.

Також іноді порушення прав військовополонених можуть мати місце під час виконання миротворчих місій, де вони можуть стати жертвами насильства та зловживань з боку військових чи цивільних представників інших країн.

Усі ці приклади свідчать про необхідність зміцнення правових засад регулювання статусу військовополонених і забезпечення їх захисту в будь-яких обставинах.

Щоб ця мета була досягнута, необхідно подальше зміцнення та розвиток міжнародно-правових засад щодо військовополонених, а також розвиток практичних механізмів їх реалізації. Зокрема, необхідно звернути увагу на забезпечення прав та гідного статусу військовополонених, а також на їх повернення до рідних країн після закінчення конфлікту. Потрібно продовжувати дослідження та вдосконалювати національні та міжнародні законодавчі акти, щоб забезпечити ефективну охорону прав та інтересів військовополонених у будь-яких обставинах. Також необхідно активніше залучати громадськість та міжнародні організації до моніторингу дотримання прав військовополонених і забезпечення їх повернення до рідних країн. Всі ці заходи сприятимуть зміцненню правових засад регулювання статусу військовополонених і зменшенню прогалин та недоліків в його сучасному міжнародно-правовому регулюванні.

Таким чином, забезпечення належних умов та поваги прав військовополонених – це складна проблема, яка вимагає поєднання зусиль міжнародної та національної громадсько-правової спільноти.

Міжнародне гуманітарне право встановлює чіткі стандарти та вимоги щодо поводження з військовополоненими та іншими особами, що перебувають під захистом міжнародного права. Ці норми мають бути належним чином реалізовані на національному рівні кожною країною, що забезпечує відповідну захист прав військовополонених в контексті конфліктів.

З урахуванням комплексності цієї проблеми та її міжнародного та національного аспектів, необхідно вдосконалювати національне законодавство та правову практику щодо поводження з військовополоненими відповідно до міжнародних стандартів. Необхідно забезпечувати ефективний механізм захисту прав військовополонених, зокрема, через забезпечення належних умов їх утримання, лікування, харчування та медичного обслуговування, виключення будь-якого виду тортур та недопустимого поводження з ними.

Крім того, необхідно вдосконалювати механізми моніторингу та контролю за дотриманням прав військовополонених, включаючи здійснення ефективного міжнародного контролю за дотриманням міжнародних стандартів.

Невідповідність національних законів до міжнародних стандартів може призвести до порушень прав людини та прискорення процесу дезінтеграції військової організації. Недостатнє фінансування та низький рівень підготовки персоналу можуть також призвести до неправильної поведінки при поводженні з військовополоненими. Тому необхідно підвищувати свідомість і підготовку працівників, які мають справу з військовополоненими.

Таким чином, розглядаючи питання поводження з військовополоненими, важливо забезпечити не лише виконання міжнародно-правових норм, але і національних законів, які повинні бути відповідними до міжнародних стандартів. Для цього потрібна ефективна система контролю та координації між військовими та

цивільними владними органами, що забезпечуватиме виконання законів та норм, які регулюють поведження з військовополоненими.

Список використаних джерел:

1. Статус «військовополонений» – новий виклик для системи правосуддя в Україні? Discussion paper. URL: https://drive.google.com/file/d/132a99WWXjok94BnCiXe_7V7SB6mP8zgx/view

2. Белоусов Ю. Військовополонені: хто ці люди і навіщо вони Україні | justtalk context [текстова версія]. URL: <https://justtalk.com.ua/post/vijskovopoloneni-hto-tsi-lyudi-i-navischo-voni-ukraini--justtalk-context-tekstova-versiy>

3. Женевська конвенція про поведження з військовополоненими від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

4. Про затвердження порядку здійснення заходів щодо поведження з військовополоненими в особливий період: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2022 р. №721. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/721-2022-%D0%BF#n13>

5. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених: Закон України від 28.07.2022 р. № 2472-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2472-20#Text>

6. Тетерятник Г. К. До питання про правову площину та практику «обміну полоненими»: процесуальний аспект. Наше право. 2022. № 2. С. 97-106.

7. Тетерятник Г. К. «Обмін полоненими» у контексті забезпечення права на справедливий суд. Проблеми досудового розслідування в сучасних умовах: правові та організаційні аспекти: Матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Одеса, 29 квітня 2021 р. Одеса: ОДУВС, 2021. С. 186 – 189.

8. Тетерятник Г.К. Окремі питання «обміну полоненими» у контексті права на справедливий суд. Застосування в національному судочинстві стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 22 жовтня 2021 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С. 37-39.

9. Крапивін Є., Пашковський М. Обмін військовополонених і кримінальний процес: як уникнути безкарності? (аналіз законодавчих ініціатив). URL: <https://justtalk.com.ua/post/obmin-vijskovopolonениh-i-kriminalnij-protses-yak-uniknuti-bezkarnosti-analiz-zakonodavchih-initsiativ>

Гайдич Надія Романівна,
студентка 2 курсу Івано-Франківського фахового коледжу
Прикарпатського Національного університету ім. В. Стефаника
Науковий керівник: викладач-методист, спеціаліст вищої
категорії **Малиновська Ірина Володимирівна**

Етапи та перспективи вступу України до ЄС

Подальше уточнення основних умов вступу відбулося на засіданні Європейської Ради в Копенгагені в червні 1993 р. Глави держав і урядів Європейського Союзу погодились з тим, що асоційовані посткомуністичні держави Центральної та Східної Європи, які висловили таке прагнення, можуть стати членами ЄС.

Вступ відбудеться як тільки асоційована держава буде здатна взяти на себе обов'язки членства, виконавши обов'язкові економічні та політичні умови: існування стабільних політичних інститутів, що є гарантами демократії, верховенство права, повага до прав людини і меншин та їх захист, існування діючої ринкової економіки, спроможність впоратись з ринковими силами та тиском конкурентного середовища в межах Європейського Союзу, здатність взяти на себе обов'язки, що випливають із членства, у тому числі прихильність цілям політичного, економічного і валютного союзу.

У рішенні, прийнятому Європейською Радою в Копенгагені, зазначалося, що здатність Європейського Союзу прийняти нових членів, зберігаючи при цьому динаміку та рушійні сили європейської інтеграції, також є важливим фактором спільного інтересу як Союзу, так і держав-кандидатів. У рішенні Мадридського саміту ЄС (грудень 1995 р., Іспанія) підкреслювалося, що критерії членства також вимагають обов'язкового створення державою-кандидатом умов для інтеграції шляхом пристосування національних адміністративних

структур до європейських. Хоча транспонування законодавства Європейського Співтовариства в національне є важливим завданням, не менш важливою є й ефективна імплементація законодавства за участю відповідних адміністративних та судових структур. Це є необхідною умовою для взаємних зобов'язань, які випливають з членства в ЄС. В рішенні Європейської Ради, засідання якої відбулося 12-13 грудня 1997 р. в Люксембурзі, зазначалося, що «відповідність Копенгагенським політичним критеріям є передумовою початку будь яких переговорів про вступ. Економічні критерії та здатність виконувати зобов'язання, які 4 випливають з членства, повинні оцінюватись далекоглядно та гнучко». Наголошувалось також на тому, що рішення щодо початку переговорів зовсім не означає їх успішного й одночасного завершення. Результати переговорів та подальший вступ різних держав-аплікантів будуть залежати від ступеня відповідності кожної з них Копенгагенським критеріям, а також здатності Європейського Союзу прийняти нових членів.

Згодом Копенгагенські критерії були розподілені у групи – політичні, економічні, інституційні – кожна з яких має свої складові. До групи політичних критеріїв входять такі субкритерії: забезпечення свободи парламентських і президентських виборів, а також виборів до місцевих органів влади, створення та розширення діяльності демократичних інституцій, неурядових організацій, незалежних ЗМІ, захист особистих прав і свобод людини, прийняття законодавства, що надійно захищає права меншин, створення відповідних установ, здійснення заходів з протидії дискримінації у всіх сферах суспільного життя, гарантії незалежності судової влади, покращання функціонування судів, створення надійно діючих інститутів у сфері юстиції і внутрішніх справ, гарантії незалежності судової влади, покращення роботи судів, посилення боротьби з організованою злочинністю та корупцією, вирішення питань правового забезпечення та посилення спроможності боротьби з відмиванням коштів.

З метою оцінки виконання державами-кандидатами умов членства Європейська Комісія у кожному своєму Висновку виходить за межі формального опису політичних інститутів і відносин між ними. Комісія на основі ряду детальних критеріїв, оцінює, чи має демократія реальний характер. При цьому перевіряється, як захищаються конституційні права і свободи, зокрема, свобода слова в процесі діяльності політичних партій, неурядових організацій і засобів масової інформації. Група економічних критеріїв має дві складові – існування діючої ринкової економіки, спроможність впоратись з ринковими силами та тиском конкурентного середовища в межах Європейського Союзу – виконання кожної з яких оцінюється на основі аналізу ряду факторів.

Існування діючої ринкової економіки: встановлення рівноваги між попитом та пропозицією має досягатись в результаті вільної взаємодії ринкових сил, лібералізація цін і торгівлі, відсутність значних перешкод для входу на ринок (створення нових підприємств) та виходу з нього (банкрутство, ліквідація), наявність відповідного законодавства, у тому числі регулювання прав власності, дотримання законів та виконання контрактів, досягнення макроекономічної стабільності, у тому числі відповідної стабільності цін, усталеності державних фінансів та платіжного балансу, наявність широкого консенсусу щодо основ економічної політики, достатня розвиненість фінансового сектора для спрямування накопичених коштів та заощаджень на інвестування виробництва. Оскільки вищезазначені фактори є основою будь-якої ринкової економіки, то виконання цієї складової економічних критеріїв повинно бути здійснено ще до початку переговорів про вступ.

Спроможність впоратись з ринковими силами та тиском конкурентного середовища в межах Європейського Союзу: наявність діючої ринкової економіки з рівнем макроекономічної стабільності достатнім для того, щоб суб'єкти економічної діяльності приймали

рішення в умовах стабільного і передбачуваного клімату, достатня кількість, й за належну ціну, людських і матеріальних ресурсів, у тому числі інфраструктура (енергопостачання, телекомунікації, транспорт тощо), освіта і дослідження, а також перспективи діяльності в цій сфері, ступінь впливу політики уряду і законодавства на конкурентоспроможність за допомогою торгівельної політики, політики конкуренції, надання державної допомоги, підтримки малих та середніх підприємств тощо, прогрес досягнутий у реструктуризації підприємництва, рівень і темпи торговельної інтеграції держави-кандидата з ЄС досягнутий напередодні розширення (обсяг і структура торгівлі з державами-членами) достатня частка малих фірм в структурі економіки, почасти завдяки тому, що малі фірми, як правило, отримують більшу вигоду від спрощеного входження в ринок й почасти через те, що домінування великих фірм може означати більшу інертність у пристосуванні до умов ринку. В 1995 р. на засіданні Європейської Ради в Каннах (Франція) було прийнято рішення, що найефективнішим способом виконання інституційних критеріїв є адаптація національного законодавства до *acquis communautaire* (спільного доробку ЄС, під яким розуміють сукупність актів законодавства, політичних документів та практики їх застосування, що у кожний даний момент існують у Європейському Союзі). Виконання інституційних критеріїв є ключовим аспектом підготовки держави-кандидата до вступу в ЄС, оскільки вимагає не лише включення *acquis communautaire* до національного законодавства, а й забезпечення його дійової імплементації за допомогою відповідних адміністративних та судових структур. Під час проведення переговорів про вступ застосовуються критерії, які відповідають тридцяти одному розділу *acquis communautaire*.

Спільний доробок знаходиться в основі процесу європейської інтеграції, визначаючи його динаміку, оскільки зобов'язує держави-члени імплементувати всі попередні та наступні спільні заходи та акти.

Впровадження *acquis* у національні правові системи є необхідною умовою завершення процесу вступу держави-кандидата в ЄС. Крім того, існують п'ять так званих критеріїв конвергенції (зближення), виконання яких дає країнам право вступу до економічного та валютного союзу. Вони стосуються цінової стабільності, дефіциту бюджету, державного боргу, стабільності національної валюти та відсоткових ставок: відношення державного дефіциту до ВВП не повинне перевищувати 3%, відношення державного боргу до ВВП не повинно перевищувати 60%, достатній рівень стабільності цін і сталість середніх темпів інфляції (цей рівень не повинен перевищувати три кращих показники країн-членів більше, ніж на 1,5%) довгострокова номінальна відсоткова ставка не повинна перевищувати три кращих показники стабільності цін країн-членів більше, ніж на 2% протягом щонайменше двох років і без значного напруження з боку відповідної країни нормальне відхилення величини обмінного курсу національної валюти не повинне виходити за граничні значення, передбачені механізмом обмінного курсу країн-членів ЄС.

Слід зазначити, що до нових країн-кандидатів вимоги виконання критеріїв вступу значно жорсткіші, ніж це було в межах попередніх етапів розширення. Крім того, перелік основних критеріїв може доповнюватися ЄС у ході переговорів з країнами-кандидатами. критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм 1. Загальні положення

Ця методика визначає основні засади і вимоги щодо організації і проведення аналізу державних цільових програм (далі - ДЦП) та їх проектів на наявність євроінтеграційної складової (далі - аналіз).

Методика розроблена з метою застосування єдиних підходів до визначення відповідності положень ДЦП критеріям євроінтеграційної складової, а також для проведення замовниками та виконавцями ДЦП аналізу забезпечення фінансування євроінтеграційної складової. 1.3. Органи державної влади, керуючись цією Методикою, визначають

євроінтеграційну складову ДЦП, за якими вони є виконавцями/співвиконавцями, та забезпечують проведення їх аналізу. Результати аналізу викладаються в письмовій формі і підписуються керівником органу державної влади. 9 1.4. Про результати аналізу органи державної влади інформують Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністерство юстиції України та Міністерство фінансів України Терміни, що вживаються у цій Методиці, мають таке значення: євроінтеграційна складова - частина програмного документа (його окремі дії, проекти) або проекту, що належить до сфери питань євроінтеграції, євроінтеграційні заходи - дії, кінцевою метою яких є правове, економічне, інституційне тощо наближення України до Європейського Союзу (далі - ЄС), адаптація законодавства (зближення) - це процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність із *acquis communautaire*, *acquis communautaire* - правова система ЄС, яка включає акти законодавства ЄС (але не обмежується ними), прийняті в рамках ЄС, спільної зовнішньої політики та політики безпеки, співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ, гармонізація (приведення у відповідність) - це процес приведення національних стандартів у відповідність із стандартами ЄС, імплементація - здійснення, виконання державою міжнародних правових норм, діяльність у сфері євроінтеграції - сукупність дій, пов'язаних із створенням умов інтеграції України до ЄС, інституційне забезпечення - утворення нових або реорганізація (удосконалення) існуючих інституцій (структур), а також дії щодо кадрової підготовки з метою організаційного забезпечення діяльності цих інституцій та процесу євроінтеграції в цілому, інформаційна підтримка - комплекс інформаційно-просвітницьких заходів, спрямованих на взаємопроникнення в інформаційний простір України та ЄС з метою формування в українському суспільстві проєвропейської, а в європейському - проукраїнської більшості, а також спрямованих на

підтримку євроінтеграційного курсу України громадськістю, Копенгагенські критерії - критерії вступу країн Центральної та Східної Європи до ЄС, які були прийняті у червні 1993 року на засіданні Європейської Ради в Копенгагені і підтверджені в грудні 1995 року на засіданні Європейської Ради в Мадриді. 3. Критерії визначення євроінтеграційної складової ДЦП Критерії євроінтеграційної складової визначаються відповідно до передбачених ДЦП дій за такими напрямками: Створення нормативно-правової бази, адаптованої до норм ЄС (адаптація законодавства України до законодавства ЄС та гармонізація вітчизняних технічних стандартів із світовими та європейськими) У рамках цього напрямку передбачається: здійснення перекладу актів *acquis communautaire* українською мовою, проведення порівняльного аналізу регулювання правовідносин у відповідних сферах в Україні та ЄС, підготовка рекомендацій щодо приведення законодавства України у відповідність із *acquis communautaire* та розроблення на їх підставі проектів нормативно-правових актів, 10 проведення експертизи щодо відповідності проектів законів України та інших нормативно-правових актів, які за предметом правового регулювання належать до сфер, правовідносини в яких регулюються, *acquis communautaire*, розроблення проектів законів, інших нормативно-правових актів, спрямованих на адаптацію законодавства України до *acquis communautaire*, залучення юридичних радників, відрядження з відповідною метою, організація і проведення семінарів, конференцій, симпозіумів тощо.

Політичні, економічні та соціальні перетворення і структурні реформи, спрямовані на досягнення Україною Копенгагенських критеріїв Діяльність у цьому напрямі передбачає реалізацію чинних та розроблення нових програмних документів, кінцевою метою яких відповідно до Копенгагенських критеріїв є: стабільність інститутів, які гарантують демократію, верховенство права, дотримання прав людини та захист прав національних меншин (політичні критерії):

забезпечення свободи парламентських, президентських виборів і виборів до місцевих органів влади, створення та розширення діяльності демократичних інституцій, неурядових організацій, незалежних засобів масової інформації, прийняття законодавчих актів і створення відповідних установ, що надійно захищають права меншин, посилення боротьби з організованою злочинністю та корупцією, вирішення питань правового забезпечення та посилення боротьби з відмиванням коштів, створення надійно діючих інститутів у сфері юстиції і внутрішніх справ, здійснення заходів з протидії дискримінації в усіх сферах суспільного життя, гарантії незалежності судової влади, поліпшення функціональних судів, захист особистих свобод, наявність дієвої ринкової економіки та здатність витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у межах ЄС (економічні критерії): макроекономічна стабільність, яка дає змогу суб'єктам господарювання приймати рішення в атмосфері стабільності та передбачуваності, здійснення адміністративної реформи та структурних реформ, наявність ринкових інститутів, лібералізація цін та торговельного режиму, відповідне правове забезпечення ринкових перетворень, включаючи регулювання права власності, виконання законів і контрактів, поліпшення умов конкуренції, створення середовища, сприятливого для підприємницької діяльності, достатня частка малих підприємств у структурі економіки, створення сприятливого інвестиційного клімату, достатня кількість людських та матеріальних ресурсів, включаючи інфраструктуру (енергопостачання, телекомунікації, транспорт тощо).

Рівень освіти та дослідницької діяльності, підвищення кваліфікації робочої сили, поліпшення структури та диверсифікація експорту, здійснення промислової політики, спрямованої на зниження матеріало- та енергоємності виробництва, відсутність перешкод для доступу на ринок та виходу з нього, суспільний консенсус щодо найважливіших питань економічної політики, розвиненість

фінансового сектору, ступінь впливу урядової політики і законодавства на конкуренцію шляхом проведення торговельної політики, політики конкуренції, надання державної допомоги, здійснення соціальної політики.

Крім того, в ході визначення євроінтеграційної складової ДЦП доцільно керуватися критеріями ринковості економіки, що визначені у Базовому антидемпінговому регламенті ЄС, а саме: конвертування валюти за ринковим курсом, наявність єдиної чіткої системи бухгалтерських записів та проведення незалежного аудиту, відсутність деформаційного впливу старої системи на витрати виробництва та фінансовий стан компанії, забезпечення правових гарантій щодо визначеності та стабільності діяльності компанії відповідно до норм чинного законодавства про власність та банкрутство, відсутність втручання держави у прийняття компаніями рішень та розміщення ресурсів здатність узяти на себе зобов'язання, що випливають із членства в ЄС, включаючи суворе дотримання завдань політичного, економічного, валютного союзу ("членські" критерії): визначення, прийняття, виконання та правове застосування *acquis communautaire* - ключового аспекту підготовки до членства в ЄС, що вимагає не лише включення до національного законодавства, а й забезпечення його дієвого застосування *acquis communautaire* через відповідним чином пристосовані адміністративні та судові структури.

Набуття Україною членства у світових та європейських структурах, імплементація міжнародних угод Цей напрям передбачає: розширення договірно-правової бази інтеграції (підготовка до підписання та підписання міжнародних угод, конвенцій, протоколів тощо), утворення за участю України нових міжнародних об'єднань, заходи щодо виконання взятих зобов'язань.

Розширення співробітництва з ЄС та його державами-членами, у тому числі на регіональному рівні, реалізація спільних з ЄС проектів або участь у проектах ЄС Основним продуктом за цим напрямом

діяльності є розширення договірно-правової бази співробітництва, що передбачає: підготовку та підписання договорів, протоколів, планів, проектів, здійснення заходів з імплементації цих документів та виконання взятих за ними зобов'язань, утворення та організацію діяльності спільних суб'єктів господарювання, інших юридичних осіб тощо.

Інституційне забезпечення процесу євроінтеграції має на меті утворення нових або реорганізацію (удосконалення) існуючих інституцій (структур), а також проведення роботи щодо кадрового забезпечення діяльності цих інституцій та процесу євроінтеграції в цілому, у тому числі стажування спеціалістів за кордоном, вивчення ними мов країн-членів ЄС.

Інформаційна підтримка процесу євроінтеграції передбачає: роботу, пов'язану із створенням та функціонуванням загальнодержавної інформаційної мережі з питань європейського права, видання бюлетенів, збірників нормативних актів, інших матеріалів, що належать до його компетенції, організацію і проведення семінарів, конференцій, симпозіумів, інших заходів. Реалізація інших заходів у рамках Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу, затвердженої Указом Президента України від 11.06.98 N 615/98 (615/98), Програми інтеграції України до Європейського Союзу, затвердженої Указом Президента України від 14.09.2000 N 1072/2000 (1072/2000), Плану дій "Україна - Європейський Союз" (994_693), схваленого на засіданні Ради з питань співробітництва між Україною та Європейським Союзом (м. Брюссель, 21.02.2005), відповідно до окремо визначених процедур. Директор департаменту європейської інтеграції Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України Н. Рябцева, Віце-президент Інституту європейської інтеграції (Польща) Протягом останніх семи років Україна активно декларує свої

євроінтеграційні наміри. Однак реальний поступ у цьому напрямі досі не такий відчутний, як того хотілося б більшості українських громадян. 13 Спробуймо проаналізувати перспективи України на шляху до ЄС у загальноєвропейському контексті.

Ступінь інтегрованості України з Європейським Союзом Передусім слід визначитися, як глибоко Україна інтегрувалася до ЄС за 7 років, відколи євроінтеграцію було проголошено головним державним пріоритетом.

Слід зауважити також, що ЄС, як правило, не створює зону вільної торгівлі з третьою країною, що не є членом СОТ, а отже, вступ країни до Світової організації торгівлі можна вважати передумовою чи «нульовим» етапом її інтеграції до Євросоюзу. Проходження цих етапів не завжди відбувається у хронологічному порядку. Так, Норвегія та Ісландія приєдналися до Шенгенського візового простору, не вступаючи до Євросоюзу, водночас Велика Британія, Ірландія та 10 нових держав-членів, будучи повноправними членами ЄС, до цього простору не входять. До того ж, згідно з угодами про вступ на певний період обмежена свобода працевлаштування громадян нових держав-членів у більшості держав-ветеранів ЄС, але такі обмеження не поширюються на громадян Норвегії, Ісландії та Ліхтенштейну. Окреме питання – візовий режим, що не пов'язаний з глибиною економічної інтеграції третіх країн до Євросоюзу. Так, з держав-сусідів в'їжджати до ЄС без віз можуть лише громадяни Ліхтенштейну, Норвегії, Ісландії, Швейцарії, Румунії, Болгарії, Хорватії та Ізраїлю, проте з не-сусідів 14 цим привілеєм тішаться, окрім громадян США, Японії, Канади також, приміром, венесуельці, уругвайці, гватемальці, нікарагуанці, гондурасці, чилійці, бразильці та аргентинці (що змушує замислитися про необхідність та виправданість жорсткості візового режиму ЄС щодо українських громадян). Зробивши такі застереження, порівняємо глибину інтеграції України до ЄС з європейськими та середземноморськими країнами, що не входять до складу Союзу. З

наведеної таблиці чітко видно, що за ступенем реальної (не потенційної) інтегрованості до ЄС Україна пасе задніх у другому десятку держав, що мають з Євросоюзом спільний кордон чи не мають такого, проте на яких ЄС поширив європейську політику сусідства. З одного боку, нас випереджають майже усі середземноморські країни – учасниці Барселонського процесу, що має на меті, зокрема, створити до 2010 року Середземноморську зону вільної торгівлі. З них Ізраїль та Палестинська автономія вже сьогодні мають з ЄС повноцінну ЗВТ.

Це було пов'язано з переконанням європейських лідерів в тому, що повномасштабній інтеграції України до ЄС має передувати інтеграція українського суспільства до загальноєвропейської системи вартостей. Крім того, невід'ємним елементом інтенсифікації взаємин та переходу їх на якісно новий щабель мали стати докорінні економічні перетворення в Україні. Головним міжнародно-правовим документом, що регулює взаємини України з Євросоюзом, є Угода про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 (УПС), що набрала чинності 1 березня 1998 року. УПС укладено строком на 10 років, але вона передбачає можливість щорічної пролонгації. Ця угода охоплює більшість сфер двосторонньої співпраці і закладає правове підґрунтя взаємин України з Євросоюзом. Однак, не зважаючи на засадничий характер Угоди, зобов'язання, закріплені в ній, часто позбавлені часової визначеності. Крім того, виходячи з буквального розуміння тексту УПС, важко визначити критерії оцінки успішності імплементації положень Угоди, що призвело до розбіжностей між сторонами в таких оцінках та додаткові вимоги – передусім з боку ЄС до України. 16 Названі вище причини та нові реалії, пов'язані з розширенням ЄС та наближенням його безпосередньо до кордонів України, породили потребу в додатковій правовій регламентації взаємин між сторонами, ба й у радикальнішому перегляді правової бази цих взаємин. 11 березня 2003 року Європейська Комісія

оприлюднила Повідомлення для Ради та Європарламенту “Ширша Європа – сусідні країни: нова структура взаємин з нашими східними та південними сусідами”, в якій виклала власне бачення засад стосунків із сусідніми державами, що не є членами ЄС та не мали на той момент перспективи членства. До держав-сусідів було віднесено європейські країни, що не входять до Європейського економічного простору, а також країни Південного та Східного Середземномор’я (крім Туреччини). Головною ідеєю Повідомлення є перспектива лібералізації торговельних стосунків з країнами-сусідами, а також поширення на них чотирьох свобод (вільний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили) в обмін на «конкретні досягнення, що свідчитимуть на користь спільних вартостей та про ефективну реалізацію політичних, економічних та інституційних реформ, зокрема у сфері адаптації національного законодавства до *acquis communautaire*». Першочерговою умовою запровадження такого преференційного режиму з боку ЄС була названа успішна імплементація країною-сусідом індивідуального плану дій, розробленого за участі обох сторін. 22 лютого 2005 року в рамках засідання.

Список використаних джерел:

1. Копенгагенські критерії: червень 1993 року. URL: http://ukrcei.org/uploads/files/default/kopengagenskie_kriterii.pdf
2. EU-Ukraine Summits: 16 Years of Wheel-Spinning / The Ukrainian Week. URL: <https://ukrainianweek.com/Politics/73494>
3. Баррозу: ЄС має намір завершити переговори щодо СА та ЗВТ з Україною. РБК Україна. URL: Баррозу: ЄС має намір завершити переговори по УА та ЗВТ з Україною - | РБК Україна
4. Європейський енергобаланс/Terminal. URL: <http://oilreview.kiev.ua/2016/03/12/evropejskij-energobalans>

Грибик Віра Олександрівна,
студентка I курсу ВСП «Івано-Франківського фахового коледжу
Львівського національного університету природокористування»

Науковий керівник: викладач дисципліни «Правознавство»
ВСП «Івано-Франківського фахового коледжу Львівського
національного університету природокористування»

Лапуняк Надія Дмитрівна

Право на безпечне довкілля в умовах війни

Військова агресія в Україні, яка розпочалась у лютому 2014 року і широкомасштабне вторгнення на територію нашої держави, яке почалося у лютому 2022 року, завдали і продовжують завдавати нищівних збитків не лише виробничій та соціальній інфраструктурі, але й довкіллю України. Так, з початку повномасштабного російського вторгнення за даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України зафіксовано понад 250 випадків екоциду: підриви складів з паливно-мастильними матеріалами, підрив сховищ нафтопродуктів з негативними наслідками для довкілля, авіаудари по підприємствах, які використовують небезпечні хімічні речовини у своєму виробництві, руйнування очисних споруд, вилив стоків у річки та озера, пошкодження ґрунтових покривів, горіння лісів.

Також, під загрозою знищення сьогодні в Україні перебуває 2,5 млн га природоохоронних мереж Європи, це 160 об'єктів Смарагдової мережі, 17 Рамсарських об'єктів площею 627,3 тис. га (водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення). В загальному від дій агресора в небезпеці залишається 20% площі всіх заповідних територій України. Руйнування екосистеми, загроза ядерній та радіаційній безпеці, забруднення води, повітря, надр, землі, ґрунтів, лісів, рослинного світу, знищення тваринного світу, ведення бойових дій на територіях

природно-заповідного фонду – це неповний перелік наслідків, які спричиняє війна в Україні.

Під окупацією зараз залишаються чимало заповідників і національних природних парків. Серед них Чорноморський біосферний заповідник (розташований на території та акваторії Херсонської та частково Миколаївської областей), біосферний заповідник «Асканія-Нова», Азово-Сиваський національний природний парк, парк «Олешківські Піски», парк «Джарилгацький» (Херсонська область).

Ці значні загрози порушують і унеможливають реалізацію конституційних екологічних прав громадян, які визначені ст. 50 Конституції України, зокрема: право на чисте і безпечне для життя і здоров'я довкілля, право вільного доступу до екологічної інформації та її поширення, право на відшкодування екологічної шкоди. Тому у сучасних умовах надзвичайно важливою і актуальною є питання про дотримання екологічних прав громадян та їх захист в умовах воєнного стану в Україні.

Війна в Україні – це перший за останніх двадцять років міжнародний конфлікт із такими значними та непоправними збитками в довкіллі.

Із перших днів вторгнення росіян фіксується вся шкода, яку вони наносять українському довкіллю. Загалом від дій рф в небезпеці залишається 20% площі всіх заповідних територій України. Від ворожої техніки вимирає наше біорізноманіття.

Це тисячі видів рослин, які занесені до Червоної книги України і охороняються законодавством України. Через бойові дії порушується спокій диких тварин. Вони або гинуть, або втікають з гарячих точок.

РФ веде бойові дії на багатьох заповідних територіях міжнародного та європейського значення, чим знищує середовище існування рідкісних видів тварин. Це змінює поведінку птахів, і вони починають свою міграцію.

Це все може призвести до дуже важких наслідків для довкілля. Наприклад, коли у 2015 році російські війська використовували Криву косу на Донеччині для висадки десанту, там зникли всі види птахів. Хоча до цього на узбережжі перебували три тисячі пар червонокнижних мартинів каспійських. Це була їхня найбільша колонія в Європі.

Воєнні дії також нищать ліси України, що також впливає і на продовольчу безпеку світу.

Бойові дії наразі відбуваються в східних та південних областях України. Для цих регіонів є характерною низька лісистість. Тут ліси виконують захисні функції. Їх знищення та пошкодження може призвести до значного ерозійного процесу. Зокрема, на півдні України, як наслідок може бути вітрова ерозія та опустелювання. Це, звичайно, значно вплине на сільське господарство.

В загальному три мільйони гектарів лісу в Україні були охоплені війною від початку війни. Для порівняння – це майже територія Бельгії. Коли ж російські війська відійшли від Житомирщини, Київщини, Чернігівщини та Сумщини, під окупацією залишається 567 тисяч гектарів лісів України.

З перших годин після вторгнення, російське військо масово обстрілює не лише українські міста і села, але й намагається знищити критичні об'єкти енергетичної інфраструктури: високовольтні мережі, трансформаторні підстанції, диспетчерські пункти, а також безпосередньо електростанції, включно з об'єктами відновлюваної енергетики. В загальному після об'єктів атомної енергетики та ліній електропередач, електростанції відновлюваної енергетики стали другими по важливості знищення для російських окупантів.

Найбільше встановлених наразі в країні об'єктів відновлюваної енергетики, зосереджені у південних та східних областях України, де йдуть активні бойові дії. За різними оцінками експертів вже

постраждали 30–40% ВДЕ електростанцій у цих регіонах або близько 1 120–1 500 МВт встановленої потужності.

Також через масові ракетні удари та враження дронами-камікадзе по енергетичних об'єктах мешканці всіх областей України взимку 2022-2023 рр. по декілька годин, а то і днів залишалися без світла.

Станом на квітень цього року споживання електроенергії дещо знижене порівняно з зимою. Дефіцит потужності в енергосистемі наразі відсутній і не прогнозується. В енергосистемі працюють усі види електростанцій. У незначних обсягах здійснюється імпорт електроенергії.

Загалом, генерація енергії вітру та сонця скоротилась більше ніж двічі відносно її довоєнного рівня. Це можна пояснити двома чинниками. По перше, як зазначається вище, через прямі бойові дії, або для запобігання пошкодженню електроустаткування. По-друге, збільшення проблем, які пов'язані з значним зменшенням попиту і високою негнучкістю генерації.

Відповідно інформації, загальний обсяг обмежень сонячної генерації у 2022 році становить близько 573 кВт•год, що, в середньому за зазначений період, відповідає 30% від потенційно можливого обсягу електроенергії. Високий рівень скорочень можна пояснити тим, що після початку війни енергосистема країни працювала в аварійному режимі; на весні стан енергосистеми був дещо стабілізований через сприятливі гідрологічні умови; а в літку спостерігалось збільшення кількості обмежень через збільшення сонячного світла.

Отже, війна в Україні поглибила фінансову кризу в енергетичному секторі країни. Через брак коштів для продовження діяльності є нагальною проблема, з якою стикнулися всі сектори української енергетичної системи. Проте особливо важко це позначилось на секторі відновлюваної енергетики. Перед національним сектором відновлюваної енергетики найважливішим питанням є виживання всередині держави. В першу чергу, це

пояснюється тим фактом, що у перші дні війни всі зусилля держави направлялися на забезпечення надійної роботи української енергосистеми в ізольованому режимі, яка була від'єднана від мереж росії та білорусі 24 лютого 2022 року. Відповідно, вирішення цих питань не стало одним із пріоритетних завдань.

За даними Київської школи економіки від початку війни в Україні пошкоджено чи захоплено окупантами мінімум 500 підприємств та заводів.

Найбільше було захоплено великі промислові підприємства, які розташовані на сході чи півдні країни. Заводи, що вціліли або які не мають ушкоджень, працюють на рівні 30-40% від своєї потужності, тимчасово зупинили діяльність або переїхали в більш безпечні регіони.

Енергетична інфраструктура також зазнає нищівних збитків. За оцінками експертів, в Україні близько 55% всі генерації пошкоджені, зруйновані, знаходяться в зоні окупації чи в зоні бойових дій.

Мінімум 350 об'єктів критичної інфраструктури у сфері теплопостачання постраждали від дій окупантів. Це 340 котелень, 11 ТЕЦ (7 пошкоджено і 4 зруйновано) та 3 ТЕС.

Чимало з таких підприємств є відомими у екологічній спільноті, адже вважаються такими, що найбільше впливають на рівень забруднення повітря.

Тож, можна ствердити, що викиди від промисловості скоротилися більш ніж на 50% від довоєнного рівня і продовжують знижуватися. І, очевидним є той факт, що промисловість та енергетика на даним момент не найбільше забруднюють повітря, і за рівнем викидів їх можна зрівняти з транспортним сектором. Ті підприємства, що вціліли та можуть хоча б частково працювати, мають справу із військовими реаліями. На енергетичному рівні, це, по-перше, постійні додаткові витрати на відновлювальні роботи внаслідок пошкоджень.

По-друге, підтримка працівників, місцевої громади та внутрішньо переміщених осіб, ЗСУ та медиків в цілях програми соціальної відповідальності приватних підприємств.

По-третє, має місце і складність із залученням профільних спеціалістів підрядної організації, особливо іноземної, через яке зараз спостерігається відчутний дефіцит.

По-четверте, суттєве зменшилися об'єми споживання електроенергії (на 30% за даними "Укренерго"), та спостерігається негативна динаміка оплати за світло побутовими споживачами і це призводить до зменшення надходжень за фактично надану послугу. Схожі проблеми є і в промислових підприємствах, наприклад металургійної галузі. Але їх ситуація ускладнюється ще й високою ціною на енергетичні ресурси, закриттям морських портів, що призвело до подорожчання логістики залізницею з її дуже низькою пропускною спроможністю, а також зменшення попиту на певний вид продукції та низьку ціну на сировинних ринках.

Окремо гострою є проблема нестачі кадрів, адже значна кількість металургів наразі служать у ЗСУ або ж переїхали в іншу область чи виїхали з країни через війну.

Отже, в умовах війни, екологічну модернізацію практично неможливо зробити першим інвестиційним пріоритетом, як це було у довоєнні часи. Виняток – проекти, що запускалися до війни та які мають критичне значення для життєдіяльності підприємств.

Водночас, плани бізнесу по переходу на більш чисте виробництво для подальшої декарбонізації залишаються актуальними, особливо якщо мова йде про відновлення зруйнованих підприємств та побудову нових промислових об'єктів.

І для того, щоб цей шлях був ефективніший, потрібно вже зараз розробити відповідну регуляторну базу, яка допоможе розробити після нашої перемоги мати не лише прогресивні, але й екологічні підприємства.

Внаслідок війни Україна втратила не лише частину своїх територій, на яких знаходилися великі промислові підприємства, а й родовища корисних копалин. Це призвело до значних скорочень експорту вапняку, залізняку та титанової руди. Після окупації частини Донецької та Луганської областей у 2014 році Україна стикнулася з проблемою нестачі вугілля. Росія на даний час контролює українське родовища вугілля, нафти, газу та металів на суму не менше ніж 13 трлн доларів.

The Washington Post нагадує, що Україна має одну з найбільших у світі запасів титанових та залізних руд, родовища літію, а також величезний поклад вугілля. Разом вони коштують десятки трильйонів доларів.

На даний час РФ контролює українські енергетичні родовища, метали та корисні копалини на суму щонайменше 13 трлн доларів. РФ захопила 64% вугільного родовища України, 11% нафтового, 20% родовища природного газу, 42% родовища металів та 33% родовища рідкісноземельних та інших важливих корисних копалин, включаючи літій. Частина цих родовищ були захоплені ще у 2014 році під час анексії Криму та початку війни на Донбасі.

Після повномасштабного вторгнення росія неухильно розширювала площу захопленої території. За даними керівників українських гірничо-добувничих та металургійних промисловостей, окупанти захопили більше 40 родовищ вугілля, 28 родовищ природного газу, 15 родовищ пропану, 10 родовищ нафти, 8 родовищ залізняку, 3 родовища титанової руди, 4 родовища цирконієвої руди, одне родовище стронцію, одне родовище літію, одне родовище урану, одне родовище золота та кар'єр з видобутку вапняку.

На думку деяких аналітиків, захоплення росією портів і як наслідок втрата морського транзитного шляху більший удар, ніж втрата запасів корисних копалин, особливо вугілля.

Проте, втрата сировин та пошкодження інфраструктури матимуть серйозні наслідки для такої ключової галузі української економіки, як сталеливарна.

Якщо це будуть безповоротні втрати землі і ресурсів, то вони можуть змусити Україну перелаштовувати економіку. Потенційно є позитивний момент: модернізація може перетворити застарілі сталеливарні заводи на більш ефективні та екологічні. За попередніми оцінками, ціна перебудови економіки становить понад \$800 млрд.

Деякі експерти-економісти кажуть, що вплив війни на Україну можна нівелювати, навіть у разі втрати землі. Для цього потрібно переключитися на індустрію технологій і послуг, які останні кілька років сприяли економічному зростанню і активізували перехід на альтернативні види енергії.

У системі екологічних прав основним є право кожної людини на чисте та безпечне для життя і здоров'я довкілля. Це – пріоритетне, конституційне право, що забезпечує природне існування фізичної особи, і усі інші екологічні права (право на доступ до екологічної інформації, право на її поширення, право на відшкодування екологічних збитків) випливають з нього та його конкретизують.

Зміст права на безпечне довкілля для життя і здоров'я полягає у можливості проживати в навколишньому середовищі, яке не спричинить шкоду здоров'ю людини, користуючись для задоволення своїх фізичних та духовних потреб безпечними природними благами та вимагати від держави виконання вимог та правил екологічної безпеки, а у випадку їх порушення, звертатись до компетентних органів.

На даний час, в умовах війни дуже складно, а деколи, і неможливо реалізувати це конституційне екологічне право і похідні його екологічні права. Адже війна становить серйозну небезпеку для екології не лише України, але й цілого світу, наприклад, коли йдеться про загрозу ядерного чи радіаційного удару по Чорнобильській чи

Запорізькій АЕС з боку країни-агресора. Все це спричиняє передумови для негативного стану навколишнього середовища, для реалізації і захисту екологічних прав, зрештою, і для збереження людського роду.

Тому першим кроком у такій складний час, стало прийняття 15 березня 2022 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період». Суть цього закону полягає у констатації негативного впливу війни на стан довкілля, ускладнень чи, навіть, унеможливлення реалізувати екологічне право і гострій необхідності його захисту в подальшому. До позитивного моменту зазначеного вище закону можна віднести, на моє переконання, те, що він регламентує діяльність у сфері довкілля не лише у період воєнного стану, але і у період відбудови.

Як зазначено на офіційному сайті Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, зміни, які запровадилися даним законом, спрямовані на забезпечення три надзвичайно важливі складові: – забезпечити обороноздатність держави під час воєнного стану; – пришвидшити відновлення інфраструктури і економіки України у період відбудови; – повернути до нормальної життєдіяльності громадян після закінчення війни. І саме ця остання складова покликана сприяти та забезпечити захист права кожного на чисте і безпечне для життя і здоров'я довкілля та похідні від нього екологічні права.

Як підтвердження необхідності до нормального повернення життєдіяльності громадян після завершення війни, і як важливий правовий механізм захисту екологічних прав громадян в Україні, 20 червня 2022 року було прийнято Закон України «Про управління відходами». І хоча цей закон вступить в дію лише у липні 2023 року, його прийняття в умовах війни, має велике значення не лише у контексті адаптації екологічного законодавства України до європейських стандартів охорони довкілля та управління відходами,

але і є гарантією захисту екологічних прав громадян України. Зокрема, у преамбулі даного закону зазначено, що він визначає правову, організаційну, економічну засаду діяльності щодо запобігання утворення, зменшення обсягу утворення відходами, зниження негативних наслідків від діяльності з управління відходами, сприяння підготовки відходів до повторного використання і відновлення з метою запобігання їх негативному впливу на здоров'я людей та навколишнє середовище.

Військова агресія створила надпотужну загрозу та реальну перешкоду для здійснення цих екологічних прав та можливостей. Так, за даними Міністерства оборони України, лише за 20 днів військового вторгнення на територію України було запущено близько 900 ракет різного калібру та типу, під час детонації яких утворились низка хімічних сполук (чадний газ, бурий газ, вуглекислий газ, формальдегід, азот, діоксид азоту, пари ціанистої кислоти тощо), які забруднюють повітря, окислюють навколишні ґрунти тощо. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України наголошує, що обсяг викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря за час ведення бойових дій на території України вже можна порівняти до викидів одного металургійного підприємства за весь рік роботи. Даний перелік наслідків для довкілля та його природних ресурсів можна продовжувати і продовжувати.

Але фактом залишається та обставина, що існуюча критична екологічна ситуація в Україні в цілому, а, особливо, у зоні бойових дій, унеможливорює споживання і використання наявних природних ресурсів та створює реальну небезпеку для здоров'я і життя людей. Тому у таких складних умовах війни в Україні створено правові механізми щодо дерегуляції природоресурсних відносин та спрощення спеціального природокористування в умовах військової агресії, які також повинні сприяти здійсненню та захисту екологічних прав громадян у сфері використання тих чи інших природних ресурсів.

Зокрема, йдеться про Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо збереження лісів», проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо дерегуляції господарської діяльності у сфері розвитку водного господарства» тощо.

Крім того, шкода, яка щоденно завдається у процесі війни, саме довкіллю та його природним ресурсам, є невідворотною та особливо значною. Так, на 13,2 млрд грн завдано шкоди лісництвам, у 45 разів зросли площі лісових пожеж (у порівнянні з 2021 роком), приблизно 2,5 млрд грн становлять збитки від окупації зони відчуження, 900 об'єктів природно-заповідного фонду перебувають під окупацією чи в зоні бойових дій (це становить 44% від загальної кількості заповідних територій), 3 з 5 біосферних заповідників України постраждали від війни (Чорноморський, Асканія-Нова та Чорнобильський), 4 природних заповідників із 19 опинились в зоні бойових дій, ще 6 – залишаються в окупованому Криму, 600 тис. га лісів охоплено бойовими діями тощо. Тому у відбудовний період слід сконцентрувати усі фізичні та матеріальні зусилля для відновлення стану довкілля, відшкодування завданої екологічної шкоди і створення можливостей для повноцінного використання природних благ і задоволення екологічних потреб, інтересів людей.

Тому у відбудовний період слід сконцентрувати усі фізичні та матеріальні зусилля для відновлення стану довкілля, відшкодування завданої екологічної шкоди і створення можливостей для повноцінного використання природних благ і задоволення екологічних потреб, інтересів людей.

Війна в Україні несе величезні збитки довкіллю, зокрема шкоду завдано атмосферному повітрю, земельним та водним ресурсам, лісам, природоохоронним територіям та біорізноманіттю. На певній

території країни ситуація наближається до екологічної катастрофи. Вплив війни матиме негативний наслідок не лише для довкілля України, але й для довкілля усієї Європи.

Саме тому депутати Верховної Ради України написали Звернення до ООН, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, щоб засудити злочини проти довкілля, скоєних РФ на території України, сприяти подоланню їх наслідків і відновити екосистему України під час війни та після війни, забезпечити компенсацію шкоди довкіллю та втрати екосистемних послуг, а також створити глобальну платформу для оцінки збитків, завданих клімату та довкіллю унаслідок військових дій (№ 8338 від 06 січня 2023 року).

Точно визначити розмір завданої шкоди в результаті агресії РФ зараз, на жаль, неможливо через окупацію та активні бойові дії. Поки ворог не зупиниться, ці цифри невпинно зростуть. Проте навіть ці неповні дані, є дуже великими.

Окупанти знищили понад 3 мільйони гектарів лісу. Залишається відкритим питання про долю 500 тисяч гектарів лісу, які знаходяться на окупованих територіях чи в зоні бойових дій.

Резолюцією 14-ї наради Сторін Рамсарської конвенції про водно-болотні угіддя (Рамсарська конвенція) визнано, що екологічний стан 16 водно-болотних угідь міжнародного значення знаходиться під загрозою. Під загрозою знищення опинилися 160 об'єктів Смарагдової мережі Європейської природоохоронної мережі площею 2,9 млн га.

Від війни постраждало близько 29,7% усіх природних територій національного значення України. Війна призвела до викиду приблизно 33 мільйонів тонн парникових газів, що вплинуло на підвищення температури планети та потенційно призвело до кліматичної катастрофи.

За даними Міжнародного координаційного центру гуманітарного розмінування Служби з надзвичайних ситуацій, з 24 лютого 2022 року

по 21 лютого 2023 року в Україні знешкоджено понад 324 тисячі вибухонебезпечних предметів, у тому числі 2185 авіаційних бомб. Наявність вибухівки обстежено територію площею 797 квадратних кілометрів. Залишається ще 174 000 квадратних кілометрів небезпечних зон, що становить 30% загальної площі країни.

Крім того, агресори вдалися до ядерного шантажу, щоб обмежити доступ до безпечної питної води для мільйонів людей, яким бракує води для санітарії та гігієни. Через дії окупантів Каховської ГЕС Україна щодня втрачає тисячі кубометрів дніпровської води.

Виступаючи на 27-й Конференції ООН зі зміни клімату в Шарм-ель-Шейху, президент Зеленський підкреслив, що Росія ставить під загрозу ефективність всієї глобальної кліматичної політики, і запропонував створити глобальну платформу для оцінки впливу на клімат і зміни клімату, середовище, створене військовими діями.

У рамках запропонованого Україною «мирного пакету» окремий восьмий виклик демонструє необхідність екоциду та негайного захисту природи. В Україні зареєстровано понад 1000 випадків нападів держави-агресора, які безпосередньо завдали шкоди довкіллю, і з кожним днем ця кількість зростає.

Прокуратура здійснює процесуальне керівництво в 11 кримінальних провадженнях за статтею 441 Кримінального кодексу України (екоцид). Екоцид - це вчинення широкомасштабного знищення рослинного чи тваринного світу, отруєння атмосфери чи водних ресурсів та інші дії, які можуть призвести до екологічної катастрофи.

25 січня 2023 року Парламент Ради Європи прийняв резолюцію про негативний вплив війни на довкілля, в якій чітко визначено злочин «екоцид». Члени ПАРЄ наголосили на важливості визначення поняття екоциду в національному законодавстві та міжнародному праві. Резолюція визнає необхідність внесення змін до Римського статуту Міжнародного кримінального суду та включення екоциду до нового

виду злочину. Якби ці зміни були введені, Україна могла б подати позов до РФ в Міжнародний кримінальний суд за злочини проти навколишнього середовища - знищення екосистем, забруднення ґрунту, спалювання лісів тощо.

Водночас важливо, щоб вчинені екологічні злочини фіксувалися та документувалися за участю незалежних міжнародних організацій відповідно до сучасних методів незалежного обліку та розрахунку завданих збитків, щоб забезпечити перевірку відповідних даних та правильний розрахунок збитків.

Отже, розрахунок завданої шкоди дозволить притягнути Російську Федерацію до відповідальності за вчинені нею екологічні злочини та забезпечити відшкодування екологічної шкоди та втрати екосистемних послуг, усіх форм матеріальної відповідальності за екологічну шкоду, заподіяну Україною, зокрема через механізм компенсації.

Таким чином, військова агресія в Україні створила надскладні умови в яких неможливо не лише гарантувати та забезпечити, але й здійснити конституційне право кожного на чисте і безпечне для життя і здоров'я довкілля та пов'язані з ним екологічні права. Зокрема, йдеться про те, що існуюча екологічна ситуація у зоні бойових дій, становить реальну небезпеку для життя і здоров'я людей, і унеможливорює проживати чи, навіть, потенційно перебувати у чистих, якісно безпечних екологічних умовах. Також, громадяни не можуть повною мірою користуватись природними благами та ресурсами для задоволення своїх фізіологічних потреб та інтересів. Все це у комплексі створює надскладні умови для реалізації конституційних екологічних прав громадян в Україні.

Незважаючи на ці виклики, в Україні докладаються певні зусилля для вирішення екологічних проблем. Міжнародні організації, такі як Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), працюють над тим, щоб підтримати країну в очищенні забруднених територій та

відновленні пошкоджених екосистем. Український уряд також вживає заходів для покращення захисту довкілля, зокрема, ухвалює нові закони та збільшує фінансування екологічних ініціатив.

Тому напрацьовані правові механізми регулювання діяльності у сфері охорони довкілля спрямовані на констатацію, виявлення та фіксацію фактів завданої шкоди довкіллю та людській життєдіяльності, на дерегуляцію та спрощення адмінпроцедур у системі раціонального природокористування та забезпечення екологічної безпеки, на відновлення стану довкілля і створення безпечних умов для життя і здоров'я людей після завершення війни.

Але, незважаючи на всі складнощі екологічної та військової ситуації в Україні, і державі, і громадянам, потрібно акумулювати усі наявні зусилля і робити все можливе для моніторингу стану довкілля, виявлення та документування фактів екологічних військових злочинів країни-агресора, констатації розмірів та наслідків екологічної шкоди тощо.

Після закінчення війни, на мою думку, окрім документування всієї екологічної шкоди (щоб змусити Росію заплатити за неї), також важливо включити відновлення та захист екосистем у план відновлення України, а також відбудову населених пунктів з акцентом на природні рішення для боротьби зі зміною клімату та адаптації до неї.

Отже, війна в Україні має руйнівний вплив на навколишнє середовище та здоров'я українського народу. Незважаючи на виклики, докладаються зусилля для вирішення екологічних проблем, спричинених конфліктом, і важливо, щоб міжнародна спільнота продовжувала підтримувати ці зусилля задля забезпечення сталого майбутнього для країни та її народу. Все це в комплексі, також буде сприяти в подальшому, в мирній перспективі, дотриманню та захисту прав кожного на чисте і безпечне для життя та здоров'я довкілля.

Список використаних джерел:

1. Антонюк У. В. Захист екологічних прав в Україні в умовах військової агресії [Електронний ресурс] / У. В. Антонюк // Право та державне управління. – 2022. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2022/6.pdf

2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Антонюк У.В. Юридична природа права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 17–18 травня 2022 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2022. С. 7–10.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період: Закон України від 15 березня 2022 року № 2132-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text>

5. Омельчук О. Природа та війна: як військове вторгнення росії впливає на довкілля України. Центр екологічних ініціатив «Екодія». URL: <https://ecoaction.org.ua/pryroda-ta-vijna.html>

6. Три місяці війни: про що мовчить українська природа. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://www.facebook.com/EnvironmentalofUkraine/photo?fbid=348755107360273&set=a.26473172429034>

7. Руслан Стрілець. Бомба сповільненої дії: чому світ не може ігнорувати екологічні наслідки війни в Україні. Українська правда. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/06/22/249216/>

8. Омельченко В. Сектор відновлюваної енергетики України до, під час та після війни. Центр Разумкова. URL:

<https://razumkov.org.ua/statti/sector-vidnovlyuvanoyi-energetyky-ukrayiny-do-pid-chas-ta-pislya-viyny>

9. Бойко Ольга. Війна і екомодернізація: чи можлива реформа промислового забруднення в Україні. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/13/692591/>

10. Овчинникова Юлія. РФ має відповісти та виплатити компенсацію Україні за злочини проти довкілля. Українська правда. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2023/03/6/253191/>

11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо збереження лісів: Закон України від 20 червня 2022 року № 2321- IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232120#Text>

Ільків Ангеліна Олегівна,
учениця 10 класу ліцею № 3 Івано-Франківської міської ради
Науковий керівник: вчитель суспільствознавчих дисциплін
ліцею № 3 Івано-Франківської міської ради
Середюк Тетяна Володимирівна

Оптимізація системи охорони довкілля в Україні в умовах війни

Охорона довкілля, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки – невід’ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України. З цією метою Україна здійснює екологічну політику, спрямовану на збереження і захист довкілля, досягнення гармонізованої взаємодії суспільства і природи, охорону, раціональне використання і відтворення природних ресурсів. Коли існує збройний конфлікт, помирають, тяжко травмуються люди, і декому може видатись, що говорити про шкоду, заподіяну довкіллю, у такий час не годиться. Адже треба рятувати людей вже і негайно.

Втім це лише одна сторона воєнних дій, видима. А є ще невидима сторона будь-якого збройного конфлікту, наслідком якої є багаторічне поступове нищення здоров’я людей та довкілля. Це відбувається через попадання в організм людини через воду, повітря, їжу небезпечних речовин, які за багато років накопичення приводять до смертельних хворіб та смерті, впливають на репродуктивні властивості, впливають на здатність біологічних організмів виконувати свою функцію, мають вплив на економічний розвиток регіону, який зазнав впливу воєнних дій.

Воєнні дії на сході України призвели до виникнення багатьох додаткових соціальних і гуманітарних проблем. Одними з найбільш нагальних проблем, які вимагають невідкладного вирішення, є проблеми стану довкілля. Відсутність можливостей контролю усієї

території Донецької та Луганської областей, фактичної відсутності контролюючих органів та постійні обстріли не дозволяють об'єктивно оцінити шкоду, нанесену довкіллю за період збройних протистоянь. Ризики, пов'язані із пошкодженням комунікацій, підприємств та інших об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, мають особливе значення, адже в умовах відсутності контролю та можливостей ліквідації їхніх негативних наслідків потенційно збільшують масштаби негативного впливу з кожним днем. Воєнні дії на Сході України завдали шкоду усім без винятку сферам. На сьогодні коштів бракує не тільки на відновлення і реабілітацію об'єктів довкілля або пов'язаної з ними інфраструктури, але й на оцінювання шкоди, завданої довкіллю внаслідок воєнної агресії.

У складний для України час залучення світової спільноти для вирішення екологічних проблем є вкрай важливим. Міжнародні дослідження зазначають, що війни, починаючи з Першої Світової, чимдалі більше впливають на екосистеми. Це пов'язано зі збільшенням потенціалу сучасної зброї, яка завдає більшої шкоди навколишньому середовищу. Війна в Україні вплинула не лише на продовольчу безпеку, а й несе економічні та екологічні наслідки для всіх країн світу.

Вражаючи негативні наслідки воєнних сутичок для довкілля по всьому світу ставали стимулами до ініціювання врегулювання впливу на природні ресурси і довкілля воєнних операцій на міжнародному рівні. Втім результати зусиль дипломатів екологів і військових зовсім незначні, а прийняті документи містять недоліки і, як наслідок, мають обмежене застосування. Практика моніторингу результатів впливу на довкілля під час та після завершення воєнних операцій на міжнародному рівні є несистематичною і неінституціалізованою. Існуючі міжнародні органи також не в змозі забезпечити притягнення до відповідальності держав-агресорів та надання адекватного відшкодування за шкоду, завдану природним ресурсам усіх потерпілих від війни держав.

У результаті повномасштабного вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 р. розпочалася активна фаза російсько-української війни. Окрім численних людських жертв, що мають характер геноциду українського народу, катастрофічних руйнувань від війни зазнають промислові об'єкти й об'єкти історико-культурної спадщини, транспортна і соціальна інфраструктури, цілі житлові квартали, окремі населені пункти та регіони. Попри ушкодження та руйнування матеріальних об'єктів, що у повоєнний період можуть бути відбудовані, непоправних збитків внаслідок воєнної агресії зазнає навколишнє природне середовище.

Важливим і надзвичайно актуальним завданням сучасної еколого-правової доктрини та правозастосовної діяльності України є розроблення ефективного механізму визначення шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу внаслідок воєнних дій РФ проти України та можливих і дієвих способів репарації завданих збитків. Репарації (від лат. *gerare* – відновлювати) означають повне або часткове відшкодування (за мирним договором або іншими міжнародними актами) державою, що розв'язала агресивну війну, збитків, заподіяних державі, що зазнала нападу. Очевидно, що процедура застосування репарацій перебуває у площині міжнародних правовідносин, водночас обов'язок достовірної фіксації фактів заподіяння шкоди довіллю України покладається на національні інституції відповідно до вітчизняного законодавства, з урахуванням попередніх міждержавних кейсів щодо включення екологічних збитків до пакету репарацій.

Відмітимо, що правове врегулювання охорони довкілля під час воєнних дій у національному законодавстві є фрагментарним, і, на жаль, чітко не прописує поведінки водночас і Міноборони, й інших центральних органів влади щодо здійснення екологічного моніторингу та забезпечення екологічної безпеки під час воєнних дій у воєнний час. І от тому актуальним для збереження довкілля і забезпечення

екологічної безпеки під час воєнних дій є й національне законодавство України. Вимога неухильно дотримуватись положень міжнародного гуманітарного права, в тому числі, в контексті охорони навколишнього природного середовища, міститься у Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України.

Відмітимо, що проводячи роботу щодо підготовки воєнних дій командувач повинен оцінити ймовірні екологічні наслідки від дій своїх військ (сил) і військ противника. Командувач повинен прийняти такий варіант рішення, який забезпечить виконання поставленого завдання і створить найменшу небезпеку для осіб і об'єктів, що знаходяться під захистом міжнародного гуманітарного права.

У Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року (далі – Стратегія) відзначено, що вкрай необхідним є вирішення питання доступу до об'єктів військово-оборонного промислового комплексу для здійснення відповідного нагляду та контролю за дотриманням на цих об'єктах природоохоронного законодавства, запобігання забрудненню поверхневих та ґрунтових вод нафтопродуктами, знищенню природних ландшафтів тощо з метою мінімізації наслідків діяльності на цих об'єктах, що сприятиме реформам у сфері безпеки і оборони та впровадженню стандартів НАТО. Зважаючи на те, що документ був прийнятий до повномасштабного вторгнення з боку Російської Федерації, у Стратегії мова йде про Донецьку та Луганську області. Проте, доцільно, на мою думку, ці ж твердження поширити на всю територію, яка сьогодні страждає від збройної агресії. У документі звернута увага на те, що на захоплених територіях практично відсутня можливість для оцінки пошкоджень природних комплексів та промислових об'єктів, проведення необхідних ремонтних і відновлювальних робіт, а також здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища.

З метою оцінки екологічної ситуації визнано актуальним проведення екологічного моніторингу на цих територіях із залученням міжнародних екологічних експертів. Слід звернути увагу на те, що у березні 2022 року Кабінет Міністрів України затвердив Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Порядок встановлює напрямки, за якими повинно здійснюватися визначення шкоди та збитків.

Звернемо увагу, що у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки такими напрямками є:

а) шкода, завдана земельним ресурсам, – напрям, що включає шкоду від пошкодження і знищення родючого шару ґрунту та шкоду, зумовлену забрудненням і засміченням земельних ресурсів;

б) втрати надр – напрям, що включає втрати надр, завдані самовільним їх користуванням;

в) збитки, завдані водним ресурсам, – напрям, що включає забруднення, засмічення, вичерпання та інші дії щодо водних ресурсів, які можуть погіршити умови водопостачання, завдати шкоди здоров'ю людей, спричинити зменшення рибних запасів та інших об'єктів водного промислу, погіршення умов існування диких тварин, зниження родючості ґрунтів та інші несприятливі явища внаслідок зміни фізичних і хімічних властивостей вод, зниження їх здатності до природного очищення, порушення гідрологічного і гідрогеологічного режиму вод;

г) шкода, завдана атмосферному повітрю, – напрям, що включає шкоду, завдану викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря;

ґ) втрати лісового фонду – напрям, що включає втрати і пошкодження лісів і лісових ділянок, та пов'язані із ними витрати;

д) збитки, завдані природно-заповідному фонду, – напрям, що включає збитки, завдані територіям та об'єктам природно-заповідного

фонду, та пов'язані із ними витрати. Звісно, що порядком визначено невичерпний перелік показників, за якими оцінюється шкода та суб'єкта, відповідального за визначення шкоди за відповідним напрямком.

Важливо, що на виконання вимог названого документу, було розроблено і затверджено низку методик: Методика визначення збитків, заподіяних внаслідок забруднення та/або засмічення вод, самовільного користування водними ресурсами (наказ Міндовкілля від 21 липня 2022 року); Методика розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди» (наказ Міндовкілля від 13 квітня 2022 року); Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану (наказ Міндовкілля від 4 квітня 2022 року). Поряд із відновленням довкілля, болючим питанням є відновлення зруйнованої інфраструктури як житлової, так і промислової.

У липні 2022 року до Закону України «Про засади державної регіональної політики» були внесені зміни, які передбачають основні особливості відновлення територій після війни. Відновлення регіонів і територій, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України, здійснюватиметься відповідно до розробленого і затвердженого плану відновлення та розвитку регіонів. При розробленні плану відновлення та розвитку регіонів повинен бути врахований наявний потенціал та перспективна спеціалізація територій. При цьому, законом визначено, що державна регіональна політика, серед іншого, спрямована на створення ефективної системи збереження довкілля шляхом урахування екологічної складової в документах стратегічного планування і реалізації державної регіональної політики, оцінювання

та зниження техногенно-екологічного навантаження на довкілля в регіонах.

Також, зміни внесені й до законів, які встановлюють процедуру оцінки відповідності екологічним вимогам документів державного планування та проектів планованої діяльності. Зокрема, до Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» (далі – СЕО) внесено зміни, які передбачають, що СЕО не проводиться щодо планів відновлення та розвитку регіонів, планів відновлення та розвитку територіальних громад. Сфера дії Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» (далі – ОВД) також зазнала змін. Також, з кінця березня 2022 року оцінці впливу на довкілля не підлягають відновлювальні роботи з ліквідації наслідків збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану та у відбудовний період після закінчення воєнних дій.

Беззаперечно, що Україна потребуватиме відбудови. Втім, на нашу думку, швидке і непередумане будівництво, інтенсивна робота промисловості може призвести до непоправної шкоди для природних екосистем. Процедури СЕО та ОВД є дієвими механізмами контролю дотримання вимог охорони навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки у проектах планованої діяльності та документах державного планування, а також участі громадськості у прийнятті екологічно значимих рішень. Беручи до уваги потребу оборони, відновлення економіки та відбудови України, вважаємо за прийнятне запровадити спрощену скорочену процедуру ОВД та СЕО для чітко визначених регіонів замість виключення окремих об'єктів з-під дії цих законів.

Слід погодитися із твердженням Г. І. Балюк та О. А. Шомпол про те, що «війна, яка триває на території України, засвідчила: закони мирного часу під час збройного конфлікту не працюють. Водно-час війна показала, що ефективність діяльності провідних міжнародних організацій (йдеться про такі міжнародні організації, як ООН, ОБСЄ) у вирішенні світових проблем сьогодні значно знижена, що

призводить до посилення суперечностей стосовно розподілу сфер впливу між провідними центрами сили. Ситуація в Україні викрила ще одну проблему – під сумнів ставляться і міжнародні договори та зобов'язання, взяті одними державами стосовно інших. Водночас військова сила залишається важливим чинником у досягненні політико-економічних цілей».

Розуміючи, що процедура репарацій РФ за руйнування України є довготривалою і складною, нашій державі необхідно невідкладно напрацьовувати механізми відбудови України і відновлення довкілля завдяки вітчизняним ресурсам та міжнародній співпраці країн-партнерів. Так, у швейцарському м. Лугано 4–5 липня 2022 р. відбулася Конференція з питань відновлення України (Ukraine Recovery Conference, URC2022), у підсумковому документі якої («Декларація Лугано») представники понад 40 країн світу і близько 20 міжнародних організацій засвідчили повну відданість підтримці України на її шляху відновлення після військової агресії РФ на початковій стадії і в довгостроковій перспективі та пов'язують це з європейською перспективою України та статусом країни – кандидата в ЄС. У Керівних принципах процесу відновлення України («Принципи Лугано») наголошено на тому, що процес відновлення має забезпечити сталу перебудову України, яка узгоджується з Порядком денним сталого розвитку до 2030 року та Паризькою угодою, інтегруючи соціальні, економічні та екологічні аспекти, зокрема Зелений курс. Відтак відновлення довкілля по завершенню воєнних дій в Україні повинно відбуватися на засадах сталого розвитку та формувати передумови для досягнення кліматичної нейтральності України. Таким чином, на сьогодні правовий режим міжнародного гуманітарного права створює певну охорону об'єктам довкілля різноманітними правовими інструментами, втім ефективність та достатність такої охорони постійно дискутується експертами та науковцями.

Пересування великогабаритної військової техніки та вибухівки завдає шкоди середовищам існування як усередині, так і за межами охоронюваних територій. Відповідно до супутникових даних Європейської інформаційної системи про лісові пожежі, пожежі, спричинені нападами, вже пошкодили понад 100 000 гектарів природних екосистем. Держлісагентство України вже зафіксувало у 78 разів більше пожеж, ніж за аналогічний період минулого року. За інформацією Міндовкілля, щонайменше 900 природоохоронних територій, які разом охоплюють 1,2 мільйона гектарів або 30% усіх природоохоронних територій в Україні, постраждали від обстрілів, бомбардувань, нафтового забруднення та військових маневрів. Деякі території Смарагдової мережі знаходяться під загрозою повного знищення.

Значного забруднення в результаті війни зазнає атмосферне повітря. За даними Президента України, з 24 лютого 2022 року РФ випустила по Україні близько 3,5 тисяч ракет. Під час детонації ракет та снарядів утворюється низка хімічних сполук – чадний газ, бурий газ, діоксид азоту, формальдегід та ін., які забруднюють навколишнє середовище. Крім цього, росія обстрілює українські нафтобази та промислові підприємства, які використовують у своїй діяльності різні хімічні речовини. Масштабні пожежі на інфраструктурних та промислових об'єктах призводять до отруєння повітря особливо небезпечними речовинами.

Очевидно, що вже зараз війна, яку росія розв'язала в Україні, безпосередньо зачіпає і питання водної безпеки. Окупанти обстрілюють водну інфраструктуру, замінують дамби, проводять воєнні операції на території Чорного та Азовського морів. У результаті приблизно 1,4 мільйона людей у країні зараз не мають доступу до безпечної води, а ще 4,6 мільйона людей мають обмежений доступ.

Окреме занепокоєння викликає ядерний тероризм з боку росії. 24 лютого 2022 року під час вторгнення російські війська захопили

Чорнобильську атомну електростанцію та інші атомні об'єкти в Чорнобильській зоні відчуження та пробули там до 31 березня. Наразі у зоні відчуження триває інвентаризація та оцінка розміру завданих російською окупацією збитків. За попередніми підрахунками шкода від дій російських військ на цій території становить майже 2,5 млрд. гривень. Грінпіс заявив, що виявив підвищений рівень радіації в деяких місцях, де російські війська вирили окопи в зоні відчуження. Продовжує працювати в окупації Запорізька АЕС. Присутність російських військових сил на Запорізькій АЕС заважає оператору та українській владі виконувати свої зобов'язання з ядерної та радіаційної безпеки відповідно до міжнародних конвенцій і стандартів безпеки МАГАТЕ, а також заважає МАГАТЕ виконувати свій мандат із гарантій.

Катастрофічні наслідки війни для навколишнього середовища в Україні важко переоцінити. Міндовкілля щотижнево розміщує на своєму офіційному сайті дайджест ключових наслідків російської агресії для українського довкілля, міжнародні організації також періодично публікують профільні звіти про вплив війни на окремі природні ресурси. Ще до початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну фахівці міжнародного благодійного фонду «Екологія. Право. Людина» наголошували на тому, що Україна потребує допомоги з боку міжнародного співтовариства, щоби оцінити екологічну шкоду від воєнних дій та розпочати роботи з відновлення довкілля. З того часу масштаби екологічної шкоди, заподіяної Україні внаслідок війни, щодня катастрофічно зростають. Існує постійна загроза застосування хімічної та навіть ядерної зброї.

Отож бо до переліку найбільш безсумнівних випадків шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу України внаслідок винятково бойових дій армії РФ, можна віднести: – пожежі, що вже охопили понад 100 тис. га території України, із них половина – лісові пожежі; – вирубування лісів і використання деревини для

зведення фортифікаційних споруд; – забруднення, засмічення та ерозія ґрунтів, спричинених вибухами снарядів і просуванням військової техніки; – забруднення водойм, зокрема вод Чорного та Азовського морів від паливно-мастильних матеріалів, руху і затоплення військових суден; – цілеспрямоване руйнування гребель і дамб на водосховищах; – забруднення атмосферного повітря продуктами вибухового походження; – прицільні влучання у нафтоховища та нафтопереробні заводи і вигорання нафтопродуктів; – викиди в атмосферне повітря канцерогенних вуглеводнів та інших продуктів горіння внаслідок влучання в об'єкти хімічної промисловості; – накопичення величезної кількості відходів руйнації у вигляді будівельного сміття, транспортних засобів і військової техніки; – замінування ділянок суші та акваторій; – задимлення, шумове забруднення; – акустичні травми тварин, зокрема масова загибель червонокнижних дельфінів (понад 3 тис.) у Чорному морі внаслідок систематичної гідролокаційної роботи військових підводних суден РФ; – знищення багатьох видів рослинного і тваринного світу, занесених до Червоної книги; – накопичення величезної кількості відходів біологічного походження через вимушений забій тварин і птиці внаслідок відсутності електропостачання; – знищення або ж суттєве руйнування об'єктів і територій природнозаповідного фонду та загальні значні втрати біорізноманіття. Внаслідок лісових пожеж Рудого лісу в Чорнобильській зоні відчуження відбулося радіаційне забруднення цієї території.

Отже, юридичний механізм визначення та відшкодування екологічної шкоди, завданої природному середовищу України внаслідок воєнної агресії РФ, формують такі його компоненти:

1) міжнародні конвенції, що є основою міжнародно-правової відповідальності РФ за порушення вимог міжнародної безпеки та миру;

2) багатосторонні природоохоронні угоди, що встановлюють заборону воєнного чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на довкілля;

3) національна правова база, що є підставою розрахунку екологічних збитків і втрат від збройної агресії РФ;

4) діяльність Державної екологічної інспекції України та її Оперативного штабу, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Спеціалізованої екологічної прокуратури Офісу Генеральної прокуратури України (інституційна складова);

5) проведення державного екологічного контролю, постійного моніторингу довкілля та його природних компонентів, збору доказової бази та належної фіксації фактів заподіяння екологічної шкоди (функціональна складова);

6) залучення закордонних експертів та інші форми міжнародного співробітництва для оцінювання та верифікації розмірів шкоди, завданої довкіллю України в умовах війни, а також здійснення поструйнаційного моніторингу;

7) підготовка позовів до міжнародних юрисдикційних органів про відшкодування шкоди, заподіяної природному середовищу України внаслідок воєнної агресії РФ;

8) ініціювання Україною роботи Компенсаційного комітету та Компенсаційної комісії ООН для встановлення та відшкодування екологічної шкоди, завданої РФ у російсько-українській війні;

9) залучення коштів міжнародних фондів, міжнародних організацій та окремих держав до відновлення довкілля у повоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Дайджест ключових наслідків російської агресії для українського довкілля за 8–14 вересня 2022 року. URL: <https://mepr.gov.ua/news/39823.html>

2. Цими днями, якщо ви за кордоном, будьте там із прапором України й поширюйте правду про злочини окупантів – звернення Президента Володимира Зеленського. URL: <https://www.president.gov.ua/news/cimi-dnyami-yaksho-vi-za-kordonom-budte-tam-iz-praporom-ukra-77205>

3. How has the war impacted Ukraine's environment? URL: <https://www.weforum.org/agenda/2022/07/ukraine-war-environmental-impact/> Дайджест ключових наслідків російської агресії для українського довкілля за 2-8 червня 2022 року. URL: <https://mepr.gov.ua/news/39274.html>

4. Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_182

5. Діяльність ООН щодо охорони навколишнього середовища в районах, вражених збройним конфліктом: перспективи для України. URL: https://ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/diyalnist-oon-shchodo-okhorony-navkolyshnogo-seredovishcha-v-rayonakh-vrazhenykh-zbroynym-konflik/

6. ООН посилить діяльність із захисту довкілля у зонах збройних конфліктів та протидіятиме забрудненню навколишнього середовища внаслідок тероризму. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/oon-posilit-diyalnist-iz-zahistu-dovkillya-u-zonah-zbrojnih-konfliktiv-ta-protidiyatime-zabrudnennnyu-navkolishnogo-seredovisha-vnaslidok-terorizmu>

7. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лютого 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

8. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: постанова КМУ від 20 березня 2022 р. No 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#n12>

9. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 5 лютого 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#n369>

10. Про стратегічну екологічну оцінку: Закон України від 20 березня 2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19>

11. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23 травня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>

12. Балюк Г.І., Шомпол О.А. Національні та міжнародно-правові проблеми регулювання охорони довкілля і забезпечення екологічної безпеки під час збройних конфліктів. Адміністративне право і процес. № 2(12). 2015. С. 143-160. URL: <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/>

Кобернюк Адріана Олександрівна,
учениця 9 класу ліцею № 21 м. Житомира
Науковий керівник: вчитель історії та правознавства
ліцею № 21 м. Житомира **Кухарська Леся Петрівна**

Основні напрями та способи притягнення воєнних злочинців до кримінальної відповідальності

Упродовж історичного розвитку людської цивілізації міжнародні відносини завжди займали значне місце у політичному та суспільному житті. Світ сьогодні виглядає як єдиний організм, функціонування якого потребує узгоджених дій урядів, представників громадськості, ділових кіл різних країн. Важко знайти державу у світі, яка б не контактувала з іншими державами. На межі тисячоліть значення взаємовідносин між державами світу суттєво зросло, оскільки сучасні країни перебувають у стані різноманітних і багатогранних взаємодій. І не завжди ця взаємодія є сприятливою та невимушеною. А це, у свою чергу, порушує баланс безпеки та рівноваги.

Сучасні міжнародні відносини характеризуються багатьма суперечностями та конфліктами у сферах співпраці та взаємодії, а тому виникає осередок загрози міжнародному миру та розгортанню численних військових зіткнень. Дуже часто під час збройної агресії вчиняються численні злочини проти людства. Не варто забувати, якими б не були міжнародні відносини, навіть якщо вони стосуються і початку розгортання військових дій, найбільшою цінністю є людина, її життя, права та свободи. На жаль, військові дії в першу чергу спричиняють негативні наслідки для безпеки та здоров'я людей, як військових, так і цивільних. Саме тому ми вбачаємо необхідність проаналізувати вчинення військових злочинів та аспект притягнення до відповідальності воєнних злочинців.

Все більше країн втягуються у локальні війни і воєнні конфлікти. Кількість збройних конфліктів у світі від часів завершення Другої світової війни помітно зросла. Якщо раніше найчастіше воювали між собою коаліції держав, тепер це локальні конфлікти. Але часто в них бере участь інша держава, допомагаючи якійсь із сторін. Американський Центр всеохоплюючого миру (CSP) за даними на початок 2017 року нарахував 36 війн. Безпосередню участь у них беруть 28 держав. З них майже половина (13 країн) мають затягнуті конфлікти – такі, що тривають понад 10 років. Інститут дослідження миру в Осло (PRIO) останній раз підраховував кількість конфліктів у 2014 році, тоді їх було 40. У 2013 році – 34. Як пише у своєму спільному з Університетом Уппсали (Швеція) дослідженні PRIO, починаючи з 1946 року вони нарахували 256 збройних конфліктів. Як бачимо, за початкову точку для ведення статистики вони взяли завершення Другої світової війни. Пік припадає на 1991 рік – 52 збройних конфлікти. Потім почалося зниження: у 2003 році нараховувалося лише 32 конфлікти. З 2003 року кількість збройних конфліктів знову зростала і падала кілька разів – їх нараховувалося від 30 до 40.

Відповідно до основних принципів міжнародного права та положень Статуту ООН, держави повинні вирішувати конфліктні ситуації мирними засобами. Втім, незважаючи на те, що збройні конфлікти заборонені, вони усе ж відбуваються. Хоча масштабні війни, які охоплювали цілі континенти, зникли, людство досі не навчилось мирно співіснувати. Зараз у світі нараховується майже чотири десятки збройних конфліктів, один з яких триває і в Україні[3, с.42-43].

Громадська організація «Недержавний аналітичний центр «Українські студії стратегічних досліджень» у своєму щорічному моніторингу відзначає, що у 2022 році головною подією у глобальному масштабі стала російсько-українська війна, що за інтенсивністю

технічних засобів перетворилася на наймасштабніший після Корейської війни конфлікт, а також є наймасштабнішим конфліктом Європи з 1945 року. Проте варто додати, що водночас це є один із найжорстокіших виявів по вчиненню дій до військового та цивільного населення [7].

В законі України «Про національну безпеку України» зазначається, що «збройний конфлікт – це збройне зіткнення між державами або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки зовні». У цьому ж нормативно-правовому акті можемо знайти і визначення воєнного конфлікту як «форми розв'язання міждержавних або внутрішньодержавних суперечностей із двостороннім застосуванням воєнної сили [2]».

Воєнні злочини – це серйозні порушення міжнародного гуманітарного права (порушення законів і звичаїв війни), за скоєння яких передбачено кримінальну відповідальність фізичних осіб на національному та міжнародному рівнях. Вони є одним із видів основних злочинів проти міжнародного права поряд зі злочином агресії, злочинами проти людяності та геноцидом [4].

У Римському статуті Міжнародного кримінального суду можемо знайти вичерпний перелік дій, які підпадають під категорію воєнних злочинів. Так, зокрема у статті 8 зазначається, що до воєнних злочинів належать:

1. «Грубі порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, а саме будь-яке з таких діянь проти осіб або майна, що охороняються згідно з положеннями відповідної Женевської конвенції (наприклад, умисне вбивство, катування або нелюдське поводження, у тому числі біологічні експерименти).

2. Інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародних збройних конфліктах у встановлених рамках міжнародного права (наприклад, умисне спрямування нападів на цивільне населення як таке або на окремих цивільних осіб, що не

беруть безпосередньої участі у воєнних діях, умисне спрямування нападів на цивільні об'єкти, тобто об'єкти, що не є військовими цілями, посягання на людську гідність, зокрема образливе і принизливе поводження; згвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація чи будь-яка інша форма сексуального насильства тощо).

3. Грубі порушення статті 3, спільної для чотирьох Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року: будь-яке з таких діянь, вчинених стосовно осіб, які не беруть активної участі у бойових діях, у тому числі військовослужбовців, що склали зброю, та осіб, виведених зі строю в результаті хвороби, поранень, тримання під вартою чи з будь-якої іншої причини (наприклад, посягання на життя й фізичну недоторканність, зокрема вбивство в будь-якій формі, каліцтво, жорстоке поводження та катування, посягання на людську гідність, зокрема образливе і принизливе поводження, захоплення заручників))» [15].

У Додатку до IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі (Гаазьке положення 1907 року) частина II «Військові дії», розділ I «Засоби завдання шкоди супротивнику, облога бомбардування», у статті 23 зазначається про «заборону застосовувати отруту або отруєну зброю, віроломно вбивати чи ранили осіб, що належать до нації або армії супротивник, вбивати чи ранили супротивника, який, склавши зброю або більше не маючи засобів захисту, беззастережно здався, оголошувати, що жодної пощади не буде, застосовувати зброю, снаряди або речовини, здатні завдати зайві страждання, неналежним чином використовувати прапор парламента, національний прапор чи військові знаки розрізнення та форму ворога, а також відмітні знаки за Женевською конвенцією, знищувати або захоплювати власність ворога, крім випадків, коли таке знищення або захоплення настійно вимагається військовою необхідністю, оголошувати скасованими, призупиненими або неприйнятними для розгляду у суді права і позови

громадян супротивної сторони.» Воюючій стороні також забороняється примушувати громадян супротивної сторони брати участь у військових діях, спрямованих проти їхньої власної держави, навіть у випадку, якщо вони перебували на службі такої воюючої сторони до початку війни [10].

У Додатковому протоколі до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (протокол II) від 8 червня 1977 року в статті 4 зазначається «усі особи, які не беруть безпосередньої участі або припинили брати участь у воєнних діях, незалежно від того, обмежена їх свобода чи ні, мають право на повагу до своєї особистості, своєї честі, своїх переконань та своїх релігійних обрядів». За будь-яких обставин з ними «поводяться гуманно й без будь-якої несприятливої різниці. Заборонено видавати наказ не залишати нікого в живих та вчиняти такі дії щодо осіб, як: посягання на життя, здоров'я, фізичний і психічний стан осіб, зокрема, вбивство, а також таке жорстоке поводження, як катування, каліцтво чи будь-які форми тілесних покарань, колективні покарання, взяття заручників, акти тероризму, знущання над людською гідністю, зокрема, образливе поводження, згвалтування, примус до проституції або непристойне посягання у будь-якій формі, рабство й работоргівля в усіх їх формах, грабіж, погрози вчинити будь-яку з вище зазначених дій. Дітям забезпечується необхідне піклування та допомога, а усі поранені, хворі та особи, незалежно від того, чи брали вони участь у збройному конфлікті, користуються повагою й захистом. За всіх обставин з ними мають поводитися гуманно й надавати їм максимально можливою мірою та в найкоротші строки медичну допомогу та догляд, яких вимагає їх стан» [5].

Питання воєнних злочинів розкрито в чотирьох Женевських конвенціях. Так, у статті 50 Женевської конвенції I зазначається «серйозними порушеннями є ті, що пов'язані з будь-яким із таких діянь

як умисне вбивство, тортури або нелюдське поводження, зокрема біологічні експерименти, умисне заподіяння тяжких страждань або серйозного тілесного ушкодження й шкоди здоров'ю та із широкомасштабним руйнуванням і привласненням майна, не виправданими воєнною необхідністю й здійсненими незаконно та умисно» [9].

У 6 статті Статуту Нюрнберзького трибуналу знаходимо визначення воєнних злочинів як «порушення законів і звичаїв війни», до яких належать «діяння — вбивство цивільних осіб, жорстоке поводження з ними або їхнє переміщення, що здійснювалися на окупованих територіях, вбивство або жорстоке поводження з військовополоненими, вбивство заручників, розграбування суспільної чи приватної власності, безглузде знищення населених пунктів, руйнування, що не спричинені військовою необхідністю» [18].

Аналізуючи національне законодавство, в Кримінальному кодексі можна знайти статті, які визначають вчинення військових кримінальних правопорушень. Наприклад, до таких злочинів можна віднести мародерство, насильство над населенням у районі воєнних дій, погане поводження з військовополоненими, незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання ними [11].

Як бачимо, міжнародне та національне законодавство зрозуміло визначає перелік злочинів, які відносяться до категорії воєнних. І своїми правовими нормами забороняє країнам-агресорам діяти всупереч безпеці людини.

З початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України ми спостерігаємо систематичне вчинення воєнних злочинів у вигляді вбивства цивільного населення, обстрілів дитячих садочків, лікарень, житлових масивів, застосування крилатих ракет по цивільному населенню, розстрілу шкільних автобусів,

блокування швидких тощо. Жахливими спогадами назавжди залишаться події знищення Маріуполя, де за оцінкою ситуації загинуло приблизно 22 тисячі осіб, 50% міста повністю спалено, 90% критичної інфраструктури зруйновано. Масове вбивство цивільного населення в місті Буча Київської області супроводжувалося викраденнями, тортурами, згвалтуваннями, у тому числі дітей, та мародерством. Загинуло понад 420 жителів міста. 27 червня 2022 року стався ракетний удар по ТЦ «Амстор» в Кременчуці. Російські окупанти примусово переселили у віддалені райони РФ понад 1,1 млн осіб. При цьому українцям видають документи, які забороняють залишати російські регіони протягом двох років. РФ депортувала на свою територію та у Білорусь, а також насильно переселила на тимчасово окуповані території України понад 234 тисячі неповнолітніх осіб. Систематичний обстріл Запорізької атомної електростанції не припиняється і досі. На території України зруйновано повністю 21 779 об'єктів та будівель критичної інфраструктури, ще майже 140 тисяч частково. Майже 10 тисяч пожеж виникло по всій країні внаслідок обстрілів. Загалом пошкоджено 144 релігійні споруди, знищено 118 медичних закладів, ще 628 медичних об'єктів пошкоджено. Від ворожого вогню постраждало 100 спортивних об'єктів. За підрахунком ЮНЕСКО, понад 150 культурних об'єктів в Україні частково або повністю зруйновано. В наведених прикладах воєнних злочинів порушено норми міжнародного законодавства, зокрема ми можемо спостерігати пряме порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року (Римського статуту) [14].

За підрахунками Офісу Генерального прокурора з 24 лютого 2022 року в Україні вчинено понад 72 тисячі воєнних злочинів. За словами представника з департаменту нагляду за розслідуванням злочинів, скоєних в умовах збройного конфлікту ОГП Миколи Говорухи, прокурори передали до суду обвинувальні акти щодо 105 осіб, і 29 з

них вже отримали вирок. Більшість осіб притягаються до відповідальності заочно. Керівник департаменту протидії злочинам вчинених в умовах збройного конфлікту Офісу Генпрокурора Юрій Белоусов в одному із своїх інтерв'ю повідомляв, що вже є 642 підозрювані особи, зокрема міністр оборони РФ, керівник головного штабу, керівники органів розвідки, сенатори і депутати держдуми, керівниця Центробанку РФ, міністр транспорту тощо. Головне управління розвідки Міністерства оборони України оприлюднює на офіційному сайті та постійно оновлює списки російських військовослужбовців, що брали участь у скоєнні воєнних злочинів проти цивільного населення, народу України [8].

Воєнні злочинці – особи, які скоїли злочини проти миру, воєнні злочини та злочини проти людяності. Вимоги щодо відповідальності воєнних злочинців зафіксовано в рішеннях Вашингтонської (1922 р.) і Женевської (1929 р.) конференцій, а також у Женевських конвенціях (1949 р.) Види і склади цих злочинів та міри покарання, що можуть застосовуватися до воєнних злочинців, визначені в статутах Нюрнберзького та Токійського трибуналів, а також у Законі Контрольної ради для Німеччини від 20 грудня 1945 року. За вказаними статутами воєнні злочинці можуть бути засуджені до покарань, які суд визнає справедливими. Принципи міжнародного права, визнані статутами Нюрнберзького і Токійського трибуналів, були підтверджені спеціальною резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 11 грудня 1946 року, а також її резолюціями від 13 лютого 1946 і 31 жовтня 1947 про кримінальну відповідальність воєнних злочинців [1].

23-тя сесія Генеральної Асамблеї ООН прийняла Конвенцію про незастосування строку давності до воєнних злочинів та злочинів проти людяності (1968 р.) , що унеможлиблює приховати факти воєнних злочинів та уникнути відповідальності.

В Загальній декларації прав людини (14 стаття) та Декларації ООН про право притулку 1967 забороняється надавати притулок тим, хто здійснив вчинки, що суперечать цілям і принципам ООН, воєнним злочинцям. Із 1 березня 2022 Прокурор Міжнародного кримінального суду в м. Гаазі К. Хан у відповідь на звернення 39 країн ініціював розслідування злочинів Російської Федерації проти України. Дії окупанта він кваліфікує як військові злочини та злочини проти людства. На кінець березня 2022 сім країн розпочали розслідування воєнних злочинів, скоєних Російською Федерацією в Україні (Литва, Німеччина, Польща, Словаччина тощо). 31 березня 2022 року Україна, Литва і Польща підписали Угоду про створення спільної слідчої групи для розслідування агресії РФ та її воєнних злочинів на території України [1].

Відповідальність воєнних злочинців за нормами міжнародного права (часто всупереч національному праву держави-правопорушника) та вилучення фізичних осіб, які скоїли воєнні злочини, злочини проти миру і безпеки людства, з юрисдикції держави-агресора розглядають як факт обмеження суверенітету держави у зв'язку зі здійсненою нею агресією, форму її політичної відповідальності.

Відповідальність за воєнні злочини несуть комбатанти, а також особи, що віддають їм накази. Комбатантами є особи, які входять до складу збройних сил воюючої країни та прирівняних до них формувань, та беруть участь безпосередньо у воєнних діях. Особи, що віддають їм накази є верховний головнокомандувач (Президент), а також інші військові та цивільні особи (як правило, державні службовці), які можуть віддавати прямі накази комбатантам.

Той факт, що злочин був скоєний особою за наказом уряду або начальника (чи то військового, чи цивільного) не звільняє цю особу від кримінальної відповідальності [13].

Притягнення до відповідальності здійснюється за результатами розгляду судових справ у Міжнародному кримінальному суді (м.Гаага, Нідерланди) або у створених трибуналах. Такими судами були, наприклад, Міжнародний кримінальний трибунал по Югославії та Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді. Також національні суди України можуть розглядати кримінальні справи за вчинення воєнних злочинів, передбачених кримінальним кодексом. Міжнародний кримінальний суд (МКС) – це міжнародний судовий орган, який розглядає справи у притягненні осіб за вчинення злочину геноциду, воєнних злочинів і злочинів проти людяності. Заснований на основі Римського статуту, прийнятого в 1998 році. Існує з липня 2002 року. І хоча МКС розташований у місті Гаазі, однак за бажанням Суду засідання можуть проходити у будь-якому місці.

Голова Ради ООН з прав людини Федеріко Вільєгас 30 березня 2022 року оголосив про створення Комісії для розслідування воєнних злочинів, скоєних під час вторгнення Росії в Україну. Комісію створили відповідно до резолюції Ради з прав людини від 4 березня 2022 року. Її завдання окреслюються збиранням, узагальненням та аналізом доказів порушень та зловживань, систематичну реєстрацію та зберігання інформації, документації та доказів, зокрема інтерв'ю, свідчення свідків та матеріали судової експертизи, відповідно до стандартів Головою комісії став Ерік Месе з Норвегії –колишній суддя Європейського суду з прав людини, колишній президент Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді та колишній суддя Верховного суду Норвегії. Також до складу Комісії увійшли Жасминка Джумхур із Боснії та Герцеговини й Пабло де Грейффа з Колумбії [16].

На сайті Офісу Генерально прокурора зазначається, що за вчинення воєнних злочинів особи несуть кримінальну відповідальність. Передбачається, що у випадку засудження воєнних злочинців Міжнародним кримінальним судом, вони нестимуть відповідальність у вигляді позбавлення волі строком до 30 років або

довічного позбавлення волі. Також Суд може призначати сплату штрафу чи конфіскацію активів, набутих внаслідок вчинення злочину, і, окремо, відшкодування шкоди потерпілим. За українським законодавством такі військові також нестимуть встановлене за конкретний злочин покарання, зокрема у виді позбавлення волі на строк до до 15 років або довічного позбавлення волі. Офіс Генерального прокурора України спільно з українськими та міжнародними партнерами створив ресурс warcrimes.gov.ua/ для належного документування воєнних злочинів та злочинів проти людяності, скоєних російською армією в Україні [13].

Перші рішення з приводу вчинення воєнних злочинів в Україні вже є. 26 лютого 2022 року Україна подала позов до Міжнародного суду ООН щодо порушення Росією Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. Також Україна відразу подала про запобіжні заходи, в якому, по суті, просить МС ООН наказати Російській федерації зупинити ведення війни в Україні. 16 березня 2022 року Міжнародний суд ООН у Гаазі задовольнив вимогу України щодо зупинення військового вторгнення Росії в Україну. Це рішення є обов'язковим для негайного виконання Росією відповідно до норм міжнародного права. Подальше продовження війни Кремлем тепер буде не просто порушення міжнародного права, а порушенням наказу однієї з найавторитетніших судових установ світу. Своїм наказом МС ООН обрав такі запобіжні заходи для РФ: Росія має негайно припинити так звану «військову операцію» на території України, а також Росія має забезпечити, аби будь-які військові або нерегулярні формування під її управлінням, контролем та за її підтримки не здійснювали жодних кроків на виконання цієї «військової операції». Одне з найостанніших рішень, прийнятих Міжнародним кримінальним судом у Гаазі, було видання в березні 2023 року міжнародних ордерів на арешт президента Росії Володимира Путіна і Уповноваженої з прав дитини РФ Марії Львової-Белової. Вони несуть відповідальність за вчинення воєнних

злочинів з приводу депортації населення (дітей) і незаконного переміщення населення (дітей) з окупованих територій України до Російської Федерації (це порушення статей Римського статуту) [17].

Отже, можна сказати, що незважаючи на наявність визначених правових норм захисту людини під час військових дій, у світі є факти вчинення злочинів проти людства. На жаль, як ми простежили на прикладі російсько-української війни, окремі країни дозволяють собі нехтувати міжнародним гуманітарним правом і вчиняють геноцид. Але міжнародна спільнота у вигляді вже згаданих судових інстанцій робить усе можливе, щоб воєнних злочинців притягнути до кримінальної відповідальності.

Таким чином, варто зауважити, що розвиток міжнародних відносин, взаємозалежність і взаємопов'язаність у світі зберігають фундаментальні протиріччя та провокують виникнення нерегульованих проблем і викликів у вигляді збройної агресії. Під час ведення війни, країни-агресори досить часто не дотримуються міжнародних нормативно-правових актів, які відстоюють та захищають життя військового та цивільного населення. Усі напруження світової спільноти в галузі регулювання миру та безпеки фактично нівелюються такими діями. Звичайно, є зрозумілим той факт, що війна і надалі буде залишатися одним із шляхів вирішення та задоволення політичних амбіцій країн світу, але потрібно враховувати, що за будь-яких обставин життя людини, основні права та свободи повністю обезцінювати не можна у жодному разі. Тому факти вчинення воєнних злочинів є ганебним явищем у сучасному світі XXI століття. Російсько-українська війна, на жаль, є свідченням цього. Ми можемо назвати сотні прикладів жорстокого поводження з військовим та цивільним населенням, але дії країни-агресора не тільки не можна пояснити в межах чинного міжнародного та національного законодавства, а й з боку морально-етичного міркування теж. Тому завданням світової спільноти залишається постійна та безперервна

робота над напрямками та способами притягнення до відповідальності за вчинення воєнних злочинів, вдосконаленням галузі міжнародної безпеки, аби країнам-агресорам, які розв'язують війни не було можливості ігнорувати правові норми захисту життя та гідності людини. Є абсолютно неприпустимим в сучасному демократичному світі використовувати в ході збройної агресії методи спланованого знищення людей.

Список використаних джерел:

1. Воєнні злочинці // Велика українська енциклопедія. <https://vue.gov.ua/>.
2. Волянюк А. Розмежування понять воєнний та військовий злочин / А.Волянюк. //Мілітарний. —26 листопада 2020. —Режим доступу <https://mil.in.ua/uk/blogs/rozmezhuвання-ponyat-voєnnyj-ta-vijskovyj-zlochyn/>
3. Гомон Д. Світова мапа війн. Де і за що сьогодні воює людство / Д. Гомон https://espresso.tv/article/2017/07/24/khto_z_kym_i_za_scho_voyuye_sogo_dni_v_sviti
4. Гратовський М, Короткий Т. Що таке воєнні злочини: визначення, історія виникнення, закони та юрисдикція / М.Гратовський, Т.Короткий. // ZMINA. —20 квітня 2022. —Режим доступу <https://zmina.info/instructions/shho-take-voєnni-zlochynu-vyznachennya-istoriya-vynyknennya-zakony-ta-yurysdykciya/>
5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (протокол II) від 8 червня 1977 року.// База даних «Законодавство України» / Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text

6. Закон України «Про національну безпеку України». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241. // База даних «Законодавство України» / Верховна рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

7. Індекс війни. Моніторинг воєнних конфліктів у світі 2022 року <https://ussd.org.ua/2023/01/20/indeks-vijny-monitoryng-voennyh-konfliktiv-u-sviti-2022-roku/>

8. Коломієць Д., Собенко Н. З початку вторгнення в Україні вчинено понад 72 тисячі воєнних злочинів / Д.Коломієць, Н.Собенко. // Суспільне.Новини. — 17 березня 2022. — Режим доступу <https://suspilne.media/417051-z-pocatku-vtorgnenna-v-ukraini-zafiksovano-ponad-72-tisaci-voennih-zlociniv-ogp/>

9. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях. // База даних «Законодавство України» / Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text

10. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі. // База даних «Законодавство України» / Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text

11. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України

(ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. // База даних «Законодавство України» / Верховна рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

12. Михайлов Д. Комісія ООН встановила осіб, причетних до воєнних злочинів в Україні / Д.Михайлов. // Суспільне.Новини. — 16 березня 2022. — Режим доступу <https://suspilne.media/416469-komisia-oon-vstanovila-osib-pricetnih-do-voennih-zlociniv-v-ukraini/>

13. Офіс Генерального прокурора // <https://warcrimes.gov.ua/qa.html>

14. Поліщук В. Топ-10 воєнних злочинів, вчинених армією нелюдів в Україні / В.Поліщук.// Армія INFORM. — 29 червня 2022. — Режим доступу <https://armyinform.com.ua/2022/06/29/top-10-voenyh-zlochyniv-vchynenyh-armiyeyu-nelyudiv-v-ukrayini/>

15. Римський статут Міжнародного кримінального суду. // База даних «Законодавство України» / Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

16. Сніжна В. Що таке воєнний та військовий злочин. Відповідальність / В.Сніжна. // Liga Zakon. — 22 березня 2022. — Режим доступу https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/209975_shcho-take-vonniy-ta-vyskoviy-zlochin-vdpovdalnst

17. Солдатенко М. Перше рішення з Гааги / М.Солдатенко. // Європейська правда. — 17 березня 2022. — Режим доступу <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/03/17/7136140/#:~:text=16%20%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%BD%D1%8F%202022%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83%20%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9,%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%20%D0%B4%D0%BE%20%D0%BD%D0%BE%D1%80%D0%BC%20%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0.>

18. Статут Нюрнберського трибуналу. http://iir-mp.narod.ru/int_law/nurnberg.htm

19. Шевердін М. Відповідальність за воєнні злочини / М.Шевердін. // Економічна правда. — 2 березня 2022. — Режим доступу <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/2/683095/>

Лазорик Тетяна Святославівна,
студентка 2 курсу Івано-Франківського фахового коледжу
Прикарпатського Національного університету ім. В. Стефаника
Науковий керівник: викладач-методист, спеціаліст вищої
категорії **Малиновська Ірина Володимирівна**

Перспективи притягнення воєнних злочинців до кримінальної відповідальності

Для розуміння аспектів даної теми найперше, нам потрібно зрозуміти і усвідомити хто такі воєнні злочинці і яку загрозу вони несуть проти миру та безпеки людства в цілому. Воєнні злочинці – це представники або очільники, як держави агресора в цілому, або ж найманці, що працюють на уряд держави агресора, що здійснюють серйозні порушення міжнародного гуманітарного права (порушення законів і звичаїв війни), за скоєння яких передбачено кримінальну відповідальність фізичних осіб на національному та міжнародному рівнях. Однак це не варто плутати з поняттям "військовий злочин", які посягають на порядок несення військової служби і є категорією національного кримінального права.

У преамбулі Римського Статуту зазначено, що міжнародні злочини це серйозні злочини, які викликають стурбованість усього світового співтовариства не мають залишатися безкарними. Статтею 5 Римського статуту юрисдикція МКС обмежена такими особливо тяжкими злочинами, як злочини геноциду, злочини проти людства, воєнні злочини, злочин агресії. Статут МКС не має визначення злочину агресії, оскільки при його формулюванні сторони не дійшли згоди. Формулювання складу цього злочину відбулося лише у 2010 році Резолюцією RC/Res.6 2010 року, за якою акт агресії означає застосування збройної сили державою проти суверенітету,

територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або яким-небудь іншим чином, несумісним із Статутом ООН, зокрема як акт агресії буде кваліфіковано: вторгнення; напад; будь-яка військова окупація; будь-яка анексія із застосуванням сили; бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави тощо.

МКС також має юрисдикцію щодо воєнних злочинів, зокрема коли вони скоєні в рамках плану чи політики або при великомасштабному вчиненні таких злочинів. Для цілей цього Статуту воєнні злочини означають: Серйозні порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року (ст. 8 Римського статуту) та інші серйозні порушення законів та звичаїв, які застосовуються в міжнародних збройних конфліктах у встановлених рамках міжнародного права (ст. 8 Римського статуту).

Попередньо розглянувши дані питання, ми зможемо більш детально обґрунтувати саму теорію для чого здійснюється воєнний злочин та його підґрунтя ведення в дію. Насамперед це пов'язано із гуманізацією війни шляхом формування законів та звичаїв війни — обмеження способів та методів її ведення через заборону певних видів зброї та набоїв, які завдавали непотрібних страждань, обмеження кола осіб та об'єктів, які могли бути об'єктом нападу.

Прикладом такого жорстокого поведіння та порушенням всіх норм міжнародного гуманітарного права, що стосуються тактики воєнних дій являється РФ. Війна яка триває вже рік, що почалася з повномасштабного терористичного наступу з боку російської федерації на території України та спричинення геноциду, що входив в плани нашого ворога, який за для власних цілей будував певну стратегію захоплення адміністративно-територіальних одиниць. Масове ураження з використанням артилерійської зброї по житлових, соціальних та промислових районах, стало причиною великої

кількості жертв. Не кажучи вже про довгих вісім років бойових дій, які розпочалися у 2014 році, на кордонах України та росії. На жаль сьогоднішні цифри постраждалих вражають, а злочини здійснені на теренах України РФ залишаються без наказаними. Коли відбудеться розплата за скоєнні діяння, і коли місце злочину буде закрито разом з питанням десятки тисяч вбивств. Скільки руйнівних заголовків повинна ще написати Україна звертаючись до світової спільноти для закінчення цієї чуми, а зараз з кожним днем ми стаємо свідками жорстокого поневолення наших воїнів, які через не покору втрачають життя.

РФ здійснила злочин проти багатьох країн порушивши всі умови Женевської конвенції та здійснює погрози щодо застосування ядерної зброї, нехтуючи всіма правилами ведення війни, що збільшує воєнні злочини про які ми щоденно дізнаємося із офіційних джерел масової інформації. На поточний період у зв'язку із вторгненням РФ до України зареєстровано декілька тисяч злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, які включають порушення законів та звичаїв війни, планування, підготовку або розв'язання та ведення агресивної війни, пропаганда війни і т.д. Окрім цього зареєстровано велика кількість злочинів проти основ національної безпеки: посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, державна зрада, диверсія і т.д. Також відкриті кримінальні провадження за відповідними статтями проти міністрів, депутатів, військового командування, інших посадовців, керівників правоохоронних відомств, пропагандистів РФ.

Притягнення воєнних злочинців до кримінальної відповідальності є важливою складовою боротьби проти злочинів, що вчиняються в контексті збройних конфліктів та воєнних дій. Міжнародне переслідування за воєнні злочини. Сьогодні одночасно існує декілька механізмів притягнення РФ та її керівництва до

відповідальності, зокрема засобами міжнародних судових інституцій та міжнародних воєнних трибуналів.

Воєнні трибунали *ad hoc* створювались для судового переслідування осіб та держав, відповідальних за серйозні порушення МГП, здійснені на території окремих країн (всім добре відомі Нюрнберзький і Токійський трибунали). Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба підтримав ініціативу створення Трибуналу з розгляду справи про злочин російської агресії проти України. В рамках чого вже підготовлено проект Декларації та заяви із закликом до створення трибуналу. Створення Трибуналу ніяк не перешкоджатиме, а доповнить наявні процеси в МКС, Міжнародному суді ООН (далі - МС) і ЄСПЛ Заява міністра закордонних справ України Дмитра Кулеби щодо створення Трибуналу для покарання керівництва Російської Федерації за злочин агресії проти України. З цього питання представник України в МС ООН Антон Кориневич пояснює, що потребує опрацювання питання створення спеціального трибуналу *ad hoc* на рівні ООН, розуміючи, що РФ має статус постійного члена Радбезу, що дає їй, можливість спекулювати, маніпулювати і зловживати цим статусом і відповідними наслідками, які виходять із цього статусу. Тим не менш, питання створення спеціального трибуналу залишається актуальним, оскільки МКС може розслідувати лише воєнні злочини, але не злочин агресії. Євген Крапів пояснює, що ні Україна, ні РФ не ратифікували Римський Статут з його додатками Примітка. На конференції, що відбувалась у 2010 р. у м. Кампала (Уганда) держави-сторони Римського статуту внесли в МКС не буде мати юрисдикційних повноважень щодо злочинів агресії, вчинених громадянами держав, які не є сторонами Римського Статуту, або на їх територіях; а також не може здійснювати юрисдикцію щодо акту агресії, який був вчинений державою-учасницею, якщо ця держава заявила про невизнання такої юрисдикції шляхом надсилання відповідної заяви Секретарю МКС., а РФ навіть відкликала власний

підпис. Стосовно ж воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду контручасть Росії не вимагається.

Першим постійно діючим органом міжнародної кримінальної юстиції є Міжнародний кримінальний суд (англ. International Criminal Court), який було засновано на основі Римського статуту, прийнятого в 1998 році, розташований у Гаазі (Нідерланди). МКС може розглядати злочини проти людства, воєнні злочини та злочини агресії, і його рішення є остаточним та безапеляційним. Нагадаю, що за зверненням 42 країн, що є найбільшим поданням в історії вказаного суду, МКС розпочато розслідування міжнародних злочинів в Україні, а прокурор МКС Карім Хан особисто ініціював розслідування щодо вторгнення РФ на територію України.

Україна підписала Римський статут 20 січня 2000 року, але не ратифікувала його, оскільки Конституційний Суд України заблокував цей процес висновком від 11.07.2001 р., у справі N 1-35/2001. Ця обставина не стала перешкодою для звернення України до МКС, оскільки п. 3 ст. 12 Римського статуту дозволяє державі за її заявою визнати юрисдикцію цього суду щодо конкретної ситуації й без ратифікації. Зазначу, що Україна вже двічі вказаним вище способом визнала юрисдикцію МКС:

17.04.2014 Україна подала декларацію до МКС та визнала його юрисдикцію для цілей виявлення, переслідування та засудження порушників за злочини, скоєні на території України з 21.11.2013 року до 22.02.2014 року. 08.09.2015 було подано другу декларацію якою юрисдикція Суду була прийнята для цілей виявлення, переслідування та засудження порушників за злочини, скоєні на території України з 20.02.2014 року без кінцевої дати. Зміни, внесені до Конституції України Законом № 1401-VIII від 02.06.2016 Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», розблокували можливість України визнати юрисдикцію МКС на умовах, визначених Римським статутом.

Подальша гармонізація вітчизняного законодавства та Римського Статуту є нагальною потребою для ефективного притягнення винних до кримінальної відповідальності за воєнні злочини. Зауважу, що така спроба мала місце. Так, законопроект № 2689 від 27.12.2019 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» було прийнято, і лише літом 2021 року було направлено на підпис Президенту України.

Наступним напрямком юридичної боротьби є звернення України до МС ООН (англ. International Court of Justice) у Гаазі, Нідерланди. Суть позову з яким звернулася наша країна зводиться до визнання фактів викривлення і тлумачення РФ терміну геноциду на Донбасі та планування геноциду в Україні. Зауважу, що 16 березня 2022 року МС оголосив наказ відповідно до якого: *prima facie* є юрисдикція, Росії відмовлено у закритті справи, справа буде розглянута по суті; збройний напад не може прикриватися звинуваченнями жертви агресії у геноциді; Суд не має жодних доказів на підтвердження тверджень Росії про геноцид на території України; питання є терміновим і подальші військові операції можуть завдати подальші непоправні трагічні наслідки для цивільного населення, оскільки так звана "спеціальна військова операція" Росії принесла вже величезну кількість жертв серед цивільного населення та цивільних об'єктів; Суд цитує резолюцію ГА ООН із засудженням російської агресії в Україні; Суд наказує Росії виконати такі тимчасові заходи, як негайно зупинити військові операції, початі 24.02.2022 на території України; забезпечити, щоб будь-які військові чи будь-які інші організації чи особи, які перебувають під російським контролем, не продовжували військові операції. Суд одноголосно наказує обом сторонам утриматися від дій, що погіршують ситуацію. Звісно цей наказ є лише попереднім рішенням МС, який не стосується рішення справи по суті, втім вже на цьому етапі Суд надав оцінку окремим неспроможним

аргументам РФ та застосував тимчасові заходи задля припинення військових дій. Таким чином, з метою притягнення до відповідальності винних у скоєнні воєнних злочинів варто продовжувати рух, у тому числі й на юридичному фронті [1].

Першим важливим кроком та розплатою з боку РФ стало те, що країни-члени заморозили близько 19 мільярдів євро активів, що належать російським олігархам та іншим прихильникам президента Путіна. Близько 300 мільярдів євро резервів російського центробанку були заблоковані. Хоча слова «заморожені» та «заблоковані» не означають «конфісковані», в нашому випадку зараз відіграє важливу роль час за яким ми так смиренно слідкуємо, бо з кожним днем ми все більше пізнаємо того звірства завданого Україні. Тому не потрібно мовчати, а навпаки згадати як розплатилися більшість людей за воєнні злочини.

Карл Деніц – перший лідер держави, якого покарали за воєнні злочини. Після смерті Гітлера у 1945 році він майже місяць обіймав посаду президента Третього Рейху, а до цього – гранд-адмірала та головнокомандувача флоту (Крігсмаріне). Деніца визнано винним у плануванні, ініціюванні та веденні агресивної війни, а також порушенні звичаїв ведення війни. Основні звинувачення стосувались ведення необмеженої підводної війни, затоплення без попередження суден, у тому числі цивільних суден нейтральних держав, а також видачу наказу не рятувати вцілілих з кораблів, атакованих підводним човном. Нюрнберзький трибунал засудив його до 10 років позбавлення волі.

Президент Іраку 1979-2003 років Саддам Хусейн був обвинувачений у підбурюванні та координації здійснення воєнних злочинів, а також злочинів проти людяності й геноциду. Спеціальний трибунал Іраку, який був створений відповідно до іракського законодавства і діяв у системі національного судоустрою, визнав його винним у вбивстві у 80-х роках 148 шіїтів в Ед-Дуджейлі та геноциді

іракських курдів. Хусейна засудили до страти через повішання і виконали вирок у 2006 році.

Тюремний термін отримав і екс-президент Аргентини Рейнальдо Біньйоне. Його визнали винним у вчиненні у 1970-х роках злочинів проти людяності: катування, вбивства та викрадення, скоєних коли він був командувачем військової бази Кампо-де-Майо у 1976-1978 роках. У 1982 році військова хунта фактично призначила його президентом Аргентини. Вирок екс-президенту виніс Федеральний кримінальний трибунал аж у 2010 році (до 2005 року в Аргентині діяла амністія для екс-членів хунти, яку скасував Верховний суд).

Цей перелік президентів можна було б продовжити прикладом Августо Піночета (Чилі) чи Слободана Мілошевича (Югославія, Сербія), та вони померли до того, як трибунали винесли свої рішення. Також наразі у Спеціальному трибуналі щодо воєнних злочинів, вчинених під час війни у Косово, триває провадження щодо Хашима Тачі – екс-президента Республіки Косово, якому висунуто обвинувачення у скоєнні численних воєнних злочинів та злочинів проти людяності під час війни у Косово, зокрема вбивствах та викраденні цивільних осіб, тортурах військовополонених тощо.

Тож притягти лідера країни до відповідальності за вчинені ним воєнні злочини, злочини проти людяності, геноцид чи агресію цілком можливо. Такі справи розглядали, як спеціально створені трибунали, так і національні суди чи навіть суди інших країн. Здебільшого для того, щоб такий розгляд відбувся, країні потрібна була зміна політичного режиму на демократичний та міжнародний тиск. І хоч кримінальні процеси зазвичай тривали досить довго, та злочинці все ж отримували свої вироки [2].

На сьогоднішній день ми маємо подібну ситуацію щодо видання рішення Палати досудового провадження схвалити ордер на арешт двох громадян РФ: чинного президента Володимира Путіна та уповноваженої президента з прав дитини Марії Львової-Белової, така

інформація була оприлюднена 17 березня 2023 році, президентом Міжнародного кримінального суду (МКС), що стала, без перебільшення, поворотною в історії. У Гаазі вирішили перевести на наступну стадію справу про масове викрадення українських дітей, щодо якої прокурор МКС зібрав достатньо доказів винуватості російського президента. Наразі у документах, які пішли на наступну процесуальну стадію, є "кілька сотень" епізодів про те, як дітей з окупованих росіянами українських територій перевезли до Росії, розірвавши їхній зв'язок з Україною, пояснив президент МКС. Ще від весни, а особливо улітку 2022 року Росія почала активну та масову депортацію українських дітей з окупованих територій. Частина викрадених маленьких українців та українок переміщували в Росію, частину – в окупований Крим (але є підозра, що звідти також направляли в Росію). Саме через доведену доказами причетність до цих злочинів суд схвалив ордери на арешт вже згаданих російських посадовців – Володимира Путіна та Марії Львової-Белової.

Перш за все, підкреслимо: масове вивезення окупантами людей, а не лише дітей, є воєнним злочином, що передбачений Римським статутом МКС. Серед інших порушень законів та звичаїв війни, що є кримінально караними, статут виділяє "переміщення частини населення окупованої території у межах чи за межі цієї території". Є величезна кількість доказів того, як окупанти насильно вивозили цілі сім'ї до РФ. Зокрема, є маса історій про те, як цивільні ставали жертвами таких злочинів, коли намагалися поїхати у Запоріжжя з оточеного Маріуполя. Далі ці родини розділеними везли до РФ, забираючи дітей у батьків. Саме тому Міжнародний кримінальний суд у Гаазі видав ордер на арешт російського диктатора Путіна, якого звинувачують у скоєнні воєнних злочинів в Україні. Йдеться про незаконну депортацію та переміщення понад 16 тисяч дітей із Донецької, Луганської, Харківської та Херсонської областей України до Росії. Проте реальна цифра може бути значно більшою. Що дає

Україні зокрема та світові загалом визнання Путіна кримінальним злочинцем.

Наслідки, що чекають на Путіна через звинувачення МКС. Зокрема, для МКС не діють жодні імунітети від кримінального переслідування. Навіть ті, що автоматично поширюються на всіх чинних глав держав (а також на прем'єрів та очільників МЗС). А отже, Путін може і навіть має бути затриманий та виданий в Гаагу – саме цього вимагає ордер, схвалений 17 березня.

Важливо зауважити, що справа проти Путіна ведеться не за українською скаргою чи позовом. В МКС в принципі держави не можуть ініціювати будь-яке провадження: це право має лише прокурор МКС, і робить він це на підставі доказів, зібраних його офісом у співпраці з іншими країнами, у тому числі з Україною. Коли готова "підозра" проти конкретного підозрюваного у вчиненні міжнародного злочину, прокурор звертається до суду, а саме до спеціальної Палати досудового провадження у рамках МКС (український аналог – "слідчі судді"), щоб та дала добро на затримання, арешт та видачу підозрюваних у Гаагу. Оскільки повноваження МКС є надзвичайно широкими (нагадаємо, що не діють навіть імунітети топ-дипломатів і лідерів держав), то вважають, що палата дає згоду на арешт лише тоді, коли попередні докази причетності людини до злочину здаються "залізобетонними". Саме цей етап вже пройшов Володимир Путін. Тепер його мають затримати у кожній зі 123 держав світу, що ратифікували статут МКС, якщо Путін полетить туди з візитом. Усі держави-учасники МКС ратифікували цю процедуру. За винесенням такого рішення не дуже, то і порадієш оскільки, сам Путін і без того давно не їздив за кордон, за винятком візитів до найближчих партнерів. Тепер, після публічного повідомлення про ордер МКС, його подорож до держав-учасниць Статуту є виключеною.

Володимир Путін став третім в історії світу чинним главою держави, щодо якого МКС видає ордер на арешт. Другим був

лівійський лідер Муаммар Каддафі, якого звинуватили у вчиненні воєнних злочинів проти цивільного населення під час громадянської війни у країні. Реалізувати цей ордер не вдалося, бо за чотири місяці Каддафі вбили. А історія першого, суданського лідера Омара аль-Башира, набагато цікавіша. Ордер проти аль-Башира МКС видав ще у 2009 році. Судан також не є членом МКС, тому тамтешній диктатор не надто переймався. Але для очільників держав важливо також їздити за кордон із візитами. Для лідера Судану, який на той час був найбільшою державою Африки, це тим більше важливо. Відтоді більшість іноземних візитів аль-Башир здійснював до держав, що не є сторонами Статуту (для антидемократичної держави цей вибір був загалом нескладним). При цьому аль-Башир боявся, що його літак перехоплять європейські військові, тому в перельотах його зазвичай супроводжували суданські винищувачі [3].

На разі всі ці приклади є безсумнівно вагомими для усвідомлення, що перше звинувачення проти Путіна в МКС є, безумовно, важливим. Але це – лише перший крок у міжнародному переслідуванні держави-агресора. І поки він не виріс до звинувачень у геноциді, цей крок – радше іміджевий, ніж такий, що матиме юридичні наслідки. Нам потрібно усвідомлювати це.

Список використаних джерел:

1. URL: <https://ips.ligazakon.net/>
2. URL: <https://dejure.foundation/>
3. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>

Маланчук Вікторія Сергіївна,
учениця 10 класу ліцею № 3 Івано-Франківської міської ради
Науковий керівник: вчитель суспільствознавчих дисциплін
ліцею № 3 Івано-Франківської міської ради
Середюк Тетяна Володимирівна

Шляхи удосконалення механізму притягнення воєнних злочинців до кримінальної відповідальності

У ХХ столітті у світі відбувалися не тільки велетенські прогресивні зміни й позитивні події, зокрема, зростання економіки і промисловості, стрімкий розвиток наукових досягнень, а й мали місце неймовірні прояви жорстокості, насильства, порушення прав людини. Так, у часи Другої світової війни мали місце масові вбивства людей, прояви жорстокості і незаконного насильства як відносно військових, так і проти мирного населення. Саме тому злочини проти миру і міжнародного правопорядку відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду визнані як «найбільш ненависними злочинами, тому що уособлюють цілком серйозний та руйнівний вплив на людську гідність, принижують та спричиняють деградацію особистості». Такі злочини несуть загрозу не лише конкретній особі, а й людській спільноті, довіллю, бо порушують правила людського співжиття і вчинюються в особливо жорстоких формах протиправної поведінки.

І теперішній час, коли то в одному, то в іншому регіонах планети спалахують конфлікти, які часто переростають у війни чи збройні конфлікти. Реальний приклад з боку окремих держав – агресія Росії проти України, і як наслідок – збільшилася кількість тяжких чи особливо тяжких злочинів, що вчиняються як проти військових, так і проти цивільного населення.

Не є винятком, і сьогоднішні події в Україні. Агресія РФ спричинила ряд воєнних злочинів проти українського суспільства, але наша законодавча база не є досконалою для встановлення відповідальності для всіх осіб причетних до збройного конфлікту. Україна виконала зобов'язання, взяті на себе перед світовим співтовариством, ратифікувала ряд міжнародних договорів, конвенцій, додаткових протоколів до них, завжди намагалася діяти відповідно до загальноновизнаних міжнародних актів.

Проте, значна кількість документів, прийнятих з метою захисту прав людини в умовах збройного конфлікту, регламентує лише окремі питання реалізації такого захисту і правила ведення воєнних дій. Деякі положення міжнародного гуманітарного права носять лише загальний, декларативний характер, оскільки не містять конкретних зобов'язань держав-учасників і механізмів контролю за їх виконанням. Неможливість примирення з безкарністю організаторів та виконавців міжнародних злочинів в рамках міжнародного гуманітарного права покликало міжнародну спільноту до діяльності, метою якої було притягнути вказаних осіб до відповідальності та судити їх не тільки за законами національного права, але й міжнародного. Саме ця діяльність і мала результатом появу і розвиток в міжнародному праві концепції індивідуальної кримінальної відповідальності.

Протягом свого існування людство завжди використовувало війну як дієвий, але в той же час і безжальний спосіб вирішення конфліктів, чи досягнення своїх політичних, економічних потреб. За свідченнями вчених у світі за його історію було спричинено більше ніж 15 тисяч війн, які забрали мільярди людських життів. Сутність людської цивілізації полягає в прагненні миру і обмеженні насильства. Незаконне вторгнення Росії в Україну – беззаперечний злочин. Тому сьогодні актуальним є питання, яке виникає у необхідності розмежування та конкретизації поняття «Воєнний» та «Військовий» злочин.

Не дивлячись на деяку лінгвістичну співзвучність двох слів, у юридичній площині вони мають зовсім інші значення.

Більшість науковців вважають, що поняття «воєнний злочин» виникло у другій половині XIX століття, коли було прийнято Женевську конвенцію 1864 р. «Про поліпшення долі поранених і хворих воїнів в діючих арміях» та ряд інших документів, що регулювали порядок ведення воєнних дій. Саме вона дала поштовх для розвитку всього міжнародного гуманітарного права, та регламентації правил ведення бойових дій і відповідно до закріплення понять «Закони війни» та «Воєнні злочини». Тобто, воєнним злочином за нормами міжнародного права виступають дії, які являють собою свідоме порушення загальноприйнятих звичаїв та правил війни, тобто порушення так званих «Законів війни». Іншими словами це порушення нормативних приписів міжнародних актів.

Сам термін «воєнний злочин» з'явився лише в 1945 році у ст. 6 Статуту Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі, де зазначалося, що такими слід вважати порушення законів і звичаїв війни, що включають вбивства, жорстоке поводження або депортацію цивільного населення на окупованих територіях, вбивство або жорстоке поводження з військовополоненими, вбивство заручників, розкрадання державної або приватної власності, безглузде руйнування населених пунктів, що не зумовлене військовою необхідністю.

Друга світова війна внесла свої корективи і в систему міжнародного права, стало зрозуміло, що потрібно не тільки встановити перелік заборонених дій (які підпадають під поняття «Воєнний злочин» та «Злочини проти миру»), але і закріпити механізми притягнення винних до міжнародно-кримінальної відповідальності. Як результат в 6 статті Статуту Міжнародного воєнного трибуналу (Статут Нюрнберзького трибуналу) було перелічено конкретні дії, які підпадають під склад воєнного злочину, а саме вбивство, катування чи взяття у рабство чи для інших цілей

цивільного населення окупованої території; вбивство чи катування військовополонених чи осіб, які знаходяться у морі; вбивство заручників; пограбування державної чи приватної власності та інші.

Воєнні злочини, відповідно до ст. 8 Римського статуту, – це злочини, які безпосередньо пов'язані та здійснюються протягом збройного конфлікту (як міжнародного, так і неміжнародного характеру), та які вчиняються у рамках плану або політики, або ж при широкомасштабному їх вчиненні. Їх також можна назвати серйозними порушеннями міжнародного гуманітарного права (законів і звичаїв війни).

Відмітимо ще й те, що ст. 8 Римського статуту містить вичерпний перелік дій, які вважаються воєнними злочинами у збройних конфліктах міжнародного та неміжнародного характеру. Після цього у 1949 році був підписаний новий пакет Женевських конвенцій, які вступили в силу у 1950 році, і в своїх положеннях продублювали вже зазначені склади кримінальних правопорушень як «Воєнні злочини».

Варто зауважити, що найбільш актуальним міжнародним актом у питаннях перелічення «Воєнних злочинів» виступає Римський статут Міжнародного кримінального суду, підписаний у 1998 році, а набрав законну силу у 2002 році, актуальність даного акту полягає в тому, що він зміг не тільки консолідувати в собі всі склади «Воєнних злочинів» які були розкидані серед багатьох міжнародних джерел міжнародного гуманітарного права, але і зміг надати тлумачення кожному з них, для того, щоб не було декількох трактувань даних понять. Одним з ключових моментів який відділяє «Воєнні злочини» від інших кримінальних дій є те, що обов'язковою умовою під час їх вчинення є факт наявності збройного конфлікту. Відповідно до норм Римського статуту «Воєнні злочини» можуть реалізовуватися як під час міжнародного збройного конфлікту, тобто між двома і більше країнами, так і під час збройного конфлікту, який

проходить всередині однієї держави, але без зовнішнього іноземного втручання.

Також, при дослідженні виявлено чотири ознаки воєнних злочинів: 1) вчинення дій, що вважаються серйозними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права; 2) об'єктом посягання є підзахисні особи (особи, що знаходяться під захистом) та їх права; 3) такі дії вчиняються комбатантами або особами, які можуть віддавати їм накази; 4) ці дії вчиняються під час збройного конфлікту, і є з ним пов'язаними.

Таким чином, воєнним злочином вважається міжнародний злочин, що умисно чи з грубої необережності вчиняється комбатантом та прирівняними до них особами чи по відношенню до них цивільною особою під час збройного конфлікту і полягає у масовому і серйозному порушенні норм міжнародного гуманітарного права та посягає на підзахисних осіб та їх права.

Зважимо, що сьогодні, коли Росія веде війну проти Україні дуже часто ми чуємо про притягнення Росії до відповідальності за «військові злочини». На мою думку, це категорично неправильно, оскільки відповідальність за воєнні злочини суттєво відрізняються від військових правопорушень.

Внесення відповідних змін до Кримінального кодексу України пов'язане зі своєчасною та ефективною реакцією законодавства на загрозу інтересам держави та безпеці її громадян. Тому, всі склади «Військових злочинів» прямо передбачені в єдиному джерелі національного кримінального права –Кримінальному кодексі, а саме в ХІХ Розділі, що має назву «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (Військові кримінальні правопорушення)». У ч.1 ст. 401 наводиться визначення військового злочину, за яким ним виступає передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені

військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів.

До особливих ознак вказаних злочинів, ми можемо віднести: об'єкт – встановлений порядок проходження військової служби та суб'єкт –військовослужбовці ЗСУ та інших державних органів.

Отже, військовими злочинами, є злочинні діяння передбачені саме Кримінальним кодексом України. Українське законодавство не містить визначення поняття «воєнний злочин». Попри відсутність законодавчого визначення воєнних злочинів, деякі з тих, що передбачені ККУ, є саме воєнними, а саме:• мародерство (стаття 432 ККУ);• насильство над населенням у районі воєнних дій (стаття 433 ККУ);• погане поводження з військовополоненими (стаття 434 ККУ);• незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання ними (стаття 435 ККУ).

Відповідно до ст. 17 Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу. Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України. Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Це означає, що на Збройні Сили України покладаються важливі функції державної внутрішньої та зовнішньої політики. Від належного виконання військовими формуваннями покладених на них державою й суспільством обов'язків залежить забезпечення національної безпеки нашої країни. Тому актуальність порушень вимог чинного законодавства щодо встановленого порядку несення чи проходження військової служби полягає у їх безпосередньому зв'язку із

забезпеченням конституційних засад України. Злочини у військовій сфері природно сприяють розвінчанню авторитету державної влади, поширенню у суспільстві страху перед зовнішніми та внутрішніми загрозами, аномії, аморальності, неповаги до військовослужбовців та знижують престижність військової служби.

У нормах Особливої частини Кримінального Кодексу України законодавцем не закріплене визначення поняття «воєнний злочин», тому науковці – представники кримінального права трактують його по-різному. Наприклад, як: «винне, суспільно небезпечне, протиправне та каране діяння, що полягає в порушенні встановлених основними принципами міжнародного права *juscogens*, міжнародним гуманітарним правом правил ведення збройних конфліктів міжнародного та неміжнародного».

Отже, поняття «воєнний злочин» є збірним, має «подвійну» (дуалістичну) природу й об'єднує групу серйозних порушень правил ведення бойових дій («законів війни»), норм і принципів міжнародного гуманітарного права, пов'язаних із вчиненням суспільно небезпечних діянь, які спрямовані на планування, підготовку й розв'язування агресивної війни чи збройного конфлікту. Виходячи з цього, воєнний злочин визначимо як суспільно небезпечне діяння, яке серйозно порушує звичаї чи правила ведення війни або спрямоване на планування, підготовку й розв'язування агресивної війни. Вони є одним із видів міжнародних злочинів, відповідальність за які передбачена у низці міжнародних договорів. Згідно з міжнародним правом дані злочини посягають на встановлений основними принципами міжнародного права й міжнародним гуманітарним правом порядок ведення збройних конфліктів міжнародного й неміжнародного (внутрішнього) характеру.

До особливостей воєнних злочинів учені також відносять те, що вони посягають і на осіб, які знаходяться під захистом міжнародного гуманітарного права, чи на їх права, тобто є потерпілими. Саме тому

міжнародному гуманітарному праву притаманне особливе поняття «підзахисні особи» для позначення того, з метою захисту чийх інтересів воно діє. Підзахисні особи найбільш вразливі й беззахисні, з огляду на це їх захоплення чи знищення не приносить жодної воєнної переваги, тому такі дії вважаються воєнними злочинами. Підсумуємо, що ці злочини можуть порушувати принципи міжнародного гуманітарного права, що не становить безпосередньої загрози для підзахисних осіб і об'єктів. Власне наголосимо, до таких слід віднести принизливе поводження, примусові роботи, порушення права на справедливий судовий розгляд, вербування дітей, які не досягли 15 років, глумління над мертвими чи могилами.

Стосовно об'єктивної сторони воєнних злочинів зауважимо, що у переважній більшості вони вчинюються шляхом дії (дій), тобто активної поведінки суб'єкта. Диспозиція воєнних злочинів є бланкетною, бо не вказує конкретних ознак злочину або називає тільки частину із них, і для з'ясування змісту ознак злочину відсилає до інших нормативних актів, які не є законами про кримінальну відповідальність. Об'єктивна сторона воєнних злочинів передбачає вчинення дій, що вважаються серйозними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права, а саме: Женевських конвенцій 1949 р., Додаткових протоколів до них 1977 р., Гаазьких конвенцій 1899 р., 1907 р. і 1954 р., Протоколу про захист культурних цінностей під час військових конфліктів 1954 р., Конвенції про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1976 р. і низки інших документів у сфері міжнародного гуманітарного права, а також грубі порушення звичаєвих норм міжнародного гуманітарного права. Крім того, на думку науковців, особливістю воєнних злочинів є те, що вони являють собою «складну і розгалужену діяльність багатьох осіб», здійснювану впродовж багатьох років і навіть десятиліть. Відмітимо, що більшість воєнних злочинів може мати характер триваючих і продовжуваних.

Триваючий воєнний злочин – це дія або бездіяльність, поєднані з подальшим тривалим невиконанням обов'язків, покладених на винного міжнародним кримінальним правом (наприклад, захоплення заручників із захищених осіб). Триваючий воєнний злочин починається з моменту вчинення злочинної дії, а закінчується дією самого винного, спрямованою на припинення злочину, або настанням обставин, що перешкоджають його вчиненню.

Продовжувані воєнні злочини – це низка тотожних злочинних дій, спрямованих до спільної мети, що становлять у сукупності єдиний злочин (наприклад, тероризування мирного населення на окупованих територіях; нанесення ударів по будівлях, медичних установах і транспортних засобах). Початком продовжуваного злочину вважається вчинення першої дії (бездіяльності) із декількох тотожних дій, що становлять один продовжуваний злочин, а кінцем - момент вчинення останньої злочинної дії¹. У багатьох складах воєнних злочинів юридичного значення набувають ті ознаки об'єктивної сторони, які традиційно визнаються факультативними (час, місце, обстановка, зброя, засоби і спосіб вчинення злочину).

Більшість воєнних злочинів одночасно характеризується часом, місцем і обстановкою їх вчинення. Так, у Женевських конвенціях і Додаткових протоколах до них вказується на ситуацію міжнародного конфлікту, з одного боку, і збройного конфлікту неміжнародного характеру – з іншого. На це звертають увагу й інші учені кримінального права. Зокрема, дії, які утворюють об'єктивну сторону, обов'язково мають вчинятися під час збройного конфлікту як «акт війни» і бути пов'язаними з ним, інакше їх слід віднести до загальнокримінальних злочинів. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони будь-якого злочину є вина, поняття якої закріплене у ст. 23 КК України.

У вітчизняній доктрині кримінального права таким психологічним характеристикам відповідає визначення прямого

умислу, за якого особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає неминучість або реальну можливість настання суспільно небезпечних наслідків і бажає їх настання.

Таким чином, міжнародне кримінальне право через «намір» допускає можливість прямого умислу як щодо діяння, так і щодо його наслідків. Прямий умисел винного можливий у воєнних злочинах як із формальним, так і з матеріальним складом. Усвідомлення у визначенні суб'єктивної сторони злочину в міжнародному кримінальному праві означає розуміння особою вчиненого нею акту поведінки і його можливого (або бажаного) результату. Необережна вина у вчиненні воєнних злочинів, на переконання науковців, за міжнародним кримінальним правом є юридично неможливою, оскільки суб'єктивна сторона («свідоме» і «навмисне» заподіяння шкоди) виключає необережність і у вигляді недбалості, і у вигляді легковажності. Проте висловлюється думка, що воєнні злочини можуть вчинятися і з грубої необережності. Однак форма вини визначається окремо у конкретному складі злочину.

Зазначимо і те, що суб'єктом воєнних злочинів у переважній більшості є комбатанти або особи, які можуть віддавати накази. Комбатанти – (від фр. *combattant*) у міжнародному праві особи, які входять до складу збройних сил воюючої країни, безпосередньо беруть участь у воєнних діях. Отже, виконання наказів комбатантів або осіб, які можуть їх віддавати, держави покладають на свої збройні сили і прирівняні

Злочини проти миру і міжнародного правопорядку до них формування, рухи опору, населення неокупованої території, яке стихійно береться за зброю при наближенні ворога, партизан тощо. Вважається, що такі особи отримали від держави право вести збройну боротьбу і в даному випадку виступають як її представники. Саме на комбатантів покладається безпосередній обов'язок втілювати в життя норми міжнародного гуманітарного права, оскільки лише вони мають

законне право вести воєнні дії. Міжнародне право встановлює не лише особисту, а й командну відповідальність за воєнні злочини. Так, командир певного військового об'єднання несе відповідальність за порушення його підлеглими норм міжнародного гуманітарного права у тому випадку, якщо він володів інформацією про можливість вчинення ними правопорушень, проте не доклав зусиль для їх попередження чи припинення згідно зі ст. 86 I Протоколу до Женевських конвенцій 1949 р. Крім комбатантів, обов'язок дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права покладається на інших осіб, які можуть віддавати їм безпосередні накази, наприклад, главу держави, який є головнокомандувачем збройних сил країни.

Таким чином, можемо зазначити, що юридично правильний аналіз складу злочину є важливим для правильної кваліфікації вчиненого особою діяння для можливості притягнення винного до кримінальної відповідальності. Отже підсумовуючи стверджуємо, що воєнний злочин найчастіше вчиняється шляхом свідомої вольової поведінки особи.

05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року РФ напала на Україну. З цього моменту для українців розпочалась нова дійсність, – воєнний стан. Збройна агресія РФ, порушення норм міжнародного гуманітарного права (далі – МГП) та міжнародного кримінального права, продемонстрували всьому світу крихкість архітектури світової безпеки, яка фактично була сформована після Другої Світової Війни.

За 23 добу українського спротиву, потерпаючи від авіабомбардування, ракетних ударів і відбиваючи наступ окупантів, українське суспільство акумулювалось та пристосувалось до нової, страшної дійсності. Військові знищують ворога, волонтери забезпечують потреби військових, а правоохоронці здійснюють фіксацію воєнних злочинів. За даними ОГП ведеться досудове розслідування більш ніж 1700 вказаних злочинів. СБУ збирає дані щодо цих злочинів через телеграм-бот, а ОГП запустив інформаційний

ресурс завдяки якому відбувається централізований збір і аналітичне опрацювання даних. Фіксація наслідків воєнних злочинів є необхідною умовою для притягнення воєнних злочинців до відповідальності.

Пригадаймо, що ще у преамбулі Римського Статуту зазначено, що міжнародні злочини це серйозні злочини, які викликають стурбованість усього світового співтовариства не мають залишатися безкарними. Статтею 5 Римського статуту юрисдикція МКС обмежена такими особливо тяжкими злочинами, як злочини геноциду, злочини проти людства, воєнні злочини, злочин агресії.

Статут МКС не має визначення злочину агресії, оскільки при його формулюванні сторони не дійшли згоди. Формулювання складу цього злочину відбулося лише у 2010 році Резолюцією, за якою акт агресії означає застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або яким-небудь іншим чином, несумісним із Статутом ООН, зокрема як акт агресії буде кваліфіковано: вторгнення; напад; будь-яка військова окупація; будь-яка анексія із застосуванням сили; бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави тощо.

МКС також має юрисдикцію щодо воєнних злочинів, зокрема коли вони скоєні в рамках плану чи політики або при великомасштабному вчиненні таких злочинів. Для цілей цього Статуту воєнні злочини означають:

1. серйозні порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року;
2. інші серйозні порушення законів та звичаїв, які застосовуються в міжнародних збройних конфліктах у встановлених рамках міжнародного права.

Варто звернути увагу, що військові кримінальні правопорушення – це передбачені Розділом XIX КК правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів (ч. 1 ст. 401 КК).

Чинний КК містить 34 склади військових злочинів, які були вітчизняним вченими систематизовані на наступні групи діянь:

1) злочини проти порядку підлеглості та військової гідності (ст. 402-406 КК);

2) злочини проти порядку проходження військової служби (ст. 407-409 КК);

3) злочини проти порядку збереження та користування військовим майном (ст. 410-413);

4) злочини проти порядку експлуатації військової техніки (ст. 414-417 КК);

5) злочини проти порядку несення бойового чергування та інших спеціальних служб (ст. 418-421 КК);

6) злочини у сфері охорони державної таємниці (ст. 422 КК);

7) військові службові злочини (ст. 425-426 КК);

8) злочини проти порядку несення військової служби на полі бою та в районі бойових дій (ст. 427-432 КК);

9) злочини, відповідальність за які передбачена міжнародними конвенціями та договорами (ст. 434-435 КК).

Вітчизняне кримінальне законодавство, крім військових, встановлює кримінальну відповідальність й за злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (Розділ XX КК), серед них особливої уваги заслуговують: пропаганда війни (ст. 436 КК); планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 КК); порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК); геноцид (ст. 442 КК).

Удосконалення вітчизняного кримінального права є вкрай важливим завданням, не лише з позиції виконання Україною взятих на себе зобов'язань та рекомендацій, але й з позиції забезпечення українських правоохоронців належними інструментами для правової кваліфікацій воєнних злочинів, оскільки ефективна робота МКС може відбуватися за умови ефективного переслідування воєнних злочинців нашою країною та її правоохоронними органами.

Міжнародне переслідування за воєнні злочини. Сьогодні одночасно існує декілька механізмів притягнення РФ та її керівництва до відповідальності, зокрема засобами міжнародних судових інституцій та міжнародних воєнних трибуналів.

Отож воєнні трибунали створювались для судового переслідування осіб та держав, відповідальних за серйозні порушення МГП, здійснені на території окремих країн (всім добре відомі Нюрнберзький і Токійський трибунали).

Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба підтримав ініціативу створення Трибуналу з розгляду справи про злочин російської агресії проти України. В рамках чого вже підготовлено проект Декларації та заяви із закликом до створення трибуналу. Створення Трибуналу ніяк не перешкоджатиме, а доповнить наявні процеси в МКС, Міжнародному суді ООН (далі – МС) і ЄСПЛ Заява міністра закордонних справ України Дмитра Кулеби щодо створення Трибуналу для покарання керівництва Російської Федерації за злочин агресії проти України.

З цього питання представник України в МС ООН Антон Кориневич пояснює, що потребує опрацювання питання створення спеціального трибуналу на рівні ООН, розуміючи, що РФ має статус постійного члена Радбезу, що дає їй, можливість спекулювати, маніпулювати і зловживати цим статусом і відповідними наслідками, які виходять із цього статусу. Тим не менш, питання створення спеціального трибуналу залишається актуальним, оскільки МКС може

розслідувати лише воєнні злочини, але не злочин агресії. Євген Крапів пояснює, що ні Україна, ні РФ не ратифікували Римський Статут з його додатками. На конференції, що відбувалась у 2010 р. у м. Кампала (Уганда) держави-сторони Римського статуту внесли в МКС не буде мати юрисдикційних повноважень щодо злочинів агресії, вчинених громадянами держав, які не є сторонами Римського Статуту, або на їх територіях; а також не може здійснювати юрисдикцію щодо акту агресії, який був вчинений державою-учасницею, якщо ця держава заявила про невизнання такої юрисдикції шляхом надсилання відповідної заяви Секретарю МКС., а РФ навіть відкликала власний підпис. Стосовно ж воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду контрчасть Росії не вимагається.

Першим постійно діючим органом міжнародної кримінальної юстиції є Міжнародний кримінальний суд (англ. International Criminal Court), який було засновано на основі Римського статуту, прийнятого в 1998 році, розташований у Гаазі (Нідерланди).

Нагадаю, що за зверненням 42 країн, що є найбільшим поданням в історії вказаного суду, МКС розпочато розслідування міжнародних злочинів в Україні, а прокурор МКС Карім Хан особисто ініціював розслідування щодо вторгнення РФ на територію України.

Україна підписала Римський статут 20 січня 2000 року, але не ратифікувала його, оскільки Конституційний Суд України заблокував цей процес висновком від 11.07.2001 р., у справі N 1-35/2001. Ця обставина не стала перешкодою для звернення України до МКС, оскільки п. 3 ст. 12 Римського статуту дозволяє державі за її заявою визнати юрисдикцію цього суду щодо конкретної ситуації й без ратифікації.

Зазначу, що Україна вже двічі вказаним вище способом визнала юрисдикцію МКС:

1. 17.04.2014 року Україна подала декларацію до МКС та визнала його юрисдикцію для цілей виявлення, переслідування та засудження

порушників за злочини, скоєні на території України з 21.11.2013 року до 22.02.2014 року;

2.08.09.2015 року було подано другу декларацію якою юрисдикція Суду була прийнята для цілей виявлення, переслідування та засудження порушників за злочини, скоєні на території України з 20.02.2014 року без кінцевої дати.

Зміни, внесені до Конституції України Законом № 1401-VIII від 02.06.2016 Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», розблокували можливість України визнати юрисдикцію МКС на умовах, визначених Римським статутом.

Подальша гармонізація вітчизняного законодавства та Римського Статуту є нагальною потребою для ефективного притягнення винних до кримінальної відповідальності за воєнні злочини. Зауважу, що така спроба мала місце. Так, законопроект № 2689 від 27.12.2019 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» було прийнято, і лише літом 2021 року було направлено на підпис Президенту України.

Наступним напрямком юридичної боротьби є звернення України до МС ООН (англ. International Court of Justice) у Гаазі, Нідерланди. Суть позову з яким звернулася наша країна зводиться до визнання фактів викривлення і тлумачення РФ терміну геноциду на Донбасі та планування геноциду в Україні. Зауважу, що 16 березня 2022 року МС оголосив наказ відповідно до якого: є юрисдикція, Росії відмовлено у закритті справи, справа буде розглянута по суті; збройний напад не може прикриватися звинуваченнями жертви агресії у геноциді; Суд не має жодних доказів на підтвердження тверджень Росії про геноцид на території України; питання є терміновим і подальші військові операції можуть завдати подальші непоправні трагічні наслідки для цивільного населення, оскільки так звана «спеціальна військова операція» Росії принесла вже величезну кількість жертв серед цивільного населення та

цивільних об'єктів; Суд цитує резолюцію ГА ООН із засудженням російської агресії в Україні; Суд наказує росії виконати такі тимчасові заходи, як негайно зупинити військові операції, початі 24.02.2022 на території України; забезпечити, щоб будь-які військові чи будь-які інші організації чи особи, які перебувають під російським контролем, не продовжували військові операції. Суд одноголосно наказує обом сторонам утриматися від дій, що погіршують ситуацію. Звісно цей наказ є лише попереднім рішенням МС, який не стосується рішення справи по суті, втім вже на цьому етапі Суд надав оцінку окремим неспроможним аргументам рф та застосував тимчасові заходи задля припинення військових дій. Таким чином, з метою притягнення до відповідальності винних у скоєнні воєнних злочинів варто продовжувати рух, у тому числі й на юридичному фронті.

Суд ООН неодноразово зазначав, що його накази про забезпечувальні заходи є обов'язковими до виконання сторонами. Тобто нинішні дії росії, яка відкрито порушує наказ однієї з найавторитетніших судових установ, є ще одним порушенням міжнародного права. Одним із юридичних наслідків цього є те, що в Україні з'являється потенційна підстава просити про виплату заподіяної внаслідок цього шкоди. МС ООН допустив можливість подати окрему вимогу з цього приводу в справі братів LaGrand. Наразі жодна країна ще не заявляла подібних вимог – але Україні не звикати створювати прецеденти у міжнародному судочинстві.

19 квітня 2023 р. відбулася, поза сумнівом, головна подія тижня. В середу Міжнародний суд ООН оприлюднив перше, проміжне рішення у справі «Україна проти Росії» – наказ про тимчасові заходи. Цей документ лишив чимало запитань. Хто хотів, той побачив у ньому «перемогу» (зокрема, суд зобов'язав Росію відновити Меджліс); так само, за бажання в ньому нескладно знайти «зраду» (за подіями на Сході України суд відмовив у тимчасових заходах проти рф).

Міжнародний суд ООН не лише підтвердив, що може і надалі розглядати скаргу на дискримінацію кримських татар та українців в Криму, але також затвердив попередні заходи з трьох пунктів: 1) рф має утриматись від збереження або накладання нових обмежень на можливості кримськотатарської спільноти зберігати свої представницькі інституції, включаючи Меджліс; 2) рф має забезпечити доступність освіти українською мовою; 3) обидві сторони (і Україна, і рф) мають утримуватись від дій, які б погіршували або розширювали предмет спору (тобто порушення прав меншин), або ускладнювали його розв'язання. (Цей пункт хоч і спрямований до обох держав-в дійсності він не накладає обмежень на Україну).

Отже, ми маємо точно розуміти, що це все, що діється навколо нас це не просто так пройде і не буде мати наслідків. За кожен злочин рано чи пізно потрібно буде розрахуватися всім, від простого підлеглого солдата, до головного керівництва.

Злочин є складним та багатограним явищем, яке включає різноманітні дії, що завдають шкоди суспільству та порушують закони та норми правопорядку. Також кожен Злочин має свої наслідки: Він може завдати шкоди жертвам, спричинити матеріальні, фізичні, психологічні та інші збитки. Він також може мати наслідки для злочинців, такі як юридична відповідальність, покарання та вплив на їхнє життя та майбутнє. Вони були завжди, від початку людства, тільки тоді за них люди віддавали свої життя перед усіма на площах та не мали можливості пожалкувати про скоєне.

Теж у нашому суспільстві існують «Військові злочини», які несуть за собою набагато більші наслідки для всіх злочинців. Військовий злочин є серйозним порушенням міжнародного гуманітарного права та прав правил ведення воєнних конфліктів. Такий злочин має дуже важкі наслідки: Він може призвести до тяжких порушень прав людини, включаючи смерть, тортури, насильство, сексуальне насильство, етнічну чистку та інші злочини проти

цивільного населення та військовополонених. Військовий злочин також може мати довготривалі наслідки для жертв, включаючи фізичні, психологічні, соціальні та економічні збитки.

Не забуваємо про людей які роблять зараз на території нашої держави жорстокі, тяжкі, не зрозумілі нашому суспільству дії, які також вважаються військовими злочинами. Сподіваюся, наші адвокати доб'ються справедливості і всі винні будуть покарані належним чином та в швидкому порядку. Тому що покарання військових злочинців важливо для забезпечення справедливості: Забезпечення відповідальності військових злочинців є важливим аспектом боротьби з безкарністю та забезпечення справедливості для жертв військових злочинів. Це включає проведення незалежних та справедливих розслідувань, судових процесів та належного покарання відповідних осіб.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к96-вр>
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. No 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20210328#Text> (дата звернення: 31.03.2021).
3. Устав Международного Военного Трибунала для суда и наказания главных военных преступников европейских стран оси (Принят в г. Лондоне 8 августа 1945 года). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
4. Римський статут Міжнародного кримінального суду. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
5. Кучевська С. П. Проблеми гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту Міжнародного

кримінального суду : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2008. 3
13 арк. С. 93.

6. Репецький В.М., Лисик В.М. Поняття та ознаки воєнних
злочинів. Альманах міжнародного права. Вып. 1, 2009. С. 120-125.

7. Онлайн-газета «Українська правда». URL:
<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/04/20/7064741/>

Малярчук Вікторія Іванівна,
ліцеїстка ІІ курсу (10 класу) Івано-Франківського фізико-
технічного ліцею-інтернату Івано-Франківської обласної ради
Науковий керівник: вчитель правознавства Івано-
Франківського фізико-технічного ліцею-інтернату Івано-Франківської
обласної ради **Остап'юк-Субичева Марія Василівна**

Волонтерська діяльність: міжнародно-правові засади.
Волонтерська діяльність в умовах війни в Україні та світі

Термін «волонтерство» сьогодні можна почути з усіх сторін, особливо на тему війни. Але це не дивно, адже війна завжди була умовним рушієм популяризації волонтерства, та й сам термін «волонтер» з самого початку ніс зовсім не те значення до якого ми звикли. В умовах сучасної російсько-української війни діє величезна кількість волонтерів та волонтерських організацій. Але не варто забувати, що під час воєнного стану деякі закони можуть містити зміни. Наше завдання якраз з'ясувати особливості нормативно-правової засади волонтерської діяльності.

Про волонтерський рух в Україні сьогодні з захопленням говорять у багатьох країнах світу, називаючи це явище унікальним. Розквіт волонтерської діяльності у нас припав на час Революції Гідності і початок війни на Донбасі. У надзвичайно складний період саме цей рух об'єднав суспільство, створив дієву структуру громадських організацій, груп людей, готових взяти на себе вирішення найбільш нагальних і болючих проблем держави [8]. І слушно зауважив Мазій І, адже сьогодні безліч іноземців беруть приклад з сили духу українських волонтерів.

Важливість волонтерства в теперішній час є одним із тих питань, яке не обговорюють, адже волонтери - це насамперед люди, які

захищають життя інших людей, зберігаючи націю. А існування окремого народу, окремої нації є найважливішим в умовах війни.

У світовому товаристві термін волонтерство трактують як добровільна діяльність, спрямована на суспільну користь. Як нам відомо, ця діяльність може створюватись як окремою особою, так і цілими організаціями. Після повномасштабного вторгнення росії в Україну з'явилась велика кількість офіційних волонтерських організацій. Деякі з них функціонують ще з 2014 року, тобто від початку окупації Донбасу країною-агресором («Крила Фенікса», «Народний проект», «Армія SOS», та ін.). «У Всесвітній Декларації Волонтерства відзначається, що волонтерська діяльність становить фундамент громадянського суспільства, привносячи в життя людей потребу в мирі, свободі, безпеці та справедливості»[3]. Безперечно, волонтери є важливою ланкою сучасного суспільства, надаючи безоплатну допомогу потерпілим від війни, людям страшного віку, малозабезпеченим сім'ям, тобто тим, хто найперше потребує матеріальної та моральної підтримки. Зважаючи на події останніх десятиліть явище волонтерства можна повноправно вважати феноменом. Такої ж думки притримуються Мохорєва О. та її студентка Горошко М.

«Як суспільний рух волонтерство виникло на Заході, а першими волонтерами були самаритяни, які надавали допомогу всім, хто її потребував. Більш упевнено можна говорити про виникнення феномену волонтерства вже із середини ХІХ століття». Початком такого суспільного руху як волонтерство вважають допомогу самаритян на Заході, адже вони допомагали усім, хто потребував цього. Проте офіційно роком заснування волонтерства вважають 1859 рік, адже саме в той період Анрі Дюнан (французький письменник та журналіст) запропонував створити організацію Червоний Хрест. Адже тоді, наскільки нам відомо з історії, сталася страшна кровопролитна битва при Сольферіно між французьким та австрійським військом.

Червоний Хрест функціонує і досі і головною метою цієї організації є захист людського життя та здоров'я, запобігання людським стражданням.

Світовий рейтинг благодійності сформовано за допомогою трьох складових: грошові пожертви, волонтерський рух та допомога нужденним [5]. Наша держава офіційно визнала тоді, коли прийняла у 2011 році Закон України «Про волонтерську діяльність». Згідно цього Закону: "волонтерська діяльність - добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги... Волонтерська діяльність є формою благодійництва" та "ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, безкорисливості, неприбутковості" ,а "волонтер - фізична особа, яка досягла вісімнадцятирічного віку і здійснює волонтерську діяльність на добровільній та безоплатній основі".

Волонтерство у сучасній спільноті є неймовірно серйозною та відповідальною роллю, тому щоб потрапити до цієї чи іншої волонтерської організації варто пройти декілька етапів «відбору»:

- 1) Спочатку організація проводить агітацію про набір;
- 2) Проведення співбесіди з кандидатом;
- 3) Підготовка до волонтерської роботи шляхом проходження певних курсів, тренінгів, семінарів;
- 4) Організація волонтерських груп, реалізація волонтерської роботи.

Волонтерська робота не є примусовою, адже волонтери насамперед проявляють ініціативу у допомозі тим хто цього потребує за власний кошт, тому волонтер може припинити свою діяльність так само, як і почав.

Значимість волонтерської діяльності підтверджується тим, що їх повністю визнає ООН. Організація Об'єднаних Націй вважає, що

волонтерський рух є важливою складовою для вирішення таких проблем як бідність, охорона здоров'я, соціальна дискримінація та ін.

Сьогодні волонтерів більше ніж зі 100 країн світу об'єднано у велику волонтерську організацію, і відомо, що щороку волонтерською діяльністю займається більш ніж 100 млн. осіб дорослого населення планети [7]. Це безсумнівно доводить той факт, що волонтерська діяльність є феноменом у сучасному суспільстві.

Волонтери вже довели свою значимість не тільки займаючись благодійництвом. Переживши кілька хвиль спаду і зростання протягом ХХ ст., починаючи з 1990-х років волонтерський рух набув у США масового характеру. За оцінками фахівців, понад 50 % дорослого населення США беруть участь у волонтерській діяльності; близько 80 % благодійних організацій існують саме завдяки роботі волонтерів [3]. Також значний внесок деякі волонтери роблять і в економіку своїх держав, хоча це може й прозвучати дивно, адже зазвичай їхня допомога є безоплатною. Проте практика багатьох країн підтверджує, що діяльність волонтерів приносить суспільний прибуток та забезпечує вклад у ВВП від 4 до 8 % [7].

Найголовніше, що варто виділити у волонтерському русі у США це підтримка з боку влади. Прикладом цього є те, що президент Дж. Буш у 2002 р. підтримав створення Корпусу свободи США для підтримки і координації роботи на громадських засадах, а у 2003 р. було створено Президентську раду зі служби та громадської участі.

У ЄС також є приклади значного впливу волонтерської діяльності, адже 2011 рік був проголошений роком волонтерів. Тому, були поставлені такі завдання:

- 1) створення сприятливих і полегшених умов для діяльності добровольців країн – членів ЄС;
- 2) розширення можливостей волонтерських організацій та підвищення якості результатів їхньої діяльності;
- 3) винагородження та визнання волонтерської діяльності;

4) підвищення обізнаності людей щодо цінностей та важливості волонтерської діяльності [12].

Серед європейських країн один з найвищих показників участі населення у волонтерській діяльності спостерігається у Великій Британії – до 30 % та Ірландії – 33 %. Особливістю волонтерського руху Франції, де до 20 % дорослого населення беруть участь в добровольчих ініціативах на постійній основі.

Волонтерська діяльність Німеччини має свої особливості, відображені в законодавчих ініціативах. Так, з 1964 р. реалізується державна програма «Добровольчий соціальний рік» (Freiwilliges Soziales Jahr (FSJ або Freiwilliges Ökologisches Jahr (FÖJ), яка дозволяє німецькій молоді протягом року здійснювати практичну діяльність в соціальній або ж екологічній сферах, а з 2002 р. волонтерська діяльність зараховуватися як альтернатива службі в армії. На прикладі Німеччини яскраво видно те, що волонтерство проникає не тільки у суспільне життя, а й у законодавчі норми, адже заміна служби в армії волонтерством є не просто «відмазкою» від армії, а й благородним ділом.

Отже, аналізуючи все вищезгадане можна зробити невеличкий висновок, що волонтерство активно проникає в усі сфери життя і прямо впливати на політичну діяльність певної країни та в інших сферах. Саме тому такий масштабний рух як волонтерський потребує підтримки з боку правового регулювання, тому наступним пунктом буде розгляд саме міжнародно-правового регулювання волонтерської діяльності.

Очевидно, що для повноцінного розвитку та популяризації волонтерського руху серед населення в цілому світі потрібна була певна законодавча база, тому вже в ХХ ст. багато держав взяли за цю проблему.

Найпершим документом, який б гарантував волонтерам захист їхніх інтересів є Загальна декларація прав людини, яка була прийнята

1948 року на третій сесії Генеральної Асамблеї ООН. У статті 29 декларації закріплено: «Кожна людина має обов'язки перед суспільством, в якому тільки можливий вільний і повний розвиток його особи»[4]. Саме цей документ став фундаментом для майбутньої Декларації волонтерів.

Міжнародна асоціація добровольчих зусиль починаючи з 1970 р. кожні два роки проводить Всесвітню конференцію волонтерів. На одній з таких конференцій, що проходила 1990 року в Парижі, було прийнято першу Загальну декларацію волонтерів, згідно з якою волонтерська діяльність розглядається, як «інструмент соціального, економічного, культурного, екологічного розвитку». В Декларації підкреслюється, що «волонтерство — це добровільний вибір, що відображає особисті погляди і позиції: це активна участь громадянина в житті суспільства, що виражається, як правило, у спільній діяльності у межах різного роду асоціацій».

У січні 2001 р. у Амстердамі (Нідерланди) Міжнародною радою директорів Міжнародної Асоціації Волонтерських Зусиль на XVI Всесвітній конференції волонтерів прийнята Загальна декларація про волонтерську діяльність. У Декларації закріплені принципи діяльності: визнання права на волонтерство за всіма чоловіками, жінками та дітьми, незалежно від їхньої раси, віросповідання, фізичних особливостей, відповідного соціального та матеріального стану; повага гідності та культури всіх людей; надання допомоги, безкоштовних послуг особисто чи організовано в дусі партнерства та братерства; визнання рівної важливості особистих і колективних потреб, сприяння їх колективному забезпеченню; перетворення волонтерства на елемент набуття нових знань і навичок, удосконалення здібностей, стимулюючи при цьому ініціативу та творчість людей, надаючи кожному можливість бути творцем, а не користувачем, спостерігачем.

Міжнародна рада директорів закликала всіх волонтерів заявити про свою віру у волонтерську діяльність як у «креативну та моделюючу силу». У свою чергу дана рада звернулася до лідерів країн з наступними вимогами:

1) усіх секторів об'єднати свої зусилля для створення потужних та ефективних місцевих волонтерських центрів як базових пунктів волонтерського руху;

2) уряду забезпечити право людини на зайняття волонтерською діяльністю, зняти усі законодавчі перешкоди, які існують у країні, залучати волонтерів до своєї діяльності, надавати громадським організаціям ресурси для популяризації та підтримки ефективної мобілізації волонтерських сил та управління діяльністю волонтерів;

3) бізнесу заохочувати залучення своїх працівників до волонтерської діяльності на благо місцевих громад та надавати людські та фінансові ресурси для розвитку відповідних інфраструктурних організацій;

4) пресі подавати волонтерські історії та інформувати громадськість про волонтерську діяльність для залучення більшої кількості людей до волонтерського руху;

5) закладів освіти заохочувати та сприяти залученню людей різного віку до волонтерської діяльності, створюючи можливість ознайомлення з волонтерською діяльністю через певні освітні програми та курси;

6) релігійним організаціям проголосити волонтерство своєю відповіддю на духовне покликання всіх людей до служіння;

7) громадським організаціям створити дружнє організаційне середовище для волонтерів та надати людські та фінансові ресурси [1].

У резолюції Генеральної асамблеї ООН волонтерство визначається як "традиційні форми взаємодопомоги та самопомоги, офіційне надання послуг та інші форми громадської участі в

економічному та соціальному розвитку, що приносять користь суспільству загалом, громадам і самим добровольцям".

У черговій доповіді міжнародної організації "Волонтери ООН" зазначається: "Терміни, які визначають волонтерство в різних мовах і культурах, відрізняються один від одного, але цінності, які лежать в їх основі: бажання внести свій вклад у загальне благо, свобода, воля, дух солідарності, відсутність очікування матеріального винагородження, — є загальними і універсальними. Добровольці мотивовані такими цінностями, як справедливість, рівність і свобода".

Та в Україні розвиток цієї теми почався тільки через 10 років після здобуття незалежності. Фундаментом для формування законодавчої бази волонтерської діяльності України слугували наступні міжнародні нормативно-правові акти: Загальна Декларація Прав Людини, Міжнародна Конвенція про права дитини, Загальна Декларація волонтерів. Декларація про волонтерську діяльність була прийнята у січні 2001 р. на XVI Всесвітній конференції добровольців. Саме тоді відбулась угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами. Дані правові акти зазначали, що людина має право як брати участь у мирних зборах, так і не примушувати інших до таких рухів. Пізніше в Україні почали з'являтися й інші нормативно-правові акти про волонтерську діяльність (Закон України "Про соціальні послуги" від 19.06.2003 р. №966-ІУ., постанова Кабінету Міністрів "Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг" від 10.12.2003 р. №1895., і т. д.).

Важливим нормативно-правовим актом щодо врегулювання волонтерської діяльності в Україні є закон «Про громадські об'єднання», що був ухвалений Верховною Радою 22 березня 2012 року. Відповідно до вищезазначеного закону, громадське об'єднання — це добровільне об'єднання фізичних або юридичних осіб для

здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів.

Під перераховані чинники ідеально підходять волонтерські організації, тому вважають, що цей закон захищає важливу ланку волонтерського руху, а саме волонтерські організації. Волонтерські організації набувають адміністративної правосуб'єктності після процедури реєстрації громадської організації як волонтерської. Здійснення даної процедури відбувається у два етапи: на першому етапі – державна реєстрація громадської організації на загальних підставах; на другому етапі – надання Міністерством соціальної політики України статусу волонтерської організації зареєстрованій громадській організації[9].

Як сказав Голуб В. «адміністративно-правове забезпечення волонтерської діяльності є одним із ключових аспектів взаємовідносин держави та суспільства у зазначеній сфері, оскільки встановлює певні правила «гри», учасниками якої є держава та суспільство, а поле гри – це сфера волонтерської діяльності» [2]. Як на мене, саме ця фраза дає відповідь на питання навіщо стільки законів для врегулювання благодійності.

Очевидно, що саме в умовах війни нам доводиться найбільше чути про волонтерів та їхню діяльність, адже саме війна є своєрідним рушієм для активізації потужної роботи волонтерів. Варто нагадати, що спочатку термін «волонтер» використовувався виключно у військовому лексиконі, і вже пізніше йому надали того тлумачення, яке ми знаємо сьогодні.

Під час Першої та Другої світових війн найяскравішим прикладом волонтерської діяльності була медична допомога пораненим військовим, яку надавали жінки. Саме тому інколи можна зустріти термін «медичне волонтерство», вивчаючи тему Другої світової війни.

Під час Другої світової війни у Великій Британії існувала ціла армія волонтерів. На них поставили ставку на те, що ця армія закликатиме громадян вступати в армію задля оборони свого села або містечка. Як сказала Кейт Клементс: «У них була дуже важлива роль, бо вони були такою собі першою ланкою в ланцюжку людей, яких залучають для допомоги тим, які зазнали повітряних бомбардувань. Це вони визначали, які служби необхідні і викликали пожежні бригади, рятувальників чи бригади швидкої допомоги. Вони були першою точкою контакту для багатьох». Відомо, що першу армію волонтерів у Великій Британії заснували ще 4 роки до початку війни, це була національна служба протиповітряних атак. Її члени, яких називали інспекторами, знали як поводитися одразу після бомбардувань - вміли розрізнити боєприпаси і навіть позбутися їх. Пізніше з'явилися ще дві – пожежні та рятувальні, проте головне завдання трьох було однаковим – рятувати цивільних. Саме з британських волонтерів брали приклад волонтери з інших країн.

Саме в період Першої та Другої світових війн волонтерський рух отримав найбільше масштабного розвитку. Адже саме в той період організація Червоний Хрест активно функціонувала практично у всіх країнах світу.

Очевидно, що умови сучасної російсько-української війни, яка триває ще з 2014 року, дають реакцію з боку населення у вигляді волонтерських рухів. Цей факт підтверджує теза Трубнікової О.: «Розгортання волонтерства в Україні є реакцією суспільства на зовнішню агресію, яка сприймалася як виклик самоідентифікації нації та народу з одного боку, а з іншого – внутрішньополітичною кризою, у результаті якої держава не могла ефективно виконувати покладені на неї функції»[13].

Оскільки зараз існує велика кількість волонтерських організацій варто виділити декілька найбільших з них, і описати їхній внесок.

В Україні зараз діє велика кількість благодійних фондів, які також є волонтерськими, адже вони підходять під усі критерії волонтерських організацій. Найпотужнішою із них є фонд «Повернись живим» (засновник – Віталій Дейнега), який діє ще з 2014 року, але найбільшої популярності здобув після 24 лютого. З самого початку і дотепер цей фонд підтримує збори на витратні матеріали для військових, проте основним його завданням є зробити Збройні сили ефективнішими, зберегти життя військових та системно протистояти ворогові. Фонд закуповує обладнання, яке допомагає рятувати життя військових, зокрема тепловізійну оптику, квадрокоптери, автомобілі, засоби захисту, зв'язку та розвідки. Інструктори «Повернись живим» займаються підготовкою саперів, операторів БПЛА, артилеристів і снайперів, а ще навчають домедичній допомозі. З травня 2014 року до квітня 2022 року включно фонд зібрав понад 3 мільярди гривень на потреби Збройних сил України та підготував понад 10 тисяч висококваліфікованих військових фахівців.

Не менш відомою благодійною організацією, яка також робить великі внески в перемогу – це «Фонд Сергія Притули». Він зареєстрований ще у 2020 році, проте також про нього дізнались тільки після повномасштабного вторгнення. Усім відомо що саме цей фонд робить потужні збори на військову техніку для ЗСУ. Фонд вже придбав велику кількість автомобілів, БПЛА, Спартанів для наших військових, і навіть орендував супутник для розвідки. Цікавим є те, що «Фонд Сергія Притули» співпрацює з вищезгаданим фондом «Повернись живим», і разом вони вже також запускали проекти.

Після початку повномасштабного вторгнення утворилось як багато благодійних фондів в Україні, так і велика кількість за кордоном. Такі організації створюють і небайдужі іноземці.

Проте варто врахувати те, що більша кількість таких організацій є саме українськими, а це означає те, що незважаючи на еміграцію

свідомі українці продовжують допомагати своїй державі йти до перемоги.

Коріння волонтерської діяльності лягає в глибину приблизно 200 років, проте з того часу завдання волонтерів залишилось незмінним – зберегти життя людей. У наш час існує достатня кількість міжнародних нормативно-правових актів, які захищають права волонтерів і відділяють їх від звичайних благодійників. Безперечно, кожен суспільний рух повинен мати нормативно правову базу, а тим більше такий масштабний, як волонтерство. У більшості країн по-своєму інтерпретують Загальну декларацію волонтерів, що показує той факт, що даний рух повільно але впевнено проникає практично у всі суспільні групи.

Українські волонтери – це такі ж герої, як і воїни на фронті, адже наших волонтерів беруть собі в приклад іноземці. В умовах теперішньої війни волонтерська діяльність в Україні розгортається з неймовірною швидкістю, адже особливо в таких умовах волонтери повинні виконувати своє головне завдання.

Важливо пам'ятати про те, що завдання волонтерів є однаковим – допомогти як матеріально, так і морально. Сучасна війна довела нам, що кожна допомога є величезною – чи то писанка зроблена школярем і передана на фронт нашим військовим, чи то закуплені бронезилети та уніформа потужною волонтерською організацією. Зараз важливий не розмір, а сама увага і тепло, які дарують волонтери.

Список використаних джерел:

1. Universal Declaration of Volunteers, adopted at the XI Congress of the International Volunteers Association, (2002), p. 67—80. 2. General Declaration on Volunteer Activity.

2. Голуб В. Л. Сутність державної політики у сфері волонтерської діяльності та особливості її впровадження в Україні. Актуальні проблеми державного управління. 2014. Вип. 4 (60). С. 73-77.

3. Горелов Д. М., Корнієвський О. А. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики : аналіт. доп. К.: НІСД, 2015. 36 с.

4. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

5. Капська А. Й. Технологізація волонтерської роботи в сучасних умовах / за ред. А. Й. Капської. К. 2001. 140 с.

6. Килимник Ю. А. Міжнародно-правове регулювання волонтерської діяльності // Права людини – пріоритет сучасної держави: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 10 грудня 2021 року) / відп. ред. С. В. Ківалов. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 183-186.

7. Крапівіна Г. О. Людські ресурси та їх мотивація в добровольчестві / Вісник Львівського інституту економіки і туризму: зб. наук. статей / М-во освіти і науки України, Львів. ін-т економіки і туризму. Львів: ЛІЕТ, 2010. № 5. С. 117–123.

8. Мазій І. В. Аналіз міжнародних документів у сфері волонтерського руху. Інвестиції: практика та досвід. Київ, 2018. № 8. С. 114–117.

9. Ольховський М. А. Загальна характеристика адміністративно-правового статусу волонтерських організацій в Україні. Публічне право. 2016. № 1 (21). С. 317-318.

10. Попова С. М. Волонтерська діяльність в умовах війни на території України / С. М. Попова // Проблеми сучасної поліцейстики: тези доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 квіт. 2022 р.). Харків, 2022. С. 114 - 118.

11. Постанова Кабінету Міністрів Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг від 10.12.2003 р. № 1895.

12. Слободская М. А. Добровольческая деятельность как ресурс общественного развития.

13. Трубінова О. А. Волонтерство як форма соціальної активності особистості. Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. К., 2020. Т. 7, вип. 20. Ч. 2. С. 205–209.

Погорельцева Анна Ігорівна,
учениця 10 класу ліцею № 3 Івано-Франківської міської ради
Науковий керівник: вчитель суспільствознавчих дисциплін
ліцею № 3 Івано-Франківської міської ради
Середюк Тетяна Володимирівна

Проблеми та перспективи членства України у НАТО чи інших альтернативних військових альянсах

Масштабні зміни, що відбулися в міжнародній системі, – припинення протистояння антагоністичних соціально-політичних систем, встановлення монополярного світоустрію, зростання загрози для глобальної і регіональної безпеки з боку міжнародного тероризму, екстремізму із застосуванням насильства, організованої злочинності і негативних наслідків нелегального обороту наркотиків висунули на перший план проблеми становлення і формування нової системи міжнародної безпеки особливо на Європейському континенті. Мова передусім іде як про її теоретичні аспекти, які торкаються необхідності переусвідомити поняття самої міжнародної безпеки та проблеми джерел сучасних загроз, так і про роль тих міжнародних інститутів, статутним і пріоритетним завданням яких є інституціонально-функціональне зміцнення безпеки.

На рубежі третього тисячоліття проблематика виникнення і становлення якісно нової всеосяжної системи міжнародної безпеки, є дуже актуальною, що пояснюється не тільки її абсолютною вагою для збереження людської цивілізації, але і високим прагматичним значенням для стабільного функціонування держав – членів світового співтовариства. Особливого значення ці процеси набувають на регіональному рівні.

Для початку треба розібратися, що таке міжнародна безпека та міжнародні відносини. Міжнародна безпека – це система міжнародних

відносин, що заснована на дотриманні усіма державами загально визнаних принципів і норм міжнародного права, виключає вирішення спірних питань і розбіжностей між ними за допомогою сили або загрози. Також міжнародна безпека є певною сферою професійної діяльності. У деяких країнах існує також університетський навчальний фах «міжнародна безпека». З безпекою ми розібрались, але що таке міжнародні відносини. Міжнародні відносини – система транскордонних соціальних взаємодій, суб'єктами яких є держави, міжнародні міжурядові та міжнародні неурядові організації, транснаціональні корпорації та, за особливих умов, приватні особи.

Варто виокремити два види міжнародної безпеки, які є найбільш дослідженими: 1. колективну, в якій в свою чергу виділяють універсальну та регіональну; 2. індивідуальну безпеку окремої держави. Зауважимо, що обидва вони належать до системи колективної безпеки, тобто вони можуть бути забезпечені лише колективними зусиллями всіх або більшості держав світу чи регіону.

Аналізуючи, універсальну безпеку, то вона створюється для світового співтовариства вільних держав і народів в цілому. Саме універсальна безпека заснована на системі міжнародних договорів, спрямованих на забезпечення міжнародної безпеки для всіх без винятку суб'єктів міжнародного права. Сформована в рамках Організації Об'єднаних Націй. Головним органом такого забезпечення виступає Рада Безпеки ООН. Це єдиний орган в світі, якому на підставі Статуту ООН надано право визначати, чи існує в світі загроза агресії, чи здійснюється така на практиці, і яких заходів необхідно вжити для того, щоби зберегти мир і забезпечити в повному обсязі міжнародну безпеку членів міжнародної спільноти. Ще одним видом колективної безпеки є регіональна міжнародна безпека – безпека в окремому регіоні. Нині існує декілька регіональних систем колективної безпеки, причому регіони їх функціонування досить часто пересікаються.

Звернемо увагу, що більш детальні положення стосовно регіональної системи безпеки містяться в установчих документах регіональних організацій, що передбачають заходи колективної безпеки. Мова йде про Організацію з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ), Організацію Північноатлантичного договору (НАТО), Система колективної безпеки СНД. Певні заходи колективної безпеки розроблені і в рамках Ліги арабських держав (ЛАД), Об'єднання американських держав (ОАД) та Організацією африканської єдності (ОАЄ), але особливою ефективністю вони не відзначаються.

Крім систем колективної безпеки досить важливу роль відіграють і системи індивідуальної безпеки, які складають сукупність засобів, що розробляються та використовуються державою індивідуально з метою гарантування її власної безпеки, зокрема, шляхом організації, фінансування та функціонування збройних сил, систем розвідки, контррозвідки, цивільної оборони тощо. Отже, необхідно наголосити, що у сучасному міжнародному праві перевага надається застосуванню систем колективної безпеки, системи індивідуальної безпеки не повинні використовуватися на шкоду інтересам загальної безпеки. Так, згідно ст. 51 Статуту ООН, якщо матиме місце напад на члена ООН, то жодною мірою не обмежується невід'ємне право на індивідуальну чи колективну самооборону, але лише до тих пір, поки Рада Безпеки ООН не застосує заходів, необхідних для підтримання міжнародного миру та безпеки.

Наголосимо, що у рамках системи балансу сил кожна держава забезпечувала реалізацію своїх інтересів, постійно змінюючи союзників, не порушуючи при цьому загальну структуру союзів і характер відносин між державами. Будь-яка претензія на гегемонію на міжнародній арені однієї з великих держав викликала негайну реакцію інших великих держав з їхніми союзниками, які об'єднувалися у коаліцію проти порушника статусу-кво. Саме система балансу сил з її принципом рівноваги акторів міжнародних відносин спонукала до

перших спроб вирішувати міжнародні спори та конфлікти шляхом введення загальноновизнаних і фіксованих норм та правил гри, регулювати відносини на основі міжнародних договорів та угод. Ця система стала базисом, для формування системи колективної безпеки.

Міжнародна безпека визначається за певними критеріями, зокрема такими:

- масштаб (глобальна, регіональна, субрегіональна, локальна, двосторонні
- домовленості);
- характер суб'єктів (особиста, суспільна, державність);
- сфери суспільного життя (політична, економічна, соціальна, гуманітарна, психологічна, військова, культурна).

Отож бо завдяки цим аспектам міжнародна безпека стає більш різносуб'єктною та неподільною і може стосуватись різних географічних територій, включати різних суб'єктів, які діють у різних сферах. Також вони гарантують безпеку, передбачають комплексний підхід, нероздільність безпеки і стійкого розвитку; безперервність дій, включаючи організацію постійного моніторингу і контролю за станом соціального і природного середовища та потенційно небезпечних об'єктів тощо.

Сучасна система міжнародної безпеки регулюється ось такими принципами:

- загального характеру та однакового рівня безпеки для всіх країн;
- міжнародної співпраці у розв'язанні проблем безпеки;
- колективних дій для усунення агресії й загального характеру та однакового рівня безпеки для всіх країн;
- колективних дій для усунення агресії й унеможливлення причин її виникнення;
- використання широкого арсеналу засобів підтримання миру;

- довіри в міжнародних відносинах і прозорості світової політики та системності безпеки.

Пропоную розглянути Організацію Північноатлантичного договору (НАТО), яка має на меті гарантувати свободу і безпеку його членам політичними і військовими засобами, зокрема:

- політичні – НАТО просуває демократичні цінності і надає змогу державам-членам проводити консультації і взаємодіяти з питань оборони і безпеки з метою розв'язання проблем, побудови довірчих стосунків і, врешті-решт, запобігання конфліктам.

- військові – НАТО вважає своїм обов'язком мирне розв'язання суперечок.

Варто відмітити, якщо дипломатичні зусилля зазнають поразки, у НАТО є військова потужність для того, аби здійснювати операції з врегулювання криз. Такі операції запроваджуються відповідно до пункту щодо колективної оборони засновницького договору НАТО – Статті 5. У статті 5 ведеться про те, що збройний напад на одного або на кількох членів НАТО розглядатиметься як напад на всіх членів і що «вони домовляються, що в разі здійснення такого нападу кожна з них ... надасть допомогу тій Стороні або Сторонам, які зазнали нападу, і одразу здійснить, індивідуально чи спільно з іншими Сторонами, такі дії, які вважатимуться необхідними, включаючи застосування збройної сили, з метою відновлення і збереження безпеки у Північноатлантичному регіоні». Такі безпрецедентні гарантії безпеки, територіальної цілісності, недоторканості кордонів та державного суверенітету не дає жодна з наявних на сьогодні колективних систем безпеки.

Військова присутність НАТО у східній частині Альянсу є ваговою складовою позиції НАТО у галузі стримування і оборони. Протягом останніх років держави-члени Альянсу посилили передову присутність НАТО, розмістивши багатонаціональні бойові групи у Болгарії, Естонії, Угорщині, Латвії, Литві, Польщі, Румунії і

Словаччині. Вони додатково виділили кораблі, літаки і особовий склад для оборони східного флангу НАТО – від Балтійського моря на півночі до Чорного моря на півдні.

Відрядним є і те, що один із основних принципів військової міці НАТО це уніфікація засобів. Під уніфікацією розуміється організація підрозділів країн НАТО за єдиним стандартом побудови військових підрозділів, їх командування, забезпечення їх зброєю, технічними засобами та систему підготовки від солдата до командувача. Це дозволяє ефективно поєднувати підрозділи різних країн для виконання бойових завдань, об'єднувати системи розвідки, захисту в єдину систему для швидкого прийняття рішень. Уніфікація калібрів озброєнь (стрілецької зброї, гранатометів, мінометів, артилерійських систем) призвело до можливості використання підрозділами одних країн боєприпасів вироблених у інших країнах, що дозволяє швидко поповнювати запаси озброєнь і проводити великі операції без зволікань та при мінімальних термінах підготовки.

Важливо, що в системі керування підрозділів велика увага приділяється вишколу не тільки солдатів, а командирів усіх ланок. Це дозволяє підрозділам різних розмірів бути певною мірою автономними у розробці і виконанні поставлених завдань в залежності від ситуації, що складається на полі бою. НАТО дотримується спільних для Альянсу цінностей демократії, індивідуальної свободи, верховенства права, мирного розв'язання суперечок і підтримує дані цінності в усьому євроатлантичному регіоні.

Засадничим принципом Альянсу є спільність поглядів між північноамериканськими та європейськими членами НАТО, які поділяють однакові цінності та інтереси і віддані справі збереження демократичних принципів, що робить нероздільною безпеку Європи і Північної Америки. Альянс стоїть на захисті країн-членів від загрози агресії: головним військово-політичним принципом організації є

система колективної безпеки, тобто спільних організованих дій усіх її членів у відповідь на напад ззовні.

Отже, можна впевнено заявити, що для забезпечення міжнародної безпеки існує значна система міжнародно-правових засобів. Їхня кількість не є вичерпною, а перелік не є точним, оскільки до відповідної ситуації застосовується відповідний засіб забезпечення безпеки.

На сьогоднішній день міжнародна безпека розглядається як багатоаспектне і складне за своїм змістом явище, що включає джерела небезпеки воєнного і невоєнного характеру. Традиційними джерелами воєнної небезпеки є: прагнення до гегемонії, перевага в стратегічних ядерних озброєннях, експансіонізм, міжнародні конфлікти різного рівня, міжнародний тероризм, глобалізована організована злочинність, контрабанда зброї тощо.

Зважимо і на те, що все частіше виникають конфлікти з етнічним та релігійним підґрунтям (Близькосхідний конфлікт, Кашмірський конфлікт, Тибетський конфлікт) або штучно створені, які роздмухуються на політичному ґрунті та провокуються з боку інших держав або «п'ятої колони» в самій державі. Тому запроваджені міжнародні режими, спрямовані на обмеження поширення озброєнь та військових технологій, включаючи: непоширення ядерної, біологічної та хімічної зброї; контроль над ракетними технологіями; багатосторонній експорт стратегічних товарів; обмеження передачі звичайних озброєнь. Відмітимо, що ці режими все ж викликають обурення в країнах, що розвиваються: нерівність у світових відносинах та дотримання, насамперед, інтересів провідних держав світу не дають їм реалізувати свої прагнення щодо обороноздатності в повній мірі.

Аналізуючи велику кількість факторів, що заважають безпеці, вона не може розглядатися як явище, що стосується окремого суб'єкта міжнародних відносин, а лише як концепція усієї міжнародної спільноти. Центральна-Східна Європа завдяки своїм геополітичним

чинникам посідає ключове місце на карті континенту, виконуючи у певні періоди історії роль буфера, санітарного кордону та моста, який з'єднував два ворогуючих між собою континенти. Історія довела, що події, які відбуваються в Центрально-Східній Європі, мають доленосне значення для всього континенту та світу, негативним доказом цього стали дві світові війни. Поняття національної безпеки як стану захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз у період «холодної війни» розглядалося в контексті протистояння двох супердержав, якими були Радянський Союз і США та їх воєнні блоки: Організація Варшавського договору та НАТО. І як не дивно, це стосувалося майже всіх аспектів суспільно-політичного, економічного та міжнародного життя.

Пригадаймо і той факт, що з розпадом СРСР ситуація докорінно змінилася. Поняття національної безпеки, яке до цього було тісно пов'язане з приналежністю держав ЦПСЄ до певного політичного чи воєнного блоку, набуває іншого змістового значення – як забезпечення умов для існування та подальшого економічного та цивілізаційного розвитку. Більшість країн ЦПСЄ з початку 90-х років обрали саме західний напрям гарантування власної безпеки. Це пояснюється тим, що, на думку урядів держав ЦПСЄ, найефективніший військовий захист на цьому етапі розвитку можуть забезпечити якраз НАТО, ООН і ЄС. Звісно, що членство в цих організаціях є вигідним, оскільки забезпечує військову безпеку, підвищує економічну спроможність, надає можливість зберегти територіальну цілісність і надає допомогу у боротьбі з тероризмом та інші гарантії у різноманітних сферах безпеки.

На думку вищого керівництва більшості держав ЦПСЄ, найкращих військових гарантій безпеки та захисту можна досягти завдяки членству в найвпливовішій військово-політичній організації, якою сьогодні є НАТО.

На думку багатьох політологів, яку і я підтримую, членство в НАТО дає чіткі гарантії безпеки, адже напад на одну з держав-членів розглядається як напад на них усіх. Окрім того, таке членство надає можливість провести модернізацію та структурну перебудову своїх армій, перевести їх на професійну основу, потреба в чому вже давно назріла.

Важливо є те, що НАТО як організація дозволяє країнам спільними зусиллями розширити свої можливості у вирішенні життєво важливих питань національної безпеки. Країни-члени мають можливість проводити стратегію колективної безпеки і при цьому на одному рівні з більш потужними членами, а також продовжувати виконувати свої зобов'язання перед народом і нести, як і раніше, індивідуальну відповідальність за свою оборону, але в протистоянні іншій державі-агресору вона вже не буде сама. У зв'язку з активізацією міжнародних конфліктів та збільшенням загроз для людини в сучасному суспільстві, ЄС також активно почав видозмінювати свою систему безпеки, хоч основою його формування були економічні фактори.

Як приклад, події в Югославії висвітили необхідність для ЄС докладати зусиль, спрямованих на встановлення миру поза його зоною стабільності. Завдяки інтеграційним договорам створились умови, коли війна між державами-членами ЄС не лише малоімовірна, а й неможлива. Регіональне співтовариство завжди було і залишається для країн ЦПСЄ одним з головних гарантів стабільності і безпеки в регіоні. Саме співробітництво в межах регіону ЦПСЄ є пріоритетним для окремих держав регіону, оскільки воно спирається на історичні, культурні і геополітичні фактори. Серед особливостей відносин між державами регіону можна виділити низку умов, що їх зближують. По-перше, це подібність соціально-економічних і політичних проблем, які доводиться вирішувати на шляху докорінної трансформації нових суспільств. По-друге, це спільна зацікавленість у якнайшвидшому і

повномасштабному підключенні до європейських інтеграційних процесів. Співробітництво в межах регіону допомагає окремим державам дистанціювати себе від будь-яких східних військових структур чи структур безпеки, де домінує Росія, та надає можливості створення альтернативних місцевих систем безпеки.

У цілому оцінка характеру можливих загроз, передусім воєнних, базується на таких висновках:

- 1) по-перше, зростає небезпека внутрішньодержавних конфліктів;
- 2) по-друге, не варто забувати про можливі вибухи у майбутньому міждержавних воєн на Європейському континенті;
- 3) по-третє, зберігається загроза для всіх держав за межами Європейського континенту, головним чином, з боку тоталітарних режимів Близького Сходу й Азії та дій Російської Федерації.

З'явилися й нові виклики та загрози стабільності та сталому соціально-економічному розвитку в суспільстві. На рівень безпеки на сучасному етапі світового суспільно-економічного розвитку впливають такі світові загрози, як тенденція до зростання кількості локальних конфліктів, розширення міжнародного тероризму, для якого не існує кордонів, формування могутніх незаконних збройних формувань, розкрадання ядерних матеріалів і поширення ядерних технологій, наявність стратегічних озброєнь в агресивних сил. Також глобалізуються процеси організованої злочинності і розповсюдження етнічних конфліктів.

Підсумуймо, що складність розв'язання перелічених вище загроз має наслідком те, що сучасна система міжнародної безпеки будується на принципах: загального характеру і однакового рівня безпеки для всіх країн незалежно від їхньої ролі на світовій арені; міжнародного співробітництва у вирішенні проблеми безпеки та дій щодо усунення агресії; недостатності тільки силових засобів підтримання миру; невисокого ступеня довіри в міжнародних стосунках.

Таким чином, у мирний час держави дотримуються принципу *pacata sunt servanda*, проте у вирішальні моменти учасники колективної безпеки не завжди можуть досягти згоди у боротьбі з агресором, або хоча б визначити спільного агресора. Кожна держава ставить свої інтереси на перше місце порівняно з інтересами системи колективної безпеки, що можуть стати певній державі на перешкоді. Отже, незаперечною є важлива роль міжнародних організацій у системі безпеки країн регіону, проте найважливішою є діяльність регіональних організацій, умови і рішення яких є більш прийнятними для країн ЦПСЄ, адже держави мають подібність соціально-економічних і політичних проблем, які доводиться вирішувати на шляху докорінної трансформації нових суспільств, спільну зацікавленість у якнайшвидшому і повномасштабному підключенні до європейських інтегральних процесів, спільний історичний розвиток та схоже світосприйняття і реакцію громадян на події міжнародного масштабу.

У Посланні Президента України Л. Кучми до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки» викладено вичерпне обґрунтування стратегії євроатлантичної інтеграції України. Зокрема, наголос зроблено на те, що інтереси національної безпеки держави та сучасна міжнародна ситуація диктують необхідність суттєвого поглиблення відносин України з НАТО. У документі стверджується, що активізація євроатлантичного інтеграційного вектора зовнішньої політики України, його чітке спрямування на повномасштабну євроатлантичну інтеграцію, на реформування військового потенціалу країни відповідно до європейських стандартів мають стати одним з найважливіших пріоритетів зовнішньої політики нашої держави. Підкреслюється, що ми повинні бути готовими йти в НАТО настільки, наскільки самі держави-члени Альянсу будуть до цього готові, і робити все можливе для того, щоб інтереси України і НАТО в цьому питанні збіглися. Це –

запорука активної участі України в подальшому формуванні європейської політики у сфері безпеки, урахування інтересів нашої держави в процесі євроатлантичної інтеграції. Подальший розвиток стратегія євроінтеграції знайшла у виступі Президента України у Верховній Раді України у зв'язку з щорічним Посланням Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році» («Урядовий кур'єр» від 16 квітня 2003 р., №. 71) та у названому Посланні.

Як найголовніше у цьому аспекті відзначено, що останнім часом активізувалася євроінтеграційна політика України. Важливе значення мають офіційне проголошення курсу України на набуття членства в НАТО, участь у формуванні загальноєвропейської безпеки, яка враховуватиме національні інтереси нашої держави. «2002 рік, – зазначив у своєму виступі Президент України Л. Кучма, – увійде в історію як рік проголошення наміру України вступити у НАТО». У документі міститься докладне роз'яснення такої позиції нашої держави на поточному історичному етапі. Зокрема, вказується на те, що нині створюється нова архітектура міжнародної безпеки, головним імперативом якої є партнерство і співробітництво.

Зауважимо й те, що сьогодні жодна країна світу неспроможна гарантувати свою безпеку лише власними силами. У зв'язку з цим особливого значення набуває розширення Організації Північноатлантичного договору (НАТО) та Європейського Союзу (ЄС) як ключових міжнародних структур безпеки в Європі. В основі цього процесу лежить природне прагнення європейських держав до взаємної інтеграції. Справді, у регіональному безпековому просторі навколо України сьогодні відбуваються масштабні інтеграційні процеси. З одного боку, ЄС та НАТО розширюють свої кордони та сфери впливу у Центральній та Південно-Східній Європі; з іншого – на пострадянському просторі активно утворюється Організація договору про колективну безпеку (ОДКБ), що формується у руслі

взаємодії з актуальних питань боротьби з міжнародним тероризмом та Програми «Партнерство заради миру» (ПЗМ).

Отже звернемо увагу, що за таких змін у системі міжнародних відносин для України було б нелогічним й надалі обмежувати свій внесок у зміцнення європейської безпеки тільки особливим партнерством з НАТО, дотриманням позаблокового чи нейтрального статусу. Одним з найважливіших заходів НАТО за всю історію цієї організації став саміт у Празі в листопаді 2002 р. Його основний результат – прийняття комплексу заходів, спрямованих на посилення можливостей НАТО протистояти головним сучасним загрозам безпеці: тероризму та поширенню зброї масового ураження. Це, зокрема, знайшло відображення у Воєнній концепції оборони проти тероризму, згідно з якою оновлений Альянс має бути готовий до проведення операцій з попередження тероризму; антитерористичних операцій; операцій з урегулювання криз та наслідків терористичної діяльності, а також «операцій взаємодії».

Серед інших вагомих змін – запрошення семи країн до членства у НАТО та подальше поглиблення відносин з країнами, які не є членами, а також іншими міжнародними організаціями. Нові кандидати на вступ продемонстрували здатність сприяти виконанню місії Альянсу, у тому числі забезпечувати колективну оборону і брати на себе тверді зобов'язання щодо підтримання стабільності та безпеки, особливо в регіонах криз і конфліктів. Празький саміт НАТО засвідчив усвідомлення більшістю європейських країн відсутності реальних альтернатив Альянсу, а також необхідності збереження нинішньої ролі США в Європі, незважаючи на тенденцію до посилення опору американському диктату в питаннях безпеки та оборони. «Повноправне членство України в Альянсі, – стверджується у Посланні Президента, – безпосередньо відповідає національним інтересам України, оскільки політична вага і військова міць НАТО можуть забезпечити її незалежність і територіальну цілісність краще,

ніж непевний статус позаблокової держави». Звідси стає зрозумілим висновок, що євроатлантична інтеграція є ключовим елементом забезпечення національної безпеки України. Важливою компонентою співробітництва з НАТО є його правове забезпечення.

Відрядним для нас є й те, що сьогодні Україна у співробітництві з Альянсом керується укладеною у липні 1997 р. Хартією про особливе партнерство, підписаною Президентом України Л. Кучмою та лідерами 16 країн – членів НАТО 9 липня 1997 р. у Мадриді. Її підписання стало важливим етапом розвитку взаємин України з країнами НАТО на шляху підтримання безпеки та стабільності в Європі в цілому, встановило нерозривний зв'язок нашої держави з безпекою всіх європейських країн. Хартією закладено основи співробітництва у вигляді таких механізмів, як Комісія Україна – НАТО та консультації з комітетом НАТО у форматі "19 + 1", спільні робочі групи, візити високого рівня та обмін експертами, кризовий консультативний механізм для випадків, коли Україна вбачатиме пряму загрозу територіальній цілісності, незалежності чи національній безпеці. У міжнародно-правовому аспекті Україна та НАТО базуватимуть свої відносини на принципах та зобов'язаннях, згідно з міжнародним правом та міжнародними механізмами, включаючи Статут ООН, Хельсінкський Заключний акт та наступні документи ОБСЄ.

Відповідно, Україна і НАТО підтверджують свої зобов'язання. Практика переконливо свідчить про підвищення ролі НАТО у співпраці з іншими міжнародними організаціями, такими як ОБСЄ, Європейський Союз, Рада Європи і Західноєвропейський Союз, у сприянні зміцненню євро-атлантичної безпеки та покращанню загального клімату довіри в Європі. Для більш повного розуміння усіх нюансів зближення України з НАТО доцільно розглянути передбачені у Хартії сфери консультацій та співробітництва між Україною та НАТО. Це, зокрема, участь України в операціях, включаючи

миротворчі операції, в кожному конкретному випадку, за повноваженнями Ради Безпеки ООН, або за відповідальністю ОБСЄ, а також у разі залучення до таких операцій Об'єднаних загальновійськових тактичних сил (ОЗТС), участь у них України на початковому етапі, що в кожному конкретному випадку є предметом рішень Північноатлантичної Ради щодо окремих операцій.

Звернемо увагу, що консультації між Україною та НАТО стосуються питань, які становлять спільний інтерес, зокрема: політичних питань та питань безпеки, зокрема розвитку євроатлантичної безпеки та стабільності, включаючи безпеку України; запобігання конфліктам, управління кризами, підтримання миру, врегулювання конфліктів та гуманітарних операцій, беручи до уваги роль ООН та ОБСЄ у цій галузі; політичних та оборонних аспектів нерозповсюдження ядерної, біологічної та хімічної зброї; контролю над озброєннями та роззброєння, включаючи питання, що стосуються Договору про звичайні збройні сили в Європі (Договору про ЗЗСЄ), Договору про відкрите небо та заходів зміцнення довіри і безпеки за Віденським Документом 1994 р.; експорту озброєнь та передачі супутніх технологій; боротьби з контрабандою наркотиків та тероризмом.

Також, до цього можуть бути додані інші сфери консультацій та співробітництва за обопільною домовленістю на основі надбаного досвіду. Враховуючи важливість інформаційної діяльності для покращання обопільної обізнаності та розуміння, НАТО заснувала Центр інформації та документації в Україні. Українська сторона забезпечує повну підтримку діяльності Центру у відповідності з Меморандумом про взаєморозуміння між урядом України та НАТО, підписаним у Києві 7 травня 1997 р. Одночасно Хартією передбачені практичні механізми для консультацій та співробітництва між Україною та НАТО. Надзвичайно важливим, на нашу думку, є положення Хартії про те, що союзники по НАТО продовжуватимуть

підтримувати суверенітет та незалежність України, її територіальну цілісність, демократичний розвиток, економічне процвітання та її статус без'ядерної держави, а також принцип непорушності кордонів, як ключові фактори стабільності та безпеки в Центрально-Східній Європі та на континенті в цілому. Поряд з цим, у Хартії закладено норми про те, що Україна підтверджує свою рішучість продовжувати військову реформу, зміцнювати демократичний та цивільний контроль над збройними силами та підвищувати їх оперативно-технічну сумісність зі збройними силами НАТО та країн-партнерів.

Наголосимо, що НАТО підтверджує свою підтримку зусиллям України у цих галузях. На виконання положень Хартії Указом Президента України від 27 січня 2001 р. № 58 затверджено Державну програму співробітництва України з НАТО на 2001 – 2004 рр., яка покликана, з одного боку, забезпечити більш якісне виконання тих завдань, про які йдеться в Хартії, а з іншого – слугувати орієнтиром для розвитку нових напрямів і форм двосторонньої співпраці.

Важливими практичними кроками у цьому контексті стали підписання під час липневого, 2002 р., засідання Комісії Україна – НАТО у Києві Меморандуму про підтримку Україною операцій НАТО та ратифікація у вересні 2002 р. Верховною Радою Угоди про безпеку між Урядом України та Північноатлантичним альянсом.

Серед першочергових заходів, необхідних для реалізації наших намірів, передбачено інтенсифікацію процесу реформування оборонної сфери, напрацювання нових підходів до питань національної безпеки та Воєнної доктрини з урахуванням нових стратегічних цілей України щодо НАТО, створення координаційного органу високого рівня (з цією метою створено Державну раду з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України під головуванням Президента України), підвищення статусу національних координаторів співробітництва України з НАТО, оптимізацію

фінансування та ресурсного забезпечення співробітництва з НАТО тощо.

Залучення України до численних програм, що реалізуються під егідою НАТО, дає змогу національні стандарти, які застосовуються до Збройних Сил, привести у відповідність з тими, що існують у країнах - членах Альянсу. На нинішньому етапі діє ефективний механізм моніторингу, що дає змогу послідовно просуватися шляхом здійснення в Україні реформ, необхідних для набуття майбутнього членства в НАТО. Методологію Плану дій щодо членства в НАТО, затверджену у 1999 р. на Вашингтонському саміті, використано Україною при складанні Плану дій Україна – НАТО, який було ухвалено 22 листопада 2002 р. під час засідання у Празі Комісії Україна – НАТО на рівні міністрів закордонних справ. Схвалення Плану дій Україна – НАТО під час Празького саміту та Цільового плану дій Україна – НАТО на 2003 р. - це найважливіші елементи реалізації планів євроатлантичної інтеграції України. План дій (ПД) - це, по суті, довгострокова програма, що орієнтує на досягнення європейських стандартів не тільки в оборонній сфері, але і в політичній, економічній, правовій сфері та сфері безпеки, особливо в сфері боротьби з тероризмом. Вона передбачає напрями співробітництва у ліквідації надзвичайних ситуацій, щодо управління кризовими ситуаціями природного та техногенного характеру. Обов'язковими є проведення політичних, економічних, оборонних реформ, дотримання прав людини, свободи преси, свободи слова. У документі визначено робочі механізми співробітництва, зустрічі на рівні президентів, періодичність засідань Комісії Україна – НАТО та робочих засідань на рівні міністрів закордонних справ, міністрів оборони, начальників генеральних штабів. На виконання загальних завдань у центральних органах виконавчої влади, у тому числі і у Міністерстві юстиції України, складаються і успішно виконуються Внутрішні галузеві плани. До питання оборонних реформ зазначимо, що його нормативне

регулювання здійснюється, у першу чергу, актами Президента України.

Так, згідно з Цільовим планом Україна-НАТО на 2003 р., 4 липня 2003 р. видано Указ Президента України N 565 «Про проведення оборонного огляду». Цим нормативно-правовим актом з метою реалізації зовнішньополітичного курсу держави на євроатлантичну інтеграцію, вдосконалення національної системи оборонного планування, уточнення завдань, структури і чисельності Збройних Сил України, інших військових формувань, зокрема, встановлено: провести у період з липня 2003 до червня 2004 року оборонний огляд; Кабінету Міністрів України забезпечити організацію і проведення оборонного огляду із залученням фахівців міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, які виконують завдання з оборони держави, у межах коштів на їх утримання, передбачених у Державному бюджеті України на відповідний рік.

У заходах по проведенню оборонного огляду, у межах компетенції, активну участь приймає Міністерство юстиції України. Іншими актами є Указ Президента України від 4 березня 2003 р. N 188 «Про Державну комісію з питань реформування, розвитку Збройних Сил України, інших військових формувань, озброєння та військової техніки». Ця Комісія утворена з метою забезпечення реформування, дальшого розвитку Збройних Сил України, інших військових формувань, оснащення їх новітніми зразками озброєння та військової техніки. Звичайно, без вирішення завдань, які стоять перед Комісією, неможливо і вирішити питання щодо наближення Збройних Сил України до стандартів НАТО.

Крім того, до завдань Комісії входить і опрацювання пропозицій про вдосконалення законодавчих та інших нормативно-правових актів. Головою Комісії призначено Прем'єр-міністра України В. Януковича. Членом Комісії від Мін'юсту є Перший заступник Міністра юстиції України А. Заєць. Указом Президента України від 14 квітня 2003 р. N

319 затверджено Положення про Державну комісію з питань реформування, розвитку Збройних Сил України, інших військових формувань, озброєння та військової техніки.

Отже, робота по виконанню заходів, передбачених Хартією, триває. Насамкінець, з метою показу послідовності державної політики України у стосунках з НАТО хотілось би нагадати положення, сформовані у названій нами Державній програмі співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) на 2001–2004 рр., затвердженій Указом Президента України від 27 січня 2001 р. Як тоді, так і сьогодні залишаються слухними слова про те, що сучасні підходи України до вироблення політики в галузі безпеки базуються на незмінності стратегічної мети держави, якою є повномасштабна інтеграція до європейських та євроатлантичних структур та повноправна участь у системі загальноєвропейської безпеки. Реалізуючи національну політику у сфері безпеки, Україна активізує свою діяльність, спрямовану на поглиблення конструктивного співробітництва з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО), Європейським Союзом (ЄС), Західноєвропейським Союзом (ЗЄС), Радою Євроатлантичного Партнерства (РЄАП), Організацією з питань безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) та Радою Європи (РЄ), на основі якого формується нова архітектура європейської безпеки ХХІ століття.

Підсумуємо, що ставлення України до НАТО як до найбільш ефективної структури колективної безпеки в Європі залишається незмінним. Ураховуючи значний внесок Альянсу у підтримання миру, стабільності та загального клімату довіри на євроатлантичному просторі, у створення нової архітектури безпеки в Європі, поглиблення процесів роззброєння, контролю над озброєннями і нерозповсюдження зброї масового знищення, Україна розширює участь у Програмі «Партнерство заради миру». Розвиваючи співробітництво з НАТО, Україна має на меті забезпечити свою незалежність, демократичний

розвиток та територіальну цілісність, зміцнити національну безпеку, запобігти виникненню нових загроз стабільності і безпеці на європейському континенті та використати досвід і допомогу держав – членів Альянсу в реформуванні оборонної та інших пов'язаних з нею сфер.

Засобами забезпечення безпеки держави є військова сила і дипломатія, а об'єктом забезпечення є інтереси безпеки. Процес реалізації інтересів пов'язано з обмеженням довільності міжнародних відносин, що знаходить вираження в уточненні правил поведінки їхніх учасників. Роль регулювання взаємодії держав у фазі нормативного забезпечення їхньої безпеки виконують основні принципи міжнародного права, закріплені в Статуті ООН. Організаційна фаза забезпечення безпеки держави виражається в пошуку балансу між дипломатичними і військовими засобами захисту своїх інтересів на основі принципів міжнародного права.

Аналіз предмета безпеки дозволяє виділити чотири основні підходи: перший підхід – національна безпека – передбачає захист основних інтересів конкретної держави; другий підхід – регіональна безпека – має на увазі наявність найбільш ефективних систем безпеки в рамках конкретних географічних регіонів; третій підхід – міжнародна безпека – звертає більшу увагу на взаємозв'язок безпеки однієї держави з безпекою інших держав (колективне використання збройної сили, міжнародні інститути і режими безпеки); четвертий – глобальна безпека – має всеосяжний характер, відрізняється поліпредметністю і поліоб'єктністю та включає в себе, крім військової безпеки, захист цивільних прав, навколишнього середовища, економічного розвитку. Проте, визнаючи наявність даних підходів, не треба протиставляти їх, оскільки безпека в сучасному світі неподільна.

Відповідно до 52 Статуту ООН цілі, принципи і діяльність регіональних організацій у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки повинні бути сумісні з цілями і принципами ООН, тобто не

тільки не суперечити останнім, але у своїй основі з ними співпадати. При такому тлумаченні і застосуванні ст. 52 Статуту ООН, діяльність регіональних організацій цілком вписується в систему колективної безпеки, передбачену Статутом ООН.

НАТО є військово-політичною міжнародною міжурядовою регіональною організацією, але аналіз Засновницького договору НАТО, а також нової Стратегічної концепції НАТО 1999 р., свідчить про те, що альянс претендує на трансформацію з регіональної структури оборонного характеру в організацію для побудови і підтримання глобальної безпеки. При цьому слід зазначити, що ст. 103 Статуту ООН закріплює переважну силу зобов'язань її членів по Статуту та позбавляє правового обґрунтування як прагнення НАТО не вважати себе регіональною організацією, так і її спроби піднести можливість застосування збройних акцій без мандата Ради Безпеки ООН в принцип, як це передбачається в Стратегічній концепції.

Стратегічна концепція НАТО деформує саме право держави на індивідуальну або колективну самооборону, яка Статутом ООН допускається лише у випадку, якщо станеться збройний напад на члена Організації, і заходи здійснення якої ніяким чином не повинні торкатися повноважень і відповідальності Ради Безпеки. У Концепції чималий акцент робиться на тому, що грубі і масові порушення прав людини є ледве чи не імперативною основою для військового втручання НАТО, тобто на основі “гуманітарної інтервенції”. Але якщо гуманітарна інтервенція буде здійснена без санкції Ради Безпеки ООН, то вона суперечить основним принципам сучасного міжнародного права і становить реальну загрозу як мирним міждержавним відносинам, так і самим правам людини. Отже, Стратегічна Концепція НАТО суперечить основним принципам сучасного міжнародного права.

Парламент України, який відповідно до Конституції визначає основи зовнішньої політики, ніколи не ухвалював рішення про

постійний нейтральний, позаблоковий статус України, більше того, в цьому статусі своїми актами її юридично не визнавала жодна держава.

Основоположні документи, які визначають зміст і створюють договірну основу взаємовідносин України і НАТО, не були подані на розгляд у Верховну Раду Україну та не пройшли процедуру ратифікації, що суперечить Конституції України. На основі цих угод на території України проводяться військові навчання за участю підрозділів збройних сил інших держав без схвалення відповідного рішення Верховною Радою України, що є порушенням п.23 ст. 85 Конституції.

Для України особливі відносини з НАТО є передумовою поглиблення взаємодії з її країнами-членами і додатковим аргументом у просуванні України до Європейського Союзу, членство в якому проголошено стратегічною метою її зовнішньої політики. Формування ЗЄПБО надає Україні додаткову можливість використати партнерські відносини з НАТО для побудови нової системи національної та активної участі у створенні європейської безпеки, але при цьому необхідно або неухильно дотримуватися вимог Конституції України в питаннях, пов'язаних із здійсненням зовнішньополітичної діяльності, забезпеченням національної безпеки України, підтриманням на належному рівні її обороноздатності і забезпечити подання на розгляд Верховної Ради України укладених від імені України угод, якими встановлюються договірно-правові основи її співпраці з міжнародними організаціями (НАТО), і згода на обов'язковість яких надається Верховною Радою України; або, виходячи з реалій, що складаються, внести в Конституцію України відповідні зміни, що стосуються питань, пов'язаних із здійсненням зовнішньополітичної діяльності, забезпеченням національної безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Безпека у глобальному світі / В. Ю. Константинов, І. О. Мінгазутдінов, М. Г. Капітоненко, С. П. Галака, Р. А. Кривонос //

Міжнародні системи та глобальний розвиток: підручник / кер. авт. колективу О. А. Коппель ; за ред. Л. В. Губерського, В. А. Манжолі. – Київ : «Київський університет», 2008. – С. 389-468.

2. Мокій А. І. Міжнародні організації : навч. посібник: Київ : ЦУЛ, 2011. – 280 с.

3. Північноатлантичний договір Вашингтон, округ Колумбія, 4 квітня 1949 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/950_008.

4. Статут ООН. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_010. 4. Чернега О. Б., Іваненко І. А. НАТО та система міжнародної безпеки [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. Б. Чернега, І. А. Іваненко ; Донецький національний ун-т економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. – Донецьк : [б.в.], 2009. – 228 с.

5. <http://www.un.org/> – офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй

6. <http://www.unsystem.org/index.html> – інформаційний сайт про систему ООН

7. <http://portal.un.kiev.ua/> – Представництво ООН в Україні

8. <http://www.nato.int/> – офіційний сайт НАТО

9. <http://www.nato.int/docu/home.htm> – On-line Library
<http://www.coe.int/> – офіційний сайт Ради Європи <http://www.unesco.org/> – офіційний сайт ЮНЕСКО

10. Діяльність України в ООН URL: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication>

11. Участь України у міжнародних організаціях України URL : <http://www.mfa.gov.ua>

Сенеджук Богдана Богданівна,
ліцеїстка групи II курсу (10 клас) Івано-Франківського фізико-технічного ліцею-інтернату Івано-Франківської обласної ради

Науковий керівник: вчитель правознавства
Івано-Франківського фізико-технічного ліцею-інтернату
Івано-Франківської обласної ради
Остап'юк-Субичева Марія Василівна

Міжнародно-правові та вітчизняні аспекти притягнення воєнних злочинців до кримінальної відповідальності

Воєнні злочини - це дії, які порушують міжнародне гуманітарне право та загальнолюдські принципи справедливості та гуманності. Ці злочини можуть включати масові вбивства, знищення населених пунктів, згвалтування, пограбування, використання хімічних та ядерних збройних систем та багато іншого. На жаль, воєнні злочини були й залишаються частою реальністю в збройних конфліктах по всьому світу.

Притягнення воєнних злочинців до кримінальної відповідальності є важливим кроком для забезпечення справедливості та запобігання повторення подібних злочинів в майбутньому. Це також є важливим кроком у створенні миру та безпеки в світі, адже притягнення до відповідальності воєнних злочинців позбавляє їх можливості продовжувати порушувати міжнародне право та загрожувати безпеці людей.

Оскільки воєнні злочини можуть бути вчинені на території будь-якої країни та можуть мати міжнародний характер, міжнародне право містить норми, які регулюють притягнення до кримінальної відповідальності воєнних злочинців. Багато країн також мають національне законодавство, яке регулює притягнення до кримінальної відповідальності воєнних злочинців.

Основні напрями та способи притягнення воєнних злочинців до кримінальної відповідальності - це важлива тема, яка вимагає ретельного вивчення та аналізу. Розуміння цих напрямків та способів може допомогти у забезпеченні справедливості та запобіганні повторення подібних злочинів у майбутньому.

Перевагою цієї теми є те, що вона стосується проблем, що турбують усі країни світу, і на яких працюють як міжнародні організації, так і окремі держави. Притягнення військових злочинців до кримінальної відповідальності є важливим кроком у запобіганні злочинам проти миру, безпеки та гуманітарних цінностей, а також забезпечує звіряність та відповідальність за злочини, зокрема злочини проти людяності, вчинені в рамках війни або збройного конфлікту.

Важливість даної теми полягає в тому, що воєнні злочини не можна залишати безкарними. Притягнення військових злочинців до кримінальної відповідальності є необхідним кроком у відновленні правопорядку та міжнародної стабільності. Злочинці, які вчинили воєнні злочини, мають бути притягнуті до відповідальності за свої дії, незалежно від того, в якій країні вони перебувають.

Розуміння основних напрямів та способів притягнення воєнних злочинців до кримінальної відповідальності є важливим не тільки для правників та юридичних фахівців, а й для всіх, хто цікавиться міжнародним правом та правами людини. Розуміння цієї теми допоможе збільшити свідомість про важливість забезпечення прав людини у воєнний час та вкаже на необхідність забезпечення правосуддя відповідно до міжнародних стандартів та норм.

Почати розгляд проблеми про воєнні злочини можна з детального визначення самого поняття "воєнний злочин". Важливо розуміти, що воєнні злочини є серйозними порушеннями міжнародного гуманітарного права, які скоюються під час війни або озброєного конфлікту. Важливо зазначити, що воєнні злочини не підлягають амністії та звільненню від кримінальної відповідальності. Злочинці

повинні бути притягнуті до судової відповідальності за свої дії, які порушують міжнародне гуманітарне право. Для цього існують спеціальні міжнародні трибунали, такі як Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії та Міжнародний кримінальний суд, які розглядають випадки воєнних злочинів та інших серйозних порушень міжнародного права.

Воєнні злочини можуть включати в себе такі дії, як:

- Умисне вбивство, поранення, катування або небезпечне поводження з людьми, які не беруть участь у військових діях, включаючи цивільне населення, в'язнів війни, медичний персонал і т.д.

- Насильство, спрямоване на посягання на особисту гідність, таке як зґвалтування, сексуальне насильство, примусові вагітності або стерилізації.

- Насильство проти мирних громадських мітингів, демонстрацій або страйків.

- Руїнування, розграбування або викрадення майна цивільного населення, а також знищення культурних і історичних пам'яток.

- Використання заборонених збройних засобів, які можуть нанести шкоду людям або навколишньому середовищу.

Кваліфікація воєнних злочинів - це процес визначення характеру та ступеня вини особи, яка здійснила воєнний злочин, з метою забезпечення відповідного покарання відповідно до закону.

Кваліфікація воєнного злочину базується на таких критеріях:

1. Суб'єктивний елемент: це усвідомлене, навмисне та добровільне вчинення особою дій, які можуть бути кваліфіковані як воєнні злочини.

2. Об'єктивний елемент: це фактичні дії особи, які можуть бути кваліфіковані як воєнний злочин, такі як вбивство, підпал, насильство, знищення майна, насильницька депортація тощо.

3. Обставинний елемент: це обставини, які супроводжували вчинення воєнного злочину, наприклад, роль і статус особи, яка

здійснила злочин, обставини часу та місця, масштаби злочину, його наслідки тощо.

Для кваліфікації воєнного злочину використовуються міжнародні та національні правові акти, які визначають список злочинів, що можуть бути кваліфіковані як воєнні злочини. Наприклад, до таких злочинів можуть належати вбивство, насильство, насильницька депортація, знищення майна, культурних та релігійних споруд, злочини проти мирного населення та інше.

Залежно від характеру та обставин вчиненого злочину, воєнний злочин може бути кваліфікований як злочин проти людства, злочин проти війни або злочин проти миру.

Злочин проти людства - це вчинення будь-яких важких порушень міжнародного гуманітарного права з метою систематичної або масової дискримінації, знищення національних, етнічних, расових або релігійних груп. Це може включати в себе такі злочини, як геноцид, етнічні чистки, насильство, зґвалтування та сексуальне насильство.

Злочин проти війни - це вчинення будь-яких важких порушень міжнародного гуманітарного права під час війни. Це може включати в себе напад на цивільні об'єкти, використання заборонених збройних засобів, вбивство заручників та порушення принципів військової нейтралітету.

Злочин проти миру - це вчинення будь-яких дій, які протирічать принципам міжнародного права, спрямованих на викликання міжнародного конфлікту, наприклад, загроза використання ядерної зброї, виселення населення з їхніх територій, насильство та терористичні дії.

Крім того, важливо визнати, що жодна війна не може бути виправдана воєнними злочинами. Воєнний конфлікт має бути розв'язаний шляхом дипломатичних переговорів та використання мирних засобів, а не насильства та жорстокості.

Проблеми кваліфікації воєнних злочинів - це складна та непроста тема, яка вимагає уважного вивчення різних аспектів міжнародного та національного права. Одна з проблем полягає у тому, що існує багато різних видів воєнних злочинів, і кваліфікація конкретного вчинку як воєнного злочину залежить від багатьох факторів, таких як контекст війни, місцева практика та стандарти, інтерпретація законів тощо.

Іншою проблемою є те, що деякі вчинки можуть бути одночасно кваліфіковані як воєнні злочини та інші порушення міжнародного права, наприклад, як військові злочини та злочини проти людяності. У цьому випадку, вирішення питання про кваліфікацію вчинку може бути складним та потребувати глибокого аналізу.

Також важливо зазначити, що воєнні злочини часто здійснюються в умовах військового конфлікту, де управління та контроль над ситуацією може бути дуже обмеженим, а також може існувати необхідність в прийнятті невідкладних рішень в складних умовах. Це може впливати на процес кваліфікації воєнних злочинів та приводити до різних точок зору.

Отже, проблеми кваліфікації воєнних злочинів є складними та багатограними. Вони потребують уважного аналізу правових та фактичних аспектів, а також залежать від контексту війни, національних та міжнародних законів та стандартів.

Кримінальний кодекс України містить окремий розділ, присвячений воєнним злочинам. Відповідно до цього розділу, воєнний злочин є злочином, що вчинено у зв'язку з збройним конфліктом або на його території. Кваліфікація воєнних злочинів залежить від характеру і обставин вчинення злочину. Зокрема, в Кримінальному кодексі України передбачені такі категорії воєнних злочинів:

- Злочини проти мирного населення, включаючи злочини проти людяності, порушення законів та звичаїв війни, насильство відносно населення окупованої території, економічні злочини проти населення і т.д. (статті 438-443 ККУ).

- Злочини проти військовополонених, включаючи злочини проти осіб, що перебувають під охороною міжнародних угод, злочини проти здоров'я та життя військовополонених, знищення чи викрадення майна військовополонених і т.д. (статті 444-446 ККУ).

- Злочини проти війни, включаючи злочини проти законів та звичаїв війни, порушення військових зобов'язань, злочини, пов'язані з застосуванням заборонених збройних засобів та технологій і т.д. (статті 447-449 ККУ).

- Злочини проти миру, включаючи злочини проти безпеки національних держав, порушення міжнародних правил щодо ведення війни, фінансові злочини, пов'язані з фінансуванням тероризму і т.д. (статті 450-451 ККУ).

Кожна з цих категорій воєнних злочинів має свої особливості та відповідальність за їх вчинення може бути різною. Кваліфікація воєнного злочину залежить від конкретних обставин його вчинення та наслідків для жертв та міжнародної спільноти.

Кримінальний кодекс України також передбачає відповідальність за сприяння воєнним злочинам. Згідно зі статтею 446 ККУ, сприяння воєнному злочину, тобто забезпечення іншим особам засобів, засобів зв'язку, транспорту, фінансових ресурсів, зброї або інших матеріальних ресурсів з метою вчинення воєнного злочину, карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з конфіскацією майна. Ця стаття охоплює не тільки тих, хто безпосередньо бере участь у вчиненні воєнного злочину, але й тих, хто допомагає у вчиненні такого злочину. Наприклад, це може стосуватися осіб, які надають фінансову підтримку терористичним організаціям або забезпечують їх зброєю та іншими ресурсами.

ККУ також передбачає відповідальність за участь у незаконних збройних формуваннях (стаття 260-1). Участь у незаконних збройних формуваннях, в тому числі терористичних організаціях, які вчиняють

воєнні злочини, карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з конфіскацією майна.

Отже, Кримінальний кодекс України передбачає серйозну відповідальність за вчинення, сприяння та участь у воєнних злочинах, що є важливим інструментом у боротьбі з такими злочинами.

Основні напрями притягнення воєнних злочинців до кримінальної відповідальності мають бути побудовані на основі міжнародного права і національного законодавства.

Першим кроком слід забезпечити, щоб національне законодавство відповідало вимогам міжнародного права. Це означає, що закони повинні бути зрозумілі та доступні кожному, включаючи жертв воєнних злочинів, та повинні бути відповідні до міжнародних стандартів.

Другим кроком слід забезпечити належну юридичну допомогу жертвам воєнних злочинів та підтримку державних і недержавних організацій, які займаються захистом прав людини. Це допоможе забезпечити, що жертви отримають необхідну допомогу та захист у судовому процесі.

Третім кроком слід забезпечити, щоб міжнародні та національні суди були здатні провести незалежне, справедливе та ефективне розслідування та провадження у справах про воєнні злочини. Для цього необхідно забезпечити достатні ресурси, підготовку та підтримку суддів та прокурорів, а також забезпечити дотримання процесуальних гарантій та прав жертв та підозрюваних.

Нарешті, четвертим кроком слід забезпечити ефективну роботу міжнародних механізмів з прав людини, таких як Міжнародний кримінальний суд та Європейський суд з прав людини.

Напрями притягнення воєнних злочинців можуть бути різними в залежності від країни, в якій вони були вчинені, і від країни, в якій вони притягаються до відповідальності.

Один з найбільш відомих напрямів - це міжнародні трибунали, які створюються для проведення судових процесів проти воєнних злочинців. Найбільш відомі такі трибунали - це Міжнародний трибунал з питань колишньої Югославії (МТКЮ), Міжнародний кримінальний трибунал (МКТ) та Міжнародний трибунал з питань Руанди (МТР).

Є також можливість притягнення воєнних злочинців до відповідальності на національному рівні, наприклад, в країні, в якій були вчинені злочини, або в країні, де вони перебувають в даний момент.

Зазвичай такі напрями притягнення включають в себе проведення слідчо-розшукових дій, виставлення обвинувачення та судовий процес. Однак, навіть якщо воєнний злочинець не може бути притягнутий до відповідальності на міжнародному рівні або на національному рівні через юридичні труднощі або політичні обставини, він все ще може бути викритий і засуджений на міжнародному рівні або відповідними національними органами у майбутньому.

Напрями притягнення воєнних злочинців можна розділити на кілька типів:

- Національне притягнення. Це означає, що військові злочинці притягуються до відповідальності у своїй власній країні.
- Міжнародне притягнення. Це означає, що військові злочинці притягуються до відповідальності перед міжнародними судами або трибуналами.
- Регіональне притягнення. Це означає, що військові злочинці притягуються до відповідальності перед регіональними судами.
- Міждержавне притягнення. Це означає, що військові злочинці притягуються до відповідальності перед іншою країною або міжнародною організацією за злочини, вчинені на їх території.

- Політичне притягнення. Це означає, що військові злочинці можуть бути захищені або залишатися не притягнуті до відповідальності через політичні чинники або рішення правлячих органів.

- Волонтерське притягнення. Це означає, що військові злочинці добровільно піддаються відповідальності за свої дії.

Кожен тип притягнення воєнних злочинців має свої переваги і недоліки, і вибір залежить від багатьох факторів, включаючи національну законодавчу базу, міжнародні правила та процедури, міжнародний контекст та політичну ситуацію.

Початок напрямів притягнення воєнних злочинців залежить від конкретної ситуації та контексту. Однак, загалом можна виділити кілька основних кроків:

- 1) Збір доказів. Найважливішим кроком є збір доказів, що можуть підтвердити вчинення воєнних злочинів. Це можуть бути свідчення очевидців, фото- та відеоматеріали, медичні документи, документи, що засвідчують виконання певних розпоряджень, та інше.

- 2) Аналіз доказів. Після збору доказів необхідно їх ретельно проаналізувати та визначити, які з них можуть бути використані для притягнення воєнних злочинців до відповідальності.

- 3) Визначення юрисдикції. Наступним кроком є визначення того, яка країна має юрисдикцію над воєнними злочинцями. Це може бути країна, де були вчинені злочини, країна, де злочинці знаходяться в даний момент, або міжнародний суд.

- 4) Ініціювання судового процесу. Якщо юрисдикція визначена, то необхідно ініціювати судовий процес та забезпечити, щоб воєнні злочинці були доставлені перед суд.

- 5) Судове провадження. Судове провадження повинно відбуватися відповідно до встановлених законів та міжнародних стандартів. У процесі суду необхідно забезпечувати захист прав обвинувачених, а також інтересів жертв та свідків.

б) Виконання вироку.

Існує кілька міжнародних інструментів, які регулюють напрями притягнення воєнних злочинців до кримінальної відповідальності. Ось декілька з них:

- Гаазький статут Міжнародного кримінального суду (МКС) - це міжнародний документ, який був прийнятий 17 липня 1998 року під час Римської конференції учасників Римського статуту МКС. Цей статут визначає юрисдикцію, склад та процедуру розгляду злочинів проти миру, війни, злочинів проти людства та інших важких порушень міжнародного гуманітарного права. Гаазький статут МКС став важливим кроком у боротьбі з безкарністю воєнних злочинців. Він надав можливість створити міжнародний суд, який має право розглядати та притягати до відповідальності осіб, які вчинили важкі порушення міжнародного гуманітарного права. МКС може відкривати розслідування та проводити судові процеси проти осіб, які звинувачуються у вчиненні злочинів проти миру, війни, злочинів проти людства та інших важких порушень міжнародного гуманітарного права. Суд може використовувати свої повноваження лише у тих випадках, коли країни-учасники статуту не можуть або не бажають проводити розслідування та судові процеси. МКС знаходиться в Гаазі, Нідерландах, і був започаткований 1 липня 2002 року після того, як статут був ратифікований необхідною кількістю країн-учасниць. Станом на кінець 2021 року, МКС має 123 країни-учасниці.

- Римський статут Міжнародного кримінального суду: цей документ був прийнятий у 1998 році та набрав чинності у 2002 році. Статут визначає чотири основні злочини, що підлягають юрисдикції Суду: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочини агресії.

- Женевські конвенції про захист жертв війни: ці конвенції були прийняті у 1949 році та встановлюють мінімальні стандарти захисту

жертв війни, включаючи визначення військових злочинів та правил, які регулюють поведінку збройних конфліктів.

•Резолюції Ради Безпеки ООН: Рада Безпеки ООН може визначати воєнні злочини та призначати міжнародні трибунали для їх розгляду. Наприклад, вироки Міжнародного трибуналу з правосуддя щодо колишнього президента Сербії Слободана Мілошевіча та інших військових та політичних лідерів за їх роль у війні в Боснії та Герцеговині були засновані на резолюціях Ради Безпеки ООН.

Ці міжнародні інструменти допомагають встановлювати міжнародні стандарти для притягнення воєнних злочинців до кримінальної відповідальності та забезпечувати правосуддя для жертв війни.

Міжнародні трибунали - це особливий вид міжнародних судів, створених з метою притягнення до відповідальності осіб, які вчинили військові злочини, злочини проти людяності або злочини відносно миру.

Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії (ІСТУ) - створений у 1993 році Радою Безпеки ООН з метою притягнення до відповідальності осіб, які вчинили військові злочини відносно населення Боснії та Герцеговини в період з 1991 по 1999 роки. До найвідоміших злочинців, засуджених ІСТУ, належать екс-президент Сербії Слободан Мілошевіч та командувач ВРС Ратко Младич.

Міжнародний кримінальний трибунал для Руанди (ІСТР) - створений у 1994 році Радою Безпеки ООН з метою притягнення до відповідальності осіб, які вчинили злочини проти людяності в Руанді у 1994 році. Найбільш відомий засуджений ІСТР - колишній мер Табу Мартин Ніямугвана, який був знайдений винним у геноциді.

Міжнародний кримінальний суд (МКС) - створений у 2002 році Римською статутною конференцією з метою притягнення до

відповідальності осіб, які вчинили злочини проти людяності, військові злочини та злочини проти миру.

Тема притягнення військових злочинців до кримінальної відповідальності є досить складною і має багато аспектів. Основною метою цього процесу є забезпечення справедливості та запобігання повторенню військових злочинів у майбутньому. Притягнення військових злочинців до кримінальної відповідальності може бути здійснене за допомогою різних способів.

Один із способів - це арешт та передача до міжнародних трибуналів. Наприклад, Міжнародний кримінальний трибунал займається розслідуванням і притягненням до відповідальності військових злочинців з усього світу, які здійснюються у період війни. Іншим прикладом є Міжнародний трибунал з прав людини, який займається розслідуванням порушень прав людини в зоні війни та конфліктів.

Ще один спосіб - створення національних судів, які займаються розглядом військових злочинів, що були здійснені на території країни. Такі суди можуть бути створені в рамках міжнародних організацій, наприклад, ООН, або національними урядами. Наприклад, у США діють військові суди, які займаються розглядом справ щодо військових злочинів.

Також існує можливість екстрадиції військових злочинців з інших країн. Цей метод полягає в передачі воєнних злочинців з однієї країни до іншої для притягнення до кримінальної відповідальності. Екстрадиція може бути здійснена на підставі міжнародних угод між країнами. Однак, існують випадки, коли країни відмовляються екстрадувати воєнних злочинців через політичні або інші причини.

Судове переслідування воєнних злочинців в Німеччині після Другої світової війни є одним з найбільш відомих та успішних прикладів притягнення військових злочинців до кримінальної відповідальності. Після закінчення війни, міжнародні трибунали були

засновані для розгляду злочинів, які були вчинені під час війни. Відомими є процеси у Нюрнберзі (1945-1946) та Токіо (1946-1948).

Однак, Німеччина також самостійно притягувала військових злочинців до кримінальної відповідальності. У 1949 році, було прийнято Закон про кримінальне переслідування націонал-соціалістичних злочинів, який дав змогу засуджувати осіб, які були відповідальні за нацистські злочини.

Процеси були проведені в німецьких судах, де було засуджено багатьох військових злочинців, включаючи політичних та військових лідерів, які були відповідальні за злочини проти миру, злочини проти людства та військові злочини.

Найбільш відомим прикладом був процес у Нюрнберзі, де було засуджено 12 з 23 підсудних, у тому числі Герінга, Ріббентропа, Розенберга та Гесса. Всі засуджені були оголошені винними в військових злочинах та злочинах проти миру. Крім того, в Німеччині було проведено багато інших процесів, включаючи процеси у Дюссельдорфі, Франкфурті та Мюнхені.

За роки свого існування, МКТ успішно притягнув до відповідальності більше 160 осіб, зокрема колишніх лідерів Сербії та Хорватії, а також командувачів військових формувань та бійців, які брали участь у конфлікті. Багато з цих осіб були засуджені до довгострокового позбавлення волі, зокрема:

Слободан Мілошевич - колишній президент Сербії, який був звинувачений у вчиненні військових злочинів та протиправних дій проти цивільних осіб у Косово, Хорватії та Боснії. Він був затриманий в 2001 році та передано до Гаазького трибуналу, де його звинувачували у діях проти миру, злочинах проти людства та військових злочинах. Мілошевич помер в тюрмі у 2006 році, перш ніж був засуджений.

Ратко Младич - колишній генерал Армії Республіки Сербської, який відомий своєю участю у війні в Боснії та Герцеговині. Младич був звинувачений у вчиненні злочинів проти людства, військових

злочинах та порушеннях законів та звичаїв воєнного конфлікту. Він був затриманий в Сербії в 2011 році та переданий до Гаазького трибуналу. У 2017 році Младич був засуджений до пожиттєвого ув'язнення.

У 1994 році у Руанді сталася одна з найстрашніших трагедій в історії Африки - геноцид тутсів, у якому загинуло близько 800 000 людей. Ця трагедія була спричинена плануванням та організацією високопосадовців уряду Руанди, що були членами етнічної групи хуту.

Після закінчення конфлікту був створений Міжнародний трибунал з питань воєнних злочинів у Руанді з метою притягнення до відповідальності винних у геноциді. Трибунал розглядав випадки масових вбивств, жорстокого поводження з в'язнями та інших злочинів проти людства.

В результаті роботи трибуналу було засуджено кількох високопосадовців, включаючи минулих міністрів та генералів, на довічне ув'язнення за злочини проти людства, вбивство, насильство і терор. Також були засуджені на пожиттєво ув'язнені керівники збройних сил та члени місцевих міліційних груп.

Цей трибунал став першим міжнародним трибуналом з питань воєнних злочинів, який притягнув до відповідальності осіб за вчинення злочинів проти людства. Робота трибуналу дала можливість закріпити прецедент в притягненні відповідальних осіб до судової відповідальності за геноцид та інші злочини проти людства в міжнародному праві.

Україна вважається жертвою агресії Росії, яка відбулася у 2014 році та триває до сьогодні. Протягом цього часу були скоєні безліч воєнних злочинів з боку російських військових та їхніх спільників на території України. Ці злочини не тільки призвели до смерті багатьох мирних громадян України, але й заподіяли великі збитки в економічному та соціальному розвитку країни.

Крім того, були документовані випадки скоєння воєнних злочинів з боку російських військових та їхніх спільників, такі як масове вбивство цивільних жителів у містах Донецьк та Луганськ, знищення історичних та культурних пам'яток на території Криму, звірства та тортури над полоненими українськими військовополоненими.

Україна намагалась звернутися до міжнародних організацій, таких як ООН та Міжнародний суд, щоб вирішити питання щодо відповідальності Росії за ці воєнні злочини. Однак, Росія знаходить способи ухилення від відповідальності та відмови в співпраці з міжнародними органами.

ООН та інші міжнародні організації визнали, що Росія має відповідальність за воєнні злочини, включаючи порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права, на тимчасово окупованих територіях України. Україна подала до Міжнародного кримінального суду заяву про розслідування війни, яка має на меті встановлення винних у вчиненні злочинів проти людства та воєнних злочинів.

Проте, Росія не визнає юрисдикцію Міжнародного кримінального суду та не згодна з розслідуванням воєнних злочинів. У своїй поведінці Росія продовжує порушувати права людини та міжнародне гуманітарне право.

У світлі цих подій, міжнародна спільнота повинна продовжувати тиснути на Росію, вимагаючи від неї дотримання міжнародних норм та забезпечення захисту прав людини на окупованих територіях України. Крім того, важливо, щоб Україна продовжувала звертатися до міжнародних органів та співпрацювала з ними у боротьбі за правосуддя та встановлення відповідальності за воєнні злочини, які були скоєні в її територіальній юрисдикції.

У результаті, важливо не тільки відзначати воєнні злочини Росії, але й виробляти ефективні механізми відповідальності та судової

практики. Від цього залежить забезпечення справедливості для жертв та збереження міжнародного порядку. Слід продовжувати підтримувати Україну у зверненні до міжнародних організацій та вести належну дипломатичну роботу, щоб притягти Росію до відповідальності.

Додатково, необхідно забезпечити доступ жертв до судових процесів та компенсації за збитки, спричинені воєнними злочинами. Також важливо продовжувати збирати та документувати докази злочинів, щоб мати достатньо доказів для проведення судових процесів.

Наступним кроком має стати відповідне розслідування і притягнення до відповідальності керівників та виконавців воєнних злочинів з боку Росії. Це може включати санкції, заборону на в'їзд до країн, міжнародні судові процеси та інші форми покарання.

Важливо продовжувати інформувати міжнародну громадськість про воєнні злочини Росії в Україні та залучати увагу до цього питання.

Всі ці кроки допоможуть забезпечити відповідальність за воєнні злочини Росії в Україні та запобігти подібним подіям у майбутньому.

Основні напрями та методи притягнення військових злочинців до кримінальної відповідальності спрямовані на забезпечення виконання норм міжнародного гуманітарного права та запобігання масовим порушенням прав людини у воєнний час. Створення міжнародних трибуналів і використання національних судів для переслідування військових злочинців є одними з основних напрямів досягнення цієї мети.

Міжнародні трибунали виявилися одним із найефективніших способів притягнення військових злочинців до відповідальності, про що свідчить успішне переслідування Міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії та Міжнародним кримінальним трибуналом для Руанди. Однак використання національних судів також є ефективним методом переслідування військових злочинців,

особливо у випадках, коли злочини сталися на території конкретної країни. Це вимагає належної правової бази та забезпечення належного рівня кваліфікації та незалежності національних судів.

Проблема притягнення військових злочинців до відповідальності залишається актуальною і сьогодні, оскільки конфлікти та війни тривають у різних частинах світу. Збройні конфлікти в таких країнах, як Україна, Сирія, Ємен, Сомалі та інших, є джерелами військових злочинів, зокрема вбивств, замахів на вбивство, підтримки терористичних угруповань та інших злочинів, які не можуть залишатися безкарними.

У наш час актуальним є підвищення ролі міжнародних механізмів притягнення до відповідальності винних осіб, у тому числі створення та підтримка міжнародних трибуналів і судів. Також важливим є зміцнення національних механізмів притягнення до відповідальності відповідальних осіб, включаючи реформи судової системи та прав людини.

Притягнення воєнних злочинців до кримінальної відповідальності є важливою складовою міжнародного правосуддя та захисту прав людини. Для забезпечення ефективної роботи у цій сфері можуть бути розглянуті наступні напрями та способи:

- Подальше забезпечення міжнародного кримінального правосуддя шляхом додаткових зусиль для прийняття необхідних законів та механізмів усіма державами-учасницями. Важливо продовжувати роботу над забезпеченням ефективної реалізації міжнародного кримінального правосуддя та підвищення рівня його застосування у всьому світі.

- Поліпшення співпраці міжнародних органів, таких як Міжнародний кримінальний суд та міжнародні трибунали, для розгляду воєнних злочинів. Для цього можуть бути розглянуті нові форми співпраці та обміну інформацією між різними органами. Крім

того, важливо підвищувати ефективність роботи цих органів та забезпечувати їхню адекватну фінансову підтримку.

• Забезпечення прав жертв воєнних злочинів та злочинів проти людяності шляхом підтримки жертв, захисту їх прав та забезпечення доступу до юридичної допомоги. Важливо продовжувати роботу над забезпеченням прав жертв та забезпечення їхньої взаємодії з міжнародними органами.

• Забезпечення ефективної роботи міжнародних органів з притягнення до відповідальності воєнних.

Список використаних джерел:

1. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку: https://msn.khmnu.edu.ua/pluginfile.php/562420/mod_resource/content/1/%D0%A1%D0%B5%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_30.pdf

2. <https://ptcu.gp.gov.ua/uk/czentr-znan/intervyu-z-treneramy/kvalifikacziya-voyennyh-zlochyniv-za-kryminalnym-kodeksom-ukrayiny/>

3. Кримінальний Кодекс України: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n359>

4. Поняття воєнного злочину стаття "WarCrimes" на сайті Encyclopaedia Britannica: <https://www.britannica.com/topic/war-crime>

5. Військові злочини: поняття, система та проблеми кваліфікації: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/16872>

6. Женевські конвенції 1949 року та додаткові протоколи до них: <https://www.icrc.org/en/document/geneva-conventions-1949-additional-protocols>

7. Поняття та ознаки воєнних злочинів: https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/amp_2009_1_15.pdf 8. Відповідальність за воєнні злочини: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/2/683095/>

9. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду:
<https://legal100.org.ua/shho-take-rimskiy-statut-ta-chomu-yogo-potribno-ratifikovati-v-ukrayini/>

10. Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії:
<https://babel.ua/texts/80794-u-bosniji-lyudi-hodyat-v-odni-kafe-z-ohoroncyami-z-taboru-de-jih-trimali-tribunal-shchodo-eks-yugoslaviji-trivav-25-rokiv-ale-bagato-obvinuvachenih-dosi-na-svobodi-interv-yu-z-zhurnalistkoyu-doslidnic>

11. Міжнародний кримінальний суд:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D1%83%D0%B4

12. Визначення воєнних злочинів у міжнародному кримінальному праві:

<https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/viznachennya-voennih-zlochiv-u-mizhnarodnomu-kriminalnomu-pravi.html>

13. Міжнародний військовий трибунал в Нюрнберзі:
<https://encyclopedia.ushmm.org/content/uk/article/international-military-tribunal-at-nuremberg>

14. Міжнародний трибунал з питань воєнних злочинів у Руанді:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%B1%D1%83%D0%BD%D0%B0%D0%BB_%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE_%D0%A0%D1%83%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B8

15. Останній вирок трибуналу в Гаазі: сербський генерал
відповідь за геноцид:
<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/11/22/7074039/>

16. Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії:
<https://www.wiki-data.uk-ua.nina.az>
17. МІЖНАРОДНІ ТРИБУНАЛИ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ЛЮДСТВА:
<https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/55bb216c36b7e/>
18. Які злочини скоює Росія в Україні:
<https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/rosiysko-ukrayinska-viyna-istorychnyy-kontekst/yaki-zlochyny-skoyuye-rosiya-v-ukrayini>
19. Воєнні злочини російської армії:
<https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-trybunal-haaha-putin/32292306.html>
20. Чи готова Україна розслідувати злочини росіян:
<https://suspilne.media/397700-v-ukraini-vidkrito-68-tisac-provadzen-sodororusenna-pravil-i-zvicaiv-vijni-pravozahisnica/>
21. Комісія ООН доходить висновку, що в Україні було скоєно воєнні злочини: <https://ukraine.un.org/uk/200623->

Торконяк Вероніка Олегівна,
учениця 11 класу ліцею № 15 Івано-Франківської міської ради
Науковий керівник: вчитель правознавства ліцею № 15
Івано-Франківської міської ради **Залеська Іванна Іванівна**

Специфіка кримінальної відповідальності за колабораціонізм в умовах воєнного стану

Тема колабораціонізму актуальна в наш час, так як наша держава перебуває у воєнному стані і також з'явилися зміни і доповнення в Кримінальному кодексі України з 15 березня 2022 року. Основною метою таких змін є притягнення до відповідальності фізичних та юридичних осіб, які допомагали державі-агресору. Так, як зараз війна, то такий закон є важливим аспектом в нашому ККУ і допоможе в подальшому притягнути до юридичної відповідальності колаборантів. Співпраця з державою-агресором є злочином, який передбачає заходи кримінально-правового характеру. У більшості випадків винними у здійсненні колабораційної діяльності можуть бути визначені лише громадяни України. Але також існують злочини, які може вчинити будь-яка особа, незалежно від її громадянства. Якщо іноземні громадяни та особи без громадянства передають матеріальні ресурси, здійснюють господарську діяльність з державою-агресором або ведуть політичну, інформаційну діяльність у співпраці з нею, спрямовану на її підтримку-вони будуть підлягати кримінальній відповідальності згідно закону, незалежно від їх громадянства та місця перебування. Законом України від 03 березня 2022 року №2108-ІХ “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність” доповнено Кримінальним кодексом України статтею 111-1 “Колабораційна діяльність”. За цим законом будуть в подальшому

притягувати до юридичної відповідальності колаборантів. Взаємодії з представниками держави-агресору введено кримінальне покарання від штрафу до 170 тисяч гривень до позбавлення волі строком до 5 років.

Якщо говорити про колабораціонізм, відповідно до єдиного реєстру досудових розслідувань, у провадженні Нацполіції знаходилося, з початку вторгнення Росії на територію України і дотепер, загалом 1200 кримінальних проваджень. Колабораційна діяльність може набувати будь-які форми, мати добровільний або вимушений прояв, першочерговим для визначення того, чи є діяння особи злочинним, є суб'єктивний чинник. Основне з'ясувати психоемоційний стан особи, її мотиви, мету, конкретну життєву ситуацію, для встановлення обставин, які можуть свідчити про відсутність кримінальної протиправності діянь. Основною ознакою суб'єктивної сторони будь-якого складу кримінального правопорушення є вина. Тому потрібно довести вину особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, є непорушним принципом здійснення правосуддя (згідно статті 62 Конституції України, ч.2 ст.2 КК України).

Якщо звернутися до диспозиції ст.111-1 Кримінального кодексу України, очевидним є те, що кримінальне правопорушення колабораційна діяльність вчиняється тільки з умислом (прямим або непрямым). У випадку вчинення колабораційної діяльності суб'єкт кримінального правопорушення повинен чітко усвідомлювати, що він допомагає, сприяє державі-агресору, окупаційній владі, а відсутність такого усвідомлення виключає кримінальну відповідальність. Наприклад, громадянин України, публічно заперечуючи здійснення збройної агресії проти України, фактично допомагає ворожій стороні, сприяє державі, що окупувала територію України. Однак, у цьому разі не йдеться про обізнаність злочинця щодо існування відповідної кримінально-правової норми, яка регламентує відповідальність за колабораційну діяльність, оскільки "незнання законів не звільняє від відповідальності" (ч.2 ст.68 КК України).

Достатнім є те, що громадянин держави-агресора та окупаційних органів влади, а не України-держави, громадянином якої він є. Колабораціонізм стосується бізнесу за економічними критеріями. Тобто, під ризик колабораціонізму може потрапити як бізнес, що опинився в окупації, так і той, що висловлюючись юридично “взаємодіє з державою-агресором”. Наприклад, ознаки злочину матиме навіть постачання комплектуючих приватній компанії, якщо їх згодом використають для виготовлення зброї. І також очевидним злочином є передача окупаційним військам матеріальних активів: пального, продуктів харчування, транспортних засобів. Команда VB PARTNERS, реагуючи на запити клієнтів, розробила алгоритм дій для нейтралізації ризиків колабораціонізму. Ця тема дуже важлива під час війни, так як притягнення колаборантів до відповідальності може спасти життя людей, енергетичні інфраструктури і інше... Особливо допомагають компанії, які займаються ліквідацією колабораціонізму в державі.

Колабораціонізм під час російсько-української війни - це військова та політична співпраця громадян України з російським нацистським тоталітарним режимом. Вперше обвинувальний акт за колабораціонізм було направлено до суду 31 березня 2022 року. За даними прокуратури, мешканець Краматорська Донецької області закликав у ТікТок до підтримки дій Російської Федерації та виступив із запереченням озброєної агресії. 16 березня 2022 року рух “Чесно” запустив базу даних зрадників України “ДержЗрадники”. Станом на 4 квітня 2022 року у ній було 70 імен. 19 березня 2022 року Національне антикорупційне бюро України повідомило, що має дані про 245 осіб, які можуть допомагати РФ. Станом на 26 березня 2022 року Державним бюро розслідувань було відкрито близько 200 справ за колабораціонізм. 7 квітня 2022 року секретар РНБО Олексій Данілов повідомив, що за дорученням президента Зеленського ведеться робота з реєстру колаборантів, який незабаром буде опублікований. Перші

зрадники були внесені до реєстру 12 квітня. За словами міського голови Мелітополя Івана Федорова, деякі старші багатоквартирних будинків надають російським військовим списки порожніх квартир. Одразу після захоплення селища Димер у Київській області місцевий мешканець Олександр Харченко очолив колабораційну адміністрацію. Після відступу російських військ із Київської області Олег Царьов написав таке: "Більш місяця я провів в основному в населених пунктах, що належать до районних центрів під Києвом, Бородянка та Іванків. Наразі армія РФ залишила ці населені пункти. Сподіваюся, що всі, хто почав з нами співпрацювати із місцевих жителів, встигли покинути Україну". Чиновники-колабораціоністи та правоохоронці стали однією з пріоритетних цілей партизанів, що діють у контакті з українськими спецслужбами. Головна мета таких операцій - не вбивство, а попередження про наслідки співпраці з російськими військовими.

Вбивства відомих колаборантів:

-Беднов Олександр Олександрович - міністр оборони "ЛНР" у серпні 2014 року, а згодом начальник штабу 4-ї мотострілецької оборони. Він був спалений в кортежі з реактивних вогнететів разом зі своєю охороною в місті Лутугине.

-Іщенко Євген Станіславович - "мер" окупованого м. Первомайськ. Вбитий під час обстрілу автомобіля невідомими особами на трасі Первомайськ-Лисичанськ. Разом з ним загинули ще 3 волонтерів із Росії.

-Возник Роман Святославович - колишній донецький "беркутівець", депутат окупаційної Народної ради "ДНР". Загинув в Донецьку на перехресті Челюскінців та Ватутіна. Невідомі обстріляли автомобіль Возника.

-Дорошенко Валентин Васильович - ватажок "Партії Сталіна", противник Революції гідності, був ліквідований в Одесі на вулиці Новосельського в ході перестрілки співробітниками поліції.

-Захарченко Олександр Володимирович-ватажок терористичної організації “ДНР”-вбитий в Донецьк вибухом бомби в кафе “Сепар”.

На відміну від загального трактування поняття колабораціонізму, комуністичні режими Східної Європи були схильні розглядати як колабораціоністів людей, які:

-Пасивно виконували громадські обов'язки без скоєння злочинів;

-Були до цього змушені-це порушення своїх обов'язків агресором, а не окупованим населенням;

-Були військовополоненими;

Одним із найбільш насичених колаборантами регіонів до широкомасштабного вторгнення РФ була Харківщина. Вже після перших ракетних та артилерійських обстрілів міста та області ситуація з любителями “російського миру” змінилася. Насправді кількість колаборантів у місті і в регіоні зменшилася в перші дні вторгнення на Харківщину. Свідомість українців змінюється саме під впливом російських ракет. Більшість це називають дерусифікацією. Йдеться про процес всеохоплюючого позбавлення українцями шкідливого російського імперського спадку. Зрадників ніде не люблять і не поважають. Навіть самі окупанти, відступаючи під тиском наших військ, не піклувалися про долю місцевих колаборантів, які з ними співпрацювали. Якщо говорити про конкретну відповідальність за ці злочинні дії, то законодавством України передбачені різні види покарань, які залежать від тяжкості правопорушення.

Об'єкт кримінального правопорушення має наступні характеристики:

Родовий об'єкт-суспільні відносини з охорони основ національної безпеки України.

Безпосередній об'єкт-зовнішня безпека України, її суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність, обороноздатність, державна, економічна чи інформаційна безпека.

Видовий об'єкт-зовнішня та внутрішня безпека України.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення включає:

1.Публічне заперечення громадянином України:

-здійснення збройної агресії проти України;

-встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України;

2.Публічні заклики громадянином України до:

-підтримки рішень та дій держави-агресора,збройних формувань та окупаційної адміністрації держави-агресора;

-співпраці з державою-агресором,збройними формуваннями та окупаційною адміністрацією держави-агресора;

-невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України;

Публічним вважається поширення закликів або висловлення заперечення до невизначеного кола осіб,зокрема у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації.

Під збройною агресією розуміється дії,передбачені статтею 1 Закону України “Про оборону України”.

3.Добровільне зайняття громадянином України посади у незаконних органах влади,створених на тимчасово окупованій території,у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора.

Однією з основних ознак даного діяння є добровільність-тобто особа за власною волею,без примусу до здійснення цього обійняла посаду в незаконних органах влади.

Тяжкість кримінального правопорушення кваліфікуватиметься залежно від статусу посади у фейкових органах влади окупантів.

4.Здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України,встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини територій

держави, уникнення відповідальності за здійснення Росії агресії проти нашої країни;

5. Дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти;

6. Передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території та провадження господарської діяльності у взаємодії з Росією, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора;

7. Організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з ворожою країною та його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку РФ, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та уникнення нею відповідальності за повномасштабне вторгнення, за відсутності ознак державної зради, активна участь у таких закладах.

Під заходами політичного характеру розуміються: з'їзди, збори, мітинги, походи, демонстрації, конференції, круглі столи і інше.

Під здійсненням інформаційної діяльності розуміється: створення, збирання, одержання, зберігання, використання та поширення відповідної інформації.

Це може бути як загальний (ч.4 ч.6 ст.111-1 КК України), так спеціальний-громадянин України (ч.1,3,5,7 ст.111-1 КК України)

Суб'єктивна сторона колабораційної діяльності характеризується виною у вигляді прямого умислу, за якого особа усвідомлює, що її діяння вчиняються на шкоду зовнішній та внутрішній безпеці (інтересам) України. Мотиви колабораційної діяльності можуть бути різні: користь, помста, бажання полегшити виїзд на постійне місце проживання до іншої країни тощо.

Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року, а також додаткові протоколи до неї, ратифіковані Україною не містять загальної заборони на продовження роботи найманими працівниками на тимчасово окупованих територіях.

Тому за відсутності ознак перелічених вище кримінальних правопорушень не буде вважатися колабораціонізмом та пособництвом продовження виконання громадянином своїх обов'язків, покладених на нього державою Україна, або виконання найманими працівниками своїх звичайних трудових обов'язків на підприємстві, що знаходиться в окупації.

У кожному конкретному випадку треба оцінювати продовження виконання трудових обов'язків працівником в умовах окупації з огляду, у тому числі на те чи здійснювався щодо нього фізичний та психічний примус, чи вчиняв він дії, які містять ознаки кримінальних правопорушень, передбачених КК України (наприклад свідоме співпраця з окупаційною владою з метою отримання керівної посади або з політичних міркувань, визнання окупацію РФ законною, передача матеріальних ресурсів тощо).

Діяльність профспілок, їх об'єднань, яка порушує Конституцію України та закони України, зокрема у разі засудження їхніх уповноважених осіб за вчинення кримінального правопорушення проти основ національної безпеки України передбаченого статтею 111-1 Кримінального кодексу України, може бути заборонена лише за рішенням місцевого суду, а профспілок зі статусом всеукраїнських і республіканських та об'єднань профспілок з відповідним статусом - лише за рішенням Верховного Суду України.

На Харківщині відкрито понад 2200 проваджень, які стосуються колабораційної діяльності та державної зради, щодо 133 осіб уже винесені судові вироки, 566 особам повідомили про підозру. Під час жодного провадження під час розгляду в суді не було винесено

виправдувального вироку. Судді визнали докази достатніми, належними, що вони всебічно доводять винуватість особи.

Суд призначив 11,5 позбавлення волі коригувальнику, який наводив російські ракети “Калібр” на Миколаїв. Служба безпеки збирала беззаперечні докази вини ще одного інформатора фсб, який діяв у прифронтових районах на півдні України. Зловмисник коригував ракетні удари по Миколаєву російськими крилатими ракетами “Калібр”. Крім того, він збирав розвідувальні дані про місця базування та переміщення підрозділів Сил оборони на території регіону. Насамперед зловмисник намагався виявити бойові позиції артилерії та системи протиповітряної оборони. Співробітники СБУ затримали зловмисника на початку серпня 2022 року у ході контрдиверсійних заходів у Миколаївській області. Ворожим інформатором виявився мешканець обласного центру. На початку літа минулого року російська спецслужба залучила його до співпраці через представника “МДБ ДНР”. У поле зору ворога він потрапив на одному із прокремлівських Телеграм-каналів, де регулярно виправдовував російську агресію проти України. Під час обшуку у зловмисника виявили мобільний телефон, який він використовував для комунікації із загарбниками. На підставі зібраних доказів суд визнав його винним за двома статтями Кримінального кодексу України:

-ч.3 ст.114-2(несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення Збройних сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного стану);

-ч.2 та ч.3 ст. 436 (виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, глорифікація її учасників).

Як повідомляв Укрінформ, до 11 років засудили 54-річну жінку, яка коригувала вогонь російських загарбників по Миколаєву. За

наведенням засудженої були завдані ракетні удари по позиціях ЗСУ і чотирьох інфраструктурних об'єктах, серед яких лікарні.

Контррозвідка Служби безпеки нейтралізувала групу інформаторів ФСБ під час спецоперації у звільнених районах Харківської області.

Як зазначається, фігурантами виявилися двоє мешканців деокупованого Вовчанська, яких ворог залучив до проведення розвідувально-підривної діяльності на сході регіону. Затримані збирали для окупантів розвіддані про місця базування та переміщення Сил оборони на території Вовчанської громади. Насамперед їх цікавили відомості щодо облаштування оборонних ліній вздовж кордону з РФ та пункти тимчасової дислокації підрозділів Служби безпеки та Національної поліції. Також агресор розшукував інформацію про поточну суспільно-політичну обстановку у прикордонному регіоні, пункти видачі гуманітарної допомоги мирним мешканцям. Розвіддані потрібні були окупантам для підготовки диверсій та здійснення ракетно-артилерійських обстрілів українських об'єктів.

За даними слідства, одним із учасників ворожої групи є місцевий житель, який відразу після захоплення частини регіону пішов на добровільну співпрацю з агресором. При цьому до виконання ворожих розвідувальних завдань він приступив лише на початку 2023 року. Згодом до підривної діяльності фігурант залучив свою знайому, яку потім вивів на прямий зв'язок з ФСБ. Для комунікації з російською спецслужбою фігуранти використовували месенджер Телеграм із дотриманням заходів інформації. При обшуках за місцями проживання зловмисників виявлено мобільні телефони, які вони використовували для листування з ФСБ. На підставі зібраних доказів слідчі Служби безпеки повідомили затриманим про підозру. Наразі їм обрано запобіжний захід-тримання під вартою без права внесення застави. Триває розслідування для встановлення всіх обставин

злочину.Заходи проводили співробітники СБУ у Харківській області за процесуального керівництва обласної прокуратури.

На Харківщині до двох років ув'язнення засудили жителя смт Савинці, який за пропозицією російських окупантів став директором школи та наказував знищувати в ній українську символіку.

Існує чималий ризик притягнення до юридичної відповідальності осіб, які мали недобровільні взаємини з окупантом або співпраця з якими мала другорядне значення. Доречним буде зазначити, якщо громадянин України, вчиняючи колабораційну діяльність, фактично діє не з власної волі, а під впливом фізичного або психічного примусу, і вимушено заподіює шкоду національній безпеці України, то в такому разі наявна одна з обставин, яка виключає злочинність діяння (ст.40 КК України з урахуванням положень ст.39 КК України.)

Публічне заперечення збройної агресії проти України чи тимчасової окупації частини території України, тощо) передбачена фактично “люстрація”- позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років, то в інших можна зустріти виправні роботи (відрахування певного відсотку заробітку протягом певного часу), арешт чи позбавлення волі на певний строк. У деяких випадках як додаткове покарання може бути призначена конфіскація майна. Структура статті 111-1 КК України також є дещо дивною: у частині 2 встановлено відповідальність за добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної із організаційно-розпорядчими або адміністративно-господарськими функціями у незаконних органах влади тоді як відповідальність за добровільне зайняття посади, пов'язаної із виконання таких функцій, розміщено далі у ч.5, а якщо це посади у судових і правоохоронних органах-ч.7 цієї статті. За здійсненням громадянином України пропаганди в навчальних закладах, незалежно від типів і форм власності, з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти Української держави і тд. передбачається покарання у вигляді

виправних робіт строком до 2 років або арешту до 6 місяців, або позбавлення волі на строк до 3 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю від 10 до 15 років.

Передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора і тд. карається штрафом до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів громадян або позбавлення волі на строк від 3 до 5 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю строком від 10 до 15 років та з конфіскацією майна. Водночас добровільне заняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території і тд. карається позбавленням волі на строк від 5 до 10 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю строком від 10 до 15 років та з конфіскацією майна або без такої.

Організація та проведення заходів політичного характеру або здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань і тд. карається позбавленням волі на строк від 10 до 12 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю строком від 10 до 15 років та з конфіскацією майна або без такої.

Добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, а також добровільна участь цього громадянина в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти ЗСУ та

інших військових формувань карається позбавленням волі на строк від 12 до 15 років позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю строком від 10 до 15 років та з конфіскацією майна або без такої.

Вчинення особами дій, зазначених у попередніх трьох пунктах, або ухвалення рішення, які призвели до загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків, карається позбавленням волі на строк від 15 років або довічним позбавленням волі з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю строком від 10 до 15 років та з конфіскацією майна або без такої.

Під відповідальність підпадають як громадяни України, так і юридичні особи. Спосіб заявити про колаборантів це у чат-боті “Traitor_Search_bot” можна надсилати інформацію про зрадників і колаборантів, які співпрацювали з окупантами, а також про інтернет-агентів, які “зливають” ворогу важливу інформацію. Також є чат-бот “єВорог” через якого можна повідомити СБУ про колаборантів. Департамент внутрішньої безпеки Національної безпеки України запустив чат-бот для отримання інформації про зрадників та колаборантів (чат-бот “dzb_nr_bot”). Є багато інших чат-ботів через які можна повідомити СБУ про колаборантів.

Удосконалення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність можливе тільки через співпрацю громадян-патріотів із СБУ, Національною безпекою України, ЗСУ і інші. Також стаття 111-1 не є досконалою, тому зрадники і колаборанти можуть не відповідати за свої дії належним чином, або не нести юридичну відповідальність за свої неправомірні дії. Більшість колаборантів навіть неможливо притягнути до кримінальної відповідальності, тому що їх неможливо вчислити і знайти. Допомога правоохоронним органам дуже важлива, адже вона може спасти життя людей, енергетичну інфраструктуру, заклади освітнього характеру і тд. Мають бути додані певні доповнення і зміни до статті 111-1 для вдосконалення

відповідальності. Урядовий законопроект №7647 “Про внесення змін до Кримінального кодексу України про вдосконалення відповідальності за колабораційну діяльність” зареєстровано у Верховній Раді 8 серпня.

Кабінет Міністрів пропонує Верховній Раді уточнити у Кримінальному кодексі відповідальність за колабораційну діяльність, вчинену втключно на добровільній основі.

Відповідно до запропонованих змін до Кримінального кодексу, до колабораційної діяльності належить саме “добровільне провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, з незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, зокрема окупаційно. адміністрацією РФ, за винятком випадків, передбачених законом “Ці зміни виводять із-під заборони частину господарської діяльності, яка має провадитися для забезпечення життєдіяльності територій, навіть незважаючи на їх фактичну окупацію. У супровідних документах до законопроекту наголошується, що під кримінальну відповідальність не підпадає господарська діяльність із державою-агресором, що здійснюється під тиском окупаційних органів.

Верховна Рада 3 березня 2022 року доповнила Кримінальний кодекс новою статтею, якою криміналізувала колабораційну діяльність.

Проте під дією цієї статті підпадатиме цілком правомірна діяльність, зокрема заходи, спрямовані на розв'язання гуманітарних проблем, зокрема медичного обслуговування, діяльності в галузі трубопровідного транспорту, робота магазинів тощо. Україна не повинна покладатися виключно на обов'язки РФ згідно з міжнародним гуманітарним правом щодо забезпечення окупованих територіях. Зважаючи на певну схожість складів державної зради і колабораціонізму, у статті визначена проблема можливого уникнення зрадників від суворого покарання, оскільки покарання за більшість

форм колабораціонізму є більш м'яким, ніж покарання за державну зраду. Запропоновано передбачати в новіч ч.9 ст 111-1 КК України заохочувальну норму подібну до ч.3 ст.111 КК України. Отже, це означає, що зрадник може бути звільнений від кримінальної відповідальності, а менш тяжке правопорушення-колабораціонізм не дає винному такої можливості.

У статті запропоновано:

Змінити назву Розділу 1 Особливої частини КК України на “Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки” та передбачати в санкціях частин 1 та 2 ст.111-1 КК України альтернативне основне покарання;

Визначити громадянина України суб'єктом в усіх складах кримінальних правопорушень, передбачених частинами 1-7 ст.111-1 КК України;

Виключити вказівку на “добровільність співпраці” в частинах 2,5,7 ст.111-1 КК України;

Такі форми колабораційної діяльності, які передбачені у частині 4 ст.11-1 КК України, уточнити за рахунок опису конкретних наслідків для національної безпеки.

Криміналізація колабораціонізму потребує комплексного та системного підходу.

По-перше, потребує схвалення стратегія(концепція) перехідного правосуддя, яка, зокрема повинна збалансувати амністію та кримінальне переслідування винних.

По-друге, слід передбачити політичну складову реалізації вказаних законодавчих змін, оскільки це не зовсім сприяє мирному врегулюванню наявної російсько-української війни.

Кримінальний процесуальний кодекс України доповнено новими положеннями, які розширюють підстави для тримання під вартою осіб, які підозрюються або обвинувачуються у колабораціонізмі та державній зраді.

Ухвалений законопроект сприятиме захисту національних інтересів України, відновленню суспільної справедливості, забезпеченню захисту української державності від осіб, які своїми рішеннями, діями здійснювали заходи, спрямовані на завдання шкоди суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності і безпеці України.

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія історії України.
2. Законопроект № 7647.
3. Законопроект № 5144.
4. Проект Закону України “Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність”.
5. Проект Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів”.
6. Проект “Про внесення змін до деяких законодавчих актів”.
7. Конституція України.
8. Кримінальний кодекс України.
9. Кримінально-процесуальний кодекс України.

Хлабятий Дем'ян Тарасович,
учень 10 класу Івано-Франківського спортивного ліцею
Івано-Франківської обласної ради
Науковий керівник: вчитель історії та правознавства
Івано-Франківського спортивного ліцею Івано-Франківської
обласної ради **Ткач Олег Михайлович**

Напрями удосконалення воєнної доктрини України на сучасному етапі

З моменту утворення незалежної України і до сьогоднішнього дня воєнна доктрина нашої держави зазнавала певних змін. З врахуванням рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» і Указом Президента України Володимира Зеленського від 25 березня 2021 року № 121/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України», воєнна доктрина України зазнавала відчутних змін 5 раз.

В умовах військової агресії Російської Федерації постало багато питань до правильності військового будівництва, підготовки державних і збройних сил, форм та засобів ведення війни, тобто до військової доктрини України на сучасному етапі розвитку загалом.

Через ескалацію конфлікту і широкомасштабне вторгнення Російської Федерації дуже загострилось запитання джерел ресурсного забезпечення потреб оборони України, що викликає необхідність залучення нових інвестицій, встановлення нових економічно-політичних зв'язків і розвитку економіки України загалом, адже забезпечення цих потреб здійснюється з врахуванням людського капіталу, інформаційних, матеріальних, фінансових ресурсів України.

Визначення аспектів удосконалення воєнної доктрини України є дуже важливим для досягнення необхідних критеріїв і стандартів для вступу в НАТО, інтеграції в Європейську систему безпеки, що є пріоритетними цілями державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва.

Дані цілі передбачають необхідність завершення впровадження в силах оборони військових (адміністративних, оперативних і технічних) стандартів, прийнятих у збройних силах держав - членів НАТО та оснащення сил оборони високотехнологічним озброєнням, забезпечення сучасною військовою та спеціальною технікою, зокрема з використанням космічних технологій, переозброєння Збройних Сил України багатоцільовими бойовими літаками та бойовими вертольотами, розвитком логістики й військової інфраструктури.

Також, для цього є немало важливим розвиток соціальної сфери, а саме рівня свідомості, політичного і культурного розвитку громадян, їх патріотизму, освіти, відповідальності та відчуття обов'язку.

Правильно обрана воєнна доктрина є запорукою успішного використання права на самооборону територіальної цілісності і суверенітету України, а у довгостроковій перспективі припинення військового конфлікту, відновлення територіальної цілісності України, також вона допоможе встановити нові економічно-політичні зв'язки, залучити інвестиції, саме тому важливо встановити основні аспекти її розвитку.

Щорічне бюджетне фінансування сектору безпеки і оборони має становити не менше 5% від валового внутрішнього продукту (ВВП). Згідно з проектом Державного бюджету України на 2021 рік, ця сума повинна скласти 267,1291 млрд грн, що становить 5,93% ВВП.

Однак безпосередньо армія через Міністерство оборони, отримує лише 117,504 702 млрд грн. Передбачається, що у 2023р. на армію та безпеку України буде спрямовано 43% бюджету. Саме тому, важливо

зрозуміти за рахунок чого формується державний бюджет України, адже від цього буде залежати й бюджет армії.

За статтями доходу у 2023р. найбільше значення мають податкові доходи, які становлять 51,91% усього бюджету, у структурі самих податків найвагомніше значення мають податок на додану вартість з вітчизняних товарів – 9,5%, податок на додану вартість з імпортованих товарів – 18,1%, податок на доходи фізичних осіб – 8,6%.

Конкретно для армії передбачений військовий збір, який складає податок на дохід в розмірі 1,5% , поряд з цим існують рентні ставки на видобуток вуглеводні і руд, акцизи на різні товари, так акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів і ввезених в Україну підакцизних товарів становлять 3,17% і 4,13% бюджету відповідно. Другою за значенням статтею доходу є внутрішні податки на товари та послуги, які становлять 34,87% всього бюджету. Неподаткові надходження становлять всього 15,56%. Третьою дуже важливою статтею є кошти від закордонних країн і міжнародних організацій, які становлять 30,96% усього бюджету

Україна досить залежна від загальної світової ситуації і податків, хоча така проблема присутня у більшості країн світу. Власні надходження бюджетних установ становлять лише 12,20% бюджету України, водночас досить велика частка коштів від закордонних країн і міжнародних організацій.

З одного боку може здатися, що це добре, адже це свідчить про велику кількість залучених інвестицій, але це не так, оскільки більшу частину цих коштів становлять кредитні запозичення. Таким чином державний борг України може зрости до 6,4 трлн. грн. на кінець 2023р., що становитиме 106% номінального ВВП, який за прогнозами становитиме 6,28 трлн. грн.

У вересні 2022р. надходження від податкових та митних платежів становили 83,6 млрд грн, видатки – 233,1 млрд грн. З них 106 млрд грн

– зарплати військовослужбовцям, відповідно частину суми компенсують західні партнери.

Така ситуація несе низку ризиків, адже кредити Україна отримує іноземною валютою, а це означає, що існує залежність від коливання курсу гривні, адже тільки її ціна впаде – навантаження на бюджет зросте.

Крім того, обслуговування валютного боргу тисне на золотовалютні резерви.

Нажаль у даному випадку не дуже багато речей залежать від самої України, між тим децю зробити все ж таки можна. Україні потрібно ставати більш незалежною і самостійною в економічному плані, потрібно зменшити частку коштів від закордонних країн і міжнародних організацій у вигляді кредитних запозичень, тобто старатися зменшити суму державної заборгованості, для цього доцільно домагатися звичайних інвестицій, а також старатися отримувати гроші від закордонних країн на безповоротній основі, у формі грантів.

Альтернативним кредитором міг би бути Національний банк, але такий варіант теж далекий від ідеалу, адже відбудеться грошова емісія, що спричинить інфляцію і девальвацію.

До початку масштабної війни України з Російською Федерацією найбільшу небезпеку на регіональному рівні несла можливість дестабілізації ситуації на Балканах, у Балтійському та Чорноморському регіонах, на Кавказі та у Східній Європі внаслідок:

1) тимчасової окупації Російською Федерацією частини території Грузії і України;

2) мілітаризації Російською Федерацією тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополь;

3) перешкоджання Російською Федерацією вільному судноплавству в Чорному і Азовському морях;

4) намагання Російської Федерації зберегти у сфері свого політичного впливу Республіку Білорусь, використання у власних інтересах конфлікту в Придністров'ї та інших "заморожених" конфліктів на пострадянському просторі.

Більша частина з цих небезпек уже втілилась в реальності, хоча воєнна доктрина України чітко окреслювала можливість цих жахливих сценаріїв, ще до початку широкомасштабного вторгнення, втім ніяких активних дій задля запобіганню цьому зроблено не було. Це й досі залишається слабкою стороною воєнної доктрини України, оскільки вона немає дієвих важелів впливу на Російську Федерацію, як основне джерело небезпеки у регіоні. Передбачені протидіючі заходи, насамперед шляхом здійснення міжнародно-правових, політико-дипломатичних, безпекових, гуманітарних та економічних заходів, виявилися недієвими.

Для удосконалення воєнної доктрини України в аспекті регіональної безпеки доцільно покращувати політичні стосунки з країнами Балканського півострова, адже по-перше, в Україні з ними спільні безпекові проблеми, по-друге такі країни, як Албанія, Хорватія і Чорногорія, для прикладу, є членами НАТО, але посольство в Албанії було створено лише в вересні 2020 р., а до 2018 р. довгий час не призначався посол в Хорватії, а посольство в Чорногорії працювало довгий час неповноцінно, що однозначно негативно позначилось на взаємовідносинах з цими країнами. До того ж досі не визначеним є відношення до країн, які підтримують Російську Федерацію, країн-союзниць, а саме Білорусі, що можна сказати є прогалиною в воєнній доктрині України.

Дуже вагомим кроком, який б вирішив для України питання регіональної безпеки, був би вступ у НАТО, що є дуже важливим і пріоритетним завданням України, але об'єктивно у довгостроковій перспективі.

Воєнна доктрина України передбачає досягнення цілей державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва з урахуванням умов та обмежень здійснюватиметься шляхом формування та реалізації:

1) ефективної воєнної політики, стратегічного, зокрема оборонного, планування та планування оборони України, оновленої військової кадрової політики, дієвої військово-технічної політики, яка забезпечить оснащення Збройних Сил України, інших складових сил оборони сучасним, побудованим за новітніми технологіями, прозорих і ефективних оборонних закупівель, що забезпечать підтримання існуючих та довгострокових інвестицій у розвиток майбутньої військової інфраструктури, повне задоволення потреб у поточному забезпеченні Збройних Сил України, інших складових сил оборони та створення;

2) необхідних для виконання покладених завдань запасів матеріальних засобів. Розвиток інституційних спроможностей Міністерства оборони України щодо формування та реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва на засадах демократичного цивільного контролю за участю інших органів управління складових сил оборони;

3) використання можливостей державно-приватного партнерства та військово-технічного співробітництва для вітчизняного і спільного з партнерами розроблення, виробництва й оснащення сил оборони сучасним озброєнням, військовою та спеціальною технікою, забезпечення засобами ураження, у тому числі безпілотними і роботизованими, вкладення довгострокових інвестицій у розвиток військової інфраструктури; створення мотивованої, забезпеченої, професійної армії загалом.

Дуже гострою проблемою у досягненні основних цілей є високий рівень бюрократії і поганий рівень взаємодії Генерального Штабу і

Міністерства Оборони з оборонною промисловістю, взаємини з замовниками загалом.

Аналізуючи військові замовлення попередніх років, можна зробити висновок, що переважали суміш волюнтаризму і корупції, а не кроки для досягнення цілей у війсьній сфері, сфері оборони і військового будівництва.

Дуже велика проблема криється в тому, що військове відомство досі не має чітко окресленої моделі сучасної української армії, не говорячи вже про план її будівництва. Оскільки немає згаданої концепції переозброєння, то військові чиновники, інколи, роками не можуть сформулювати оперативно-тактичні вимоги до певних зразків військової техніки, зброї, форми, укомплектування загалом. Часто відбувається так, що військове керівництво не може навіть сформулювати промислові вимоги і вимоги до характеристик техніки чи зброї, яка їй необхідна.

Погано складається ситуація й з плануванням оборонних закупівель. В Україні існує законодавчо врегульована можливість здійснювати такі закупівлі на 3 роки вперед, але навіть по критично необхідним речам для армії ми не знайдемо ні одного трирічного контракту, що свідчить про проблему планування. До того ж така ситуація відбиває бажання у виробників здійснювати інвестиції у розвиток виробництва, модернізацію виробів і створення зразків наступного покоління, підписуючи контракт з Міністерство оборони виробники часто ставляться до нього, як до першого і останнього.

Гальмується й розвиток приватних підприємств, в яких, як правило частіше народжуються нові розробки техніки і зброї порівняно з державними підприємствами, адже вони більш гнучкі, бо ризикують оборотним капіталом і сімейним бюджетом компанії, а на державних підприємствах ризикують державним бюджетом, що часто призводить до того, що ініціатива “наривається” на чисельні

перевірки, в результаті яких вона отримує звинувачення у нецільовому, нераціональному і неефективному використанні коштів.

Проте державні підприємства мають значну перевагу над приватними у засобах виробництва, адже зазвичай приватним підприємства не вистачає ресурсів, щоб запуснути розробку у масове виробництво, “покласти на конвеєр” так би мовити. Тому є гостра необхідність взаємодії цих двох типів підприємств.

Сьогодні якщо підприємство щось виробляє для Міноборони, то міністерство узгоджує витрати наступним чином: прибуток не вище 20% на власних роботах, яке виконує підприємство. А на покупних комплектуючих – не більше 1%. За такої політики підприємству вигідніше купити товари за кордоном, є випадки коли цілі підприємства перенесли у іншу країну, де розробка і робочі руки українські, і вони відповідно продають вироби Україні, а дохід від податку іде в казну тієї країни.

Отже для удосконалення даного аспекту воєнної доктрини України необхідно створити умови для довгострокового планування закупівель і розробок для воєнної сфери, сфери оборони і воєнного будівництва, а цього можна буде досягнути, якщо створити правильну синергію Міністерства оборони і Генерального штабу з підприємствами і конструкторськими бюро. Для цього було б доцільно створити репрезентативний орган чи організацію, яка могла б представляти інтереси роботодавців в оборонній промисловості у тристоронньому партнерстві з державою і професійними спілками. На сьогоднішній день така організація уже була створена – NAUDI або ж Національна асоціація оборонної промисловості України, потрібно розуміти, що така асоціація допоможе полегшити взаємодію Міністерства оборони з приватними підприємцями у галузі оборонної промисловості.

Загалом усі цілі цілком зрозумілі і правильні, однак виникає питання до перспективності у якій вони розставлені. Так у

короткостроковій перспективі воєнна доктрина передбачає удосконалення форм і способів застосування та реформування сил оборони, їх реорганізація на основі принципів і стандартів НАТО з урахуванням підготовки до ведення мережецентричних бойових дій, що передбачають поєднання в єдиній інформаційній мережі джерел інформації (розвідки), органів управління та засобів ураження географічно розосереджених військових частин і підрозділів.

Однак переозброєння, створення запасів матеріальних засобів, модернізація та усунення диспропорцій розвитку військової інфраструктури, розв'язання житлової проблеми в силах оборони передбачається, як завдання середньострокової перспективи. Тобто самі завдання правильні, однак їх порядок не зовсім логічний і потребує доопрацювання.

Дуже часто в воєнній доктрині можна побачити тези про орієнтування на союз НАТО і ЄС, їх стандарти та цінності, однак чи є вони ідеалом, чи настільки вони правильні і ефективні? До того ж на сучасному етапі, Україна дуже далека від їх досягнення, однак вона все одно пробує їх впроваджувати, навіть у тій самій армії, хоча економічна ситуація, рівень самих кадрів не зовсім дозволяє цього робити, то чи не буде доцільніше відштовхуватися від реальної ситуації і старатися адаптувати доктрину до загальної ситуації, а не пробувати непропорційно і не впорядковано запроваджувати стандарти НАТО. Проте і таку позицію можна зрозуміти, адже в воєнно-технічному плані Україна теж залежна від країн НАТО, адже її власний військово-технічний потенціал залишав бажати кращого. Тому потрібно розвивати власний оборонно-промисловий комплекс, що б мінімізувати залежність від інших країн. Потрібно розуміти, що це не заклик змінювати загальний курс воєнної доктрини України на досягнення стандартів НАТО і вступ у нього, відокремлюватися від світової спільноти, а пропозиція удосконалення цього аспекту, шляхом адаптації воєнної доктрини до сучасної ситуації.

Загалом воєнна доктрина України є досить добре продумана, вона окреслює реальні спроможності країни, перспективні напрями зовнішньої політики, політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва, соціально-політичні, економічні та інші умови реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва, воєнно-політичні та воєнно-стратегічні обмеження, шляхи досягнення цілей державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва, ресурсне задоволення потреб оборони України. Однак у певних аспектах вона ще потребує удосконалення.

Дуже гострим і не вирішеним питання залишається ресурсне забезпечення, адже власних спроможностей Україні не вистачає, то відповідно вона змушена орієнтуватися на кредити і гранти закордонних країн і організацій, що вводить її у економічну залежність. Подібна ситуація склалась і з озброєнням та технікою, адже власний оборонно-промисловий комплекс країни не забезпечував армію у необхідній мірі, через що Україна знову змушена звертатися за допомогою до західних партнерів, тим самим тільки збільшуючи заборгованість і залежність.

Тому дуже важливо в короткостроковій перспективі не пробувати запровадити стандарти НАТО у армії, а розвивати власний оборонно-промисловий комплекс та інфраструктуру, удосконалити взаємодію державних підприємств, Генерального Штабу, Міністерства оборони і приватних підприємств. У аспекті безпекового середовища доцільно розвивати економічно-політичні зв'язки з країнами Балканського півострову, по відношенню до яких проводилась дещо стара, радянська політика, так звана “балканістика”.

Для справедливості варто сказати, що проблема не стільки у самій воєнній доктрині, а радше в її реалізації.

Список використаних джерел:

1. <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>
2. https://lb.ua/society/2021/03/25/480800_rosiya_zalishaietsya_voienim.html
3. https://lb.ua/news/2021/03/29/480990_nova_voienna_doktrina_yaku_strategiyu.html
4. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3529-12#Text>
5. <https://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>
6. <https://www.kmu.gov.ua/npas/366136>
7. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/648/2004#Text>
8. <https://osvita.ua/vnz/reports/politolog/17235/>
9. Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року: (Біла книга України). – К.: Аванпост-прім. – 2004. – 98 с.
10. Костенко Г. Ф. Теоретичні аспекти стратегії національної безпеки: Навч. посіб. – К.: ЗАТ Вид. дім ДЕМІД, 2002. – 144 с.
11. Законодавство України з питань військової сфери. Збірник законів та інших нормативно-правових актів. – К.: "Азимут-Україна". – 2003. – 1008 с.
12. <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/8/689001/>
13. <https://www.ukrmilitary.com/2020/12/budget2021.html>
14. <https://mil.in.ua/uk/news/u-2023-rotsi-na-armiyu-ta-bezpeku-spryamuyut-43-byudzhetu/>
15. <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/10/25/692991/>
16. <http://www.pic.com.ua/ukrajina-na-balkany-zvyazok-cherez-stolittya.html>
17. <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/108747>
18. <https://opk.com.ua/%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%8F-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B0-%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%>

D0%BE-
%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BC%D1%8B%D1%88%D0%BB%D
0%B5/

Шевчук Галина Ігорівна,
учениця 9 класу ліцею № 15 Івано-Франківської міської ради
Науковий керівник: вчитель правознавства ліцею № 15
Івано-Франківської міської ради **Залеська Іванна Іванівна**

Гарантії екологічних прав в умовах воєнного стану

Право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля — це закріплена Конституцією України і забезпечена державою можливість суб'єкта проживати в середовищі, яке не спричиняє шкоду здоров'ю, користуватися для задоволення своїх життєво необхідних потреб безпечними природними благами, вимагати від держави, а також інших фізичних і юридичних осіб виконання екологічної безпеки, а у випадку їх порушення звертатися за захистом порушеного права до компетентних органів. Зміст права на безпечне для життя і здоров'я довкілля складається з конкретних юридичних можливостей, які надаються та гарантуються суб'єкту, а саме:

- можливість проживати у навколишньому середовищі, яке відповідає вимогам екологічної безпеки;
- можливість звернутися по сприяння в реалізації права на безпечне довкілля до органів державної влади і місцевого самоврядування, до установ, організацій незалежно від форм власності, до компетенції яких належить вирішення порушення у зверненнях питань;
- можливість вимагати від інших осіб дотримання правил забезпечення безпечного довкілля;
- можливість у будь який час звернутися до суду або захистити своє право на безпечне довкілля в інший спосіб, не забороненими законом засобами.

Право на безпечне для життя та здоров'я довкілля є фундаментальним правом людини і громадянина. У Стокгольмській декларації з навколишнього середовища, прийнятій

16 червня 1972 р., уперше закріплено право на сприятливі умови життя в навколишньому середовищі, якість якого дозволяє проводити гідне і процвітаюче життя. У Декларації В Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища і розвитку, прийнятій 14 червня 1992 р., закріплено право громадян на здорове і плідне життя в гармонії з природою та Глобальний пакт про довкілля. Понад 150 держав ООН визнали це право в тій чи іншій формі через законодавство, судовий процес, конституційне право, договірне право чи інші юридичні норми. Африканська хартія прав людини і народів, Американська конвенція про права людини та Договір Escazú мають положення про право на здорове довкілля. Інші рамкові документи про права людини, такі як Конвенція про права дитини, питання екології згадуються тією мірою, якою вони пов'язані з основними напрямками документу, в цьому випадку прав дітей.

Спеціальні доповідачі ООН з прав людини та навколишнього середовища Джон Нокс (2012–2018) та Девід Бойд (2018–дотепер) зробили рекомендації щодо формалізації цих прав у міжнародному праві. Це було схвалено низкою комітетів на рівні ООН, а також місцевими юридичними організаціями, такими як Колегія адвокатів Нью-Йорка у 2020 році.

Право громадян на одержання екологічної інформації розглядається як вільний доступ до інформації про стан навколишнього середовища та вільне отримання, використання, поширення та збереження такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом. Екологічна інформація - це будь-яка інформація в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи іншій матеріальній формі.

В Україні право на безпечне для життя і здоров'я довкілля закріплене у статті 50 Конституції, що належить до Розділу II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина»: «Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена».

Війна в Україні впливає не лише на продовольчу безпеку та має економічні наслідки для всіх країн. Сьогодні це ще й питання екологічної безпеки та спільного майбутнього.

Я впевнена, що рф не розуміє,але однак усвідомлює весь світ, що будь-який воєнний конфлікт не має локального характеру, коли йдеться про довкілля. Екосистеми не можна розділити умовними кордонами, просто намалювавши їх на карті. Якщо руйнується природна рівновага в одній геолокації, це обов'язково відчує інша.

Із перших днів вторгнення росіян фіксується вся шкода, яку вони наносять українському довкіллю. Вже можемо говорити про 257 випадків екоциду. Це і підриви складів паливно-мастильних матеріалів, сховищ нафтопродуктів з відповідними наслідками для довкілля. Це і авіаудари по підприємствах, які використовують небезпечні хімічні речовини у виробництві. Це і пошкодження та руйнування очисних споруд, і вилив стоків у наші водойми, а також пошкодження ґрунтового покриву, горіння лісів – особливо на територіях природно-заповідного фонду.

Від дій рф під загрозою знищення сьогодні 2,5 млн га природоохоронної мережі Європи. Це 160 об'єктів Смарагдової мережі – територій існування видів і оселищ, що охороняються на загальноєвропейському рівні. А ще 17 Рамсарських об'єктів площею 627,3 тис. га – водно-болотних угідь, що мають міжнародне значення.

Загалом від дій РФ в небезпеці залишаються 20% площі всіх заповідних територій України.

Від ворожої техніки гине європейське біорізноманіття. Це тисячі видів рослин, які занесені до Червоної книги України і охороняються законом. Бойові дії порушують спокій диких тварин. Вони або гинуть, або намагаються втекти з гарячих точок.

РФ веде бойові дії на заповідних територіях міжнародного та європейського значення, чим знищує середовища існування рідкісних і ендемічних видів та оселищ. Це може змінити поведінку птахів, включаючи їх міграцію.

Щоб всі розуміли, якими можуть бути наслідки від вторгнення РФ в Україну, екологи наводять приклад: коли у 2015 році російські війська почали використовувати Криву косу на Донеччині для висадки десанту, там зникло усе різноманіття птахів. Хоча до цього на узбережжі масово гніздилися три тисячі пар червонокнижних мартинів каспійських. Це була їхня найбільша колонія в Європі.

Воєнні дії нищать ліси України, що також вплине і на продовольчу безпеку світу. Бойові дії наразі відбуваються в східних та південних областях України. Для цих регіонів характерна низька лісистість. Але тут ліси виконують захисні функції. Знищення та пошкодження їх позначиться на кліматі цих регіонів та може призвести до значних ерозійних процесів. Зокрема, на півдні України наслідками можуть бути вітрова ерозія та опустелювання. Це, звичайно, вплине на сільське господарство.

Загалом, майже три мільйони гектарів лісу в Україні були охоплені війною від початку повномасштабного вторгнення рашистів. Для порівняння – це майже територія Бельгії. Коли ж рашисти під тиском української зброї з ганьбою втікли із Житомирщини, Київщини, Чернігівщини та Сумщини, під окупацією залишається 567 тисяч гектарів лісів України.

Більше 2,5 тисяч ракет росія випустила по Україні із 24 лютого. Ворожі снаряди, які щодня влучають у нашу критичну інфраструктуру та житлові будинки, спричиняють значні загоряння, у тому числі лісів. Це призводить до значного забруднення атмосферного повітря небезпечними речовинами. Під час детонації ракет та снарядів утворюється низка хімічних сполук – чадний газ, бурий газ, діоксид азоту, формальдегід тощо. Під час вибуху всі речовини проходять повне окиснення, а продукти хімічної реакції вивільняються в атмосферу.

Варто враховувати, що окупант обстрілює наші нафтобази, промислові підприємства, які використовують у своїй діяльності різні хімічні речовини. А це також десятки тисяч тонн вивільнених в атмосферу шкідливих речовин. При цьому забруднене повітря не має кордонів. Викиди в атмосферне повітря, що були спричинені воєнною агресією РФ на території України, переносяться, осідають та мають вплив на території інших держав, іноді на відстані в тисячі кілометрів.

Окрема тема – заміновані території. Розриви мін призводять до забруднення ґрунтів важкими металами – свинцем, стронцієм, титаном, кадмієм, нікелем. Це робить ґрунт небезпечним, а в деяких випадках – непридатним для подальшого сільськогосподарського використання. Також вибухи призводять до виникнення лісових пожеж. Тож знову повертаємося до проблем викидів в атмосферу і продовольчої безпеки. Циклічність наслідків та взаємопов'язаність процесів очевидна.

Забруднення річок внаслідок російської агресії також може торкнутися і сусідніх країн. Адже ми ділимо великі річки, такі як Дунай, Дністер, Прут, Тиса і Західний Буг з країнами-сусідами: Польщею, Угорщиною, Румунією та Молдовою.

Наразі спрогнозувати всі можливі наслідки та назвати остаточну шкоду, завдану довкіллю від агресії рф, неможливо. Всі злочини рашистів фіксуються і підраховуються збитки, щоб виставити

окупанту рахунок у міжнародному суді. Вважаю, що відновлення потребуватиме десятків років. І тут без допомоги міжнародних партнерів нам не обійтися.

Війна в Україні впливає на довкілля усього світу. На глобальному рівні на два важливі аспекти: харчову безпеку та політику щодо змін клімату. Через військові дії українські фермери не можуть засіяти частину полів у східних та південних областях, що позначиться на кількості зернових, яку ми зможемо експортувати восени. Є країни, які на 90% залежать від нашого зерна. Є країни, що залежать від російських добрив, на які зараз накладені санкції. Ланцюжки постачання складно швидко переорієнтувати, тому ця війна матиме глобальні продовольчі наслідки.

Зараз Україна вимагає щоб Європейський союз наклав ембарго на вуглеводні і вже три Балтійські країни відмовилися від імпорту російських нафти і газу. Загалом, Європа на 40% залежна від російського газу і на 28% від нафти. Від цього залежить робота великих підприємств, тому чим більша країна, наприклад Німеччина, тим їй складніше відмовитися від російських вуглеводнів. А тому багато країн Європи все активніше говорять про зелені технології і відновні джерела енергії. Я переконана, що, у рамках Європейської політики “Європейський зелений курс” до 2050 року Європу планували перетворити на кліматично нейтральний континент. Тепер можна очікувати як більш амбітних цілей, так і рух у зворотному напрямку. Тому, може бути призупинене закриття вугільних шахт, яких багато в Німеччині і Польщі. За умов ембарго на російську нафту і газ, коли кожна країна думатиме, як їй забезпечити громадян теплом та електрикою, можливо, вугільні підприємства працюватимуть довше. Війна в Україні однозначно вплине на плани європейських країн. Втім, наразі невідомо який напрямок оберуть їхні уряди і народи.

В Україні документують злочини росіян проти довкілля. З другого дня повномасштабного вторгнення усі зрозуміли, що ці речі треба документувати, але не відкрито, аби не коригувати вогонь противника. Наразі мені відомо чотири інструменти, що дозволяють збирати свідчення і документувати злочини проти довкілля:

1) Телеграм-бот “ЕкоШкода”;

2) SaveEcoBot у Вайбер;

3) Сторінка Українського еколого-інформаційного штабу з аналітичної обробки та ліквідації наслідків бойових дій;

4) Анкета для збору інформації про заподіяння збитків довкіллю внаслідок вторгнення Російської Федерації на територію України.

Отже, за відсутності адекватного та реалістичного планування державної екологічної політики, не здійсненні заходів, спрямованих на досягнення цільових показників, державний екологічний контроль не виконую свою функцію, у т.ч. і проєкт Закону України «Про державний екологічний контроль» № 3091 не спроможний вирішити існуючі проблеми.

За висновками антикорупційної експертизи Проєкту 3091, Національним агентством ідентифіковано низку положень проєкту Закону, які є джерелами суттєвих корупційних ризиків, що унеможлиблює прийняття проєкту у запропонованій редакції, зокрема:

1) Використання правових конструкцій оцінного характеру у визначенні повноважень контролюючого органу під час здійснення заходів державного екологічного контролю;

2) Необґрунтоване встановлення або розширення дискреційних повноважень органу чи особи за відсутності визначення вичерпних випадків, підстав, форми, строків, порядку їх здійснення, контролю за їх здійсненням та відповідальності за можливі зловживання під час їх здійснення;

3) За рішенням Громадської Ради при Міндовкіллі за № 27/2020-001 від 04 червня 2020 року рекомендовано відхилити проєкти Законів

про державний екологічний контроль за № 3091 від 19.02.2020 р. та за № 3091-1 від 05.03.2020 р.;

4) Суперечність правових норм у частині повноважень контролюючого органу та заходів реагування на порушення вимог природоохоронного законодавства.

Наразі зареєстровано три законопроекти, спрямовані на впровадження Директиви 2010/75/ЄС:

1) Проект Закону про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення (№ 6004 від 07.09.2021);

2) Проект Закону про запобігання, зменшення та контроль забруднення, що виникає в результаті промислової діяльності (№ 6004-1 від 07.09.2021 (альтернативний));

3) Проект Закону про забезпечення конституційних прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля (№ 6004-2 від 22.09.2021 (альтернативний)).

Список використаних джерел:

1. Конституція України.
2. Кримінальний кодекс України.
3. Акти, Положення; Законопроекти; Вікіпедія; інші Інтернет-ресурси.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
Атаманюк В. С. Проблеми здійснення права на безпечне довкілля в умовах війни	6
Бундзяк Б. В. Реформування сучасних міжнародних організацій в умовах сучасних викликів та проблем	22
Віхтюк М. О. Правові проблеми поводження з військовополоненими: міжнародний та національний аспект	32
Гайдич Н. Р. Етапи та перспективи вступу України до ЄС	43
Грибик В. О. Право на безпечне довкілля в умовах війни	56
Ільків А. О. Оптимізація системи охорони довкілля в Україні в умовах війни	73
Кобернюк А. О. Основні напрями та способи притягнення воєнних злочинців до кримінальної відповідальності	87
Лазорик Т. С. Перспективи притягнення воєнних злочинців до кримінальної відповідальності	102

Маланчук В. С. Шляхи удосконалення механізму притягнення воєнних злочинців до кримінальної відповідальності	113
Малярчук В. І. Волонтерська діяльність: міжнародно-правові засади. Волонтерська діяльність в умовах війни в Україні та світі	133
Погорельцева А. І. Проблеми та перспективи членства України у НАТО чи інших альтернативних військових альянсах	147
Сенеджук Б. Б. Міжнародно-правові та вітчизняні аспекти притягнення воєнних злочинців до кримінальної відповідальності	170
Торконяк В. О. Специфіка кримінальної відповідальності за колабораціонізм в умовах воєнного стану	190
Хлабатий Д. Т. Напрями удосконалення воєнної доктрини України на сучасному етапі	206
Шевчук Г. І. Гарантії екологічних прав в умовах воєнного стану	218
ЗМІСТ	226

Наукове видання

IV КОНКУРС ПРАВНИЧИХ ТВОРІВ-ЕСЕ
(для учнів 9-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів)
**«Сучасні проблеми правового регулювання в умовах
воєнного стану (погляд учнів-правників)»**

*Збірник матеріалів переможців та призерів конкурсу творів-есе
(м. Івано-Франківськ, 06 травня 2023 року)*

Упорядник: Книш В. В., доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного, міжнародного та
адміністративного права
Навчально-наукового Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

Комп'ютерний макет – Книш В. В.
Дизайн обкладинки – Книш В. В.
Коректор – Книш В. В.